

LESNICTVÍ FORESTRY

Volume 40, No. 3, 1994

OBSAH – CONTENTS

Bartuňek J.: Úvodem	73
Domes Z.: Vývoj lesního hospodářství po transformaci podniků státních lesů a po restituci soukromého a obecního vlastnictví lesů – Development of forest management after transformation of State Forests enterprises and after restitutions of private and common property of the forests	74
Blud'ovský Z.: Monopol v lesním hospodářství - vznik, rizika, důsledky – Monopoly in the forest management - its origin, risks, consequences	80
Šišák L.: Cena sociálních stránek funkcí lesa a její souměřitelnost s cenou ekonomických stránek funkcí lesa – The price of social aspects of forest functions and its commensurateness with the price of economic aspects of forest functions	85
Kupčák V.: Vliv imisního zatížení na výsledky hospodaření lesního podniku – The effect of immission load on the results of management in a forest enterprise	93
Novotný G.: Benešovy dekrety a jejich interpretace při restituci vlastnických vztahů k lesům – Beneš's Decrees and their interpretation at rehabilitation of property rights in the forests	98
Blud'ovský Z.: Možnosti a naléhavost optimalizace organizačních struktur lesních majetků v nových podmínkách – Possibilities and urgency of optimization of organizational structures of forest property in the new conditions	103
AKTUALITY	
Tutka J.: Nástroje ochrany a starostlivosti o životné prostredie a prírodu na Slovensku a zvlášť v jeho lesníctve	109
Mervart J.: Přijímání dříví podle hmotnosti v provincii Ontario	111
Novotný M.: Průvodce analýzou lesnických investic	113
Petrášová V.: Z medzinárodnej jubilejnej konferencie k 95. výročiu lesníckeho výskumu na Slovensku	115
Cukerová V.: Marketing a jeho využitie v lesníctve Veľkej Británie	116
Krečmer V.: Integrated sustainable mutiple-use forest management under the market system	118

LESNICTVÍ - FORESTRY

Mezinárodní vědecký časopis - An International Journal

Redakční rada - Managing Editorial Board

Prof. Ing. Vladimír Č h a l u p a, DrSc. (Faculty of Forestry, University of Agriculture, 165 21 Praha 6-Suchbát, Czech Republic) - Chairman - předseda

Prof. Ing. Jiří B a r t u n ě k, DrSc. (Faculty of Forestry, University of Agriculture, 613 00 Brno, Zemědělská 3, Czech Republic)

Ing. Josef B ě l e, CSc. (Forestry and Game Management Research Institute, 156 04 Praha 5, Zbraslav-Strnady, Czech Republic)

Prof. Ing. Mirjam Č e c h, CSc. (Faculty of Forestry, University of Agriculture, 165 21 Praha 6-Suchbát, Czech Republic)

Ing. Ján I l a v s k ý, CSc. (Forestry Research Institute, 960 92 Zvolen, T. G. Masaryka 22, Slovak Republic)

Ing. Jozef K o n ô p k a, CSc. (Forestry Research Institute, 960 92 Zvolen, T. G. Masaryka 22, Slovak Republic)

Prof. Ing. Jan K o u b a, CSc. (Faculty of Forestry, University of Agriculture, 165 21 Praha 6-Suchbát, Czech Republic)

Ing. Vladimír K r e ě m e r, CSc. (160 00 Praha 6, Na loukotí 20, Czech Republic)

Ing. Václav L o c h m a n, CSc. (Forestry and Game Management Research Institute, 156 04 Praha 5, Zbraslav-Strnady, Czech Republic)

Prof. Ing. Štefan Š m e l k o, DrSc. (Faculty of Forestry, Technical University, 960 53 Zvolen, T. G. Masaryka 24, Slovak Republic)

Prof. Dr. Ing. Miroslav V y s k o t, DrSc. (Faculty of Forestry, University of Agriculture, 613 00 Brno, Zemědělská 3, Czech Republic)

Vedoucí redaktorka - Editor-in-Chief:

Mgr. Radka Č h l e b e ě k o v á (Institute of Agricultural and Food Information, 120 56 Praha 2, Slezská 7, Czech Republic)

Odborná náplň časopisu

LESNICTVÍ - FORESTRY je mezinárodní vědecký časopis, který publikuje původní výsledky základního a aplikovaného výzkumu ze všech oborů lesnictví mající vztah k lesním ekosystémům střední Evropy. Časopis je vydáván měsíčně.

Rukopisy

Rukopisy nepřesahující 20 stran (psané oběma stranami, A4 formát) včetně tabulek, obrázků, literatury a abstraktu je třeba zaslat na adresu vedoucí redaktorky: Mgr. Radka Č h l e b e ě k o v á, Ústav zemědělských a potravinářských informací, 120 56 Praha 2, Slezská 7. Články jsou publikovány v českém, slovenském nebo anglickém jazyce.

Objednávky a předplatné časopisu

Informace o předplatném podává, objednávky přijímá a rozšiřuje Ústav zemědělských a potravinářských informací, 120 56 Praha 2, Slezská 2, Česká republika.

Scope of Journal

LESNICTVÍ - FORESTRY is an international scientific journal that publishes original results of basic and applied research from all fields of forestry related to forest ecosystems of Central Europe. The journal is published monthly.

Manuscripts

Manuscripts, maximum 20 double-spaced typed pages (A4 size), including tables, figures, references and abstract, should be sent to the editor-in-chief: Mgr. Radka Č h l e b e ě k o v á, Institute of Agricultural and Food Information, 120 56 Praha 2, Slezská 7, Czech Republic. Articles are published in the Czech, Slovak or English language.

Subscription Information

Information on subscription available, subscription orders are accepted and the journal is distributed by the Institute of Agricultural and Food Information, 120 56 Praha 2, Slezská 7, Czech Republic.

ÚVODEM

Přibližně čtyřleté období praktického provádění transformace centrálně řízené ekonomiky na tržní neumožňuje zatím pro svou krátkost formulovat teoretické principy tohoto procesu, který je v historii ojedinělý. V odvětvích, v nichž faktor času je zvláště významný - mezi které patří i lesní hospodářství - je absence teoretických východisek velmi citelná. Tento nedostatek řeší decizivní orgány jednak využíváním poznatků a zkušeností z organizace a provozu lesních podniků před rokem 1948, jednak podle zahraničních vzorů. Obě řešení mají svá rizika. První zdroj poznatků je již příliš vzdáleným obdobím a druhý zdroj je výsledkem čtyřicetiletého vývoje, který - posuzován zejména z hlediska ekonomiky lesního hospodářství - měl řadu kauzalit, které v tomto období chyběly ve vývoji českého lesního hospodářství. V tom lze spatřovat jednu z hlavních příčin určité nervozity lesnické veřejnosti v současném přechodném období, pro něž jsou charakteristické zejména radikální změny ve vlastnictví lesů a organizační změny, které nastaly zřízením státního podniku Lesy České republiky a založením lesních akciových společností jako podnikatelských subjektů.

Systémová kritika centrálně řízených ekonomik států střední a východní Evropy byla téměř od jejich vzniku předmětem kritiky významných autorů (např. O. Lange, F. A. Hayek, O. Sik, J. Kornai). Jejich práce byly ale buď příliš obecné, nebo orientované pouze na dílčí zlepšení. Pro pozitivní řešení, směřující ke zvýšení efektivity těchto ekonomik, bylo ale nezbytné - jak se později ukázalo - odstranění ideologických bariér, které zabráňovaly vytvoření reálných vlastnických vztahů jako základního předpokladu prosperující ekonomiky. Klíčem zde tedy bylo vytvoření nutných politických předpokladů, což bylo pro dosavadní režimy nepřijatelné.

Problém transformace státních podniků, a tedy i podniků lesního hospodářství, se z tohoto hlediska jevil vytvořením politických předpokladů po listopadu 1989 jako metodicky bezproblémový a navíc uskutečnitelný v poměrně krátkém období. Časově rychle provedenými opatřeními byla liberalizace cen a devalvace měny, tedy zrednění měnových kurzů jako opatření, která jsou základním předpokladem ke vzniku rovnovážného trhu zboží a služeb. Naproti tomu deatizace a privatizace podniků - tj. jejich transformace na kapitálové subjekty - se ukázal jako proces časově podstatně náročnější. Zřejmě také z toho důvodu, že se v uvedeném procesu uplatňují ve značném rozsahu zájmy jednotlivců a skupin. Proto se zde nelze spoléhat na samovolný vývoj, ale je nutné účinnými opatřeními urychlit zavádění systémových změn, což je v našem případě úkolem lesnické politiky. Tato disciplína by měla v současném přechodném období, kdy stále ještě existují návyky z období plánovitého hospodářství, navrhování racionálních opatření důsledněji než dosud vytvářet podmínky pro působení nástrojů tržní ekonomiky v lesním hospodářství.

Některé nedostatky v regulativní činnosti ústředních orgánů při transformaci lesního hospodářství zpomalily průběh ekonomických změn, přičemž zejména průběh privatizace podniků neprobíhá podle původních představ. Vzpomeňme jen na aktivitu některých bývalých podniků státních lesů, zaměřenou na zachování usilovaných představ o své činnosti i po liberalizaci cen a zavedení vnitřní směřitelnosti měny. K základním znakům tohoto období patřila zejména snaha o zachování statu quo, dokud nebude ukončena restituce lesních majetků.

Pro zachování mnohých podniků v přechodném období bylo charakteristické, že se neřídila vyskytující případy vyplácení mezd na úkor zvyšování zadluženosti.

Takové jednání podnikového vedení umožňovala skutečnost, že podnik byl v přechodném období - stejně jako v plánovaném hospodářství - vymezenován organizačně a nikoliv kapitálově. Kapitálově definování podniků je možné až po jejich privatizaci. V tomto období - při liberalizovaných cenách na trhu výrobků a služeb - může nekapitalizovaný podnik, např. lesní akciová společnost, dosahovat zisku, zvyšovat mzdové náklady a zachovávat vysokou zaměstnanost. Snahy o zvýšení tržně realizovatelné produkce a zvýšení produktivity práce jsou potom až druhořadé. Jako nepodstatné se podnikovému vedení v tomto období jeví ukazatele jako bilanční zisk a míra zisku (poměr zisku k základnímu jmění). Rovněž vedlejší podnikatelská činnost některých pracovníků, prováděná často na úkor vlastního podniku, není v tomto období výjimkou.

Změna chování těchto neodstatněných a nekapitalizovaných ekonomických subjektů je možná jen urychlením privatizace, tedy zkrácením přechodného období. V případě lesních akciových společností, jejichž privatizace se uskutečnila až ve druhé vlně kuponové privatizace, jsou škody, vzniklé délkou přechodného období, zvláště citelné.

Podnik v centrálně plánované ekonomice byl úspěšný, jestliže si zajistil měkký plán, tj. malý objem výroby při velké spotřebě výrobních faktorů. Tento vztah zajišťoval vysoké důchody, i když z národohospodářského hlediska byl ztrátový. Naopak je to v tržní ekonomice, kde je základním pravidlem plná úhrada nákladů podnikatelské činnosti a tvorba zisku z tržeb za prodej produkce při cenách, které uznává odběratel. Podnik může být tedy úspěšný jen za předpokladu, že reprodukuje vložené kapitál a plní daňové povinnosti vůči státu. Významné jsou vztahy mezi vedením podniku a vlastním. V neodstatněném a nekapitalizovaném podniku je vlastník nahrazován zakladatelem, tj. orgánem státu. Vedení podniku není v takovém případě dostatečně motivováno k tomu, aby usilovalo o zajištění prosperity. Neméně významný je vztah mezi vedením podniku a zaměstnanci. Ve značném rozsahu se zde často udržuje neopodstatněná přezáměstnanost a krytí mzdových nákladů na úkor majetku podniku. Oba druhy vztahů působí v přechodném období značné škody.

Očekávání, že se bezprostředně po privatizaci podniků změní chování jeho vedení, je mylné. Podnik je instituce s vysokou úrovní složitých společenských procesů. Vedle formálních vztahů zde existuje množství neformálních vztahů, které se často projevují ve významném měřítku, nežádá se zde uplatňují zájmy jednotlivců i skupin. Přirozená autorita řádového pracovníka má mnohdy při rozhodování větší váhu než autorita vedoucího. Rovněž vliv různých lobby často významně ovlivňuje rozhodování.

Lze tedy shrnout, že s růstem časových vzdáleností mezi liberalizací cen a odstátním na jedné straně a kapitalizací podniků (např. lesních akciových společností) na straně druhé se významně rozšiřuje prostor pro zachování praxe, která byla běžná v centrálně plánované ekonomice. Velikost ekonomických ztrát je pak přímo úměrná délce tohoto přechodného období, v němž převládají krátkodobé zájmy nad dlouhodobými.

Práce, publikované v tomto „ekonomickém“ čísle Lesnictví-Forresty, jsou zaměřeny jednak na některé aspekty probíhající transformace českého lesního hospodářství a jednak na obohacení teoretických poznatků ekonomiky lesního hospodářství. Předkládáme lesnické veřejnosti toto číslo našeho časopisu s přáním, aby přispělo ke zmenšení jistého zaostávání našich teoretických poznatků za probíhajícími transformačními procesy.

Prof. ing. Jiří Bartunek, DrSc.

VÝVOJ LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ PO TRANSFORMACI PODNIKŮ STÁTNÍCH LESŮ A PO RESTITUCI SOUKROMÉHO A OBECNÍHO VLASTNICTVÍ LESŮ

Z. Domes

Lesy České republiky, Přemyslova 1106, 501 68 Hradec Králové 8

V závěru r. 1992 byla dokončena transformace všech podniků Státních lesů. Jejím výsledkem byl vznik Lesů České republiky, s. p., a vznik stovky podnikatelských subjektů, u nichž práce pro lesní hospodářství a obchod s dřívím tvoří základní předmět činnosti. Do rukou obcí a fyzických vlastníků se vrátilo přes 500 tisíc hektarů lesů a na dalších 250 tisíc ha byly uplatněny restituční nároky. Tyto změny vytvořily základní rámec, v němž lesní hospodářství vstoupilo do r. 1993, který je prvním rokem se zcela novým daňovým systémem. Od dubna až do současné doby má vývoj cen dříví nepříznivý trend. Postupný pokles cen je spojen s růstem platebních potíží u odběratelů dříví. Odeznělo dočasné mimořádné zvýhodnění, umožněné liberalizací cen dříví a poměrně pomalým růstem vlastních nákladů lesní výroby. Vnitřní rentabilita lesního hospodářství již v r. 1993 poklesla na úroveň, běžnou v Rakousku a Německu před větrnou kalamitou. Vztah státu k lesnímu hospodářství úzce souvisí s pojetím veřejného zájmu o les. Problematika tzv. veřejného zájmu náleží k těm otázkám lesního hospodářství, v nichž se nejvýznamněji uplatňují vlastnické vztahy k lesu. V současné době jde v zásadě o dva problémy: rozsah a způsob zasahování státu do výkonu práv vlastníka lesa ve veřejném zájmu; to, do jaké míry a jakým způsobem může veřejný zájem ovlivnit event. privatizaci lesů ve vlastnictví státu. V současných po-restitučních poměrech v lesním hospodářství ČR je spoluúčast státu na obhospodařování malých lesních majetků prakticky nevyhnutelná. Soukromé hospodaření v lesích se nemůže vrátit k formám, které mělo před socializací. Hlavní příčinou jsou hluboké sociální, majetkové a technické změny v zemědělství.

lesní hospodářství; transformace; restituce; soukromé vlastnictví; stát

V závěru roku 1992 byla dokončena transformace všech podniků Státních lesů. Jejím výsledkem byl vznik Lesů České republiky, s. p. (dále LČR), a vznik stovky podnikatelských subjektů, u nichž práce pro lesní hospodářství a obchod s dřívím tvoří základní předmět činnosti. Přibližně z devadesáti procent se jedná o akciové společnosti, určené do druhé vlny kuponové privatizace. Změnila se i vlastnická struktura lesního fondu. Do rukou obcí a fyzických vlastníků se vrátilo přes 500 tisíc hektarů lesů a na dalších 250 tisíc ha byly uplatněny restituční nároky. Tyto změny vytvořily základní rámec, v němž lesní hospodářství vstoupilo do r. 1993, který je prvním rokem se zcela novým daňovým systémem. Vývoj lesního hospodářství v samotném roce 1993 byl velmi dynamický a jeho mnohé stránky se zaslouží podrobnější hodnocení. Další rozbor je věnován těm nejvýznamnějším.

VÝVOJ ODBYTU A CEN SUROVÉHO DŘÍVÍ

Na začátku roku pokračoval pro lesní hospodářství velmi výhodný vývoj poptávky po všech sortimentech surového dříví, spojený s růstem cen. Jejich úroveň byla v březnu v průměru o 5 % vyšší než v prosinci 1992.

Od dubna až do současné doby (listopad 1993) má vývoj opačný trend. Postupný pokles cen je spojen s růstem platebních potíží u odběratelů dříví. Zlepšení odbytových možností u kulatinových sortimentů lze s velkou pravděpodobností očekávat již v závěru roku. Naproti tomu krize celulóзовého a papírenského průmyslu je celoevropská a zřejmě dlouhodobá. Vyvolává pokles cen slabého dříví na samotnou hranici rentability jeho výroby.

Průměrné ceny surového dříví budou v roce 1993 téměř shodné s rokem 1992 nebo nepatrně vyšší. Výchozí lesních porostů představuje stále větší finanční zátěž vlastníka.

Souběžně s vnitrostátními odbytovými obtížemi se snižuje výhodnost exportu. Základní předností exportu zůstávají rychlejší a spolehlivější platby za odebrané dříví. Cenová výhodnost se snižuje mj. i v důsledku růstu nákladů na dopravu po železnici.

VÝVOJ STAVU LESA

Celý rok 1993 je poznamenán regionálním přemnožením kůrovce a všeobecným prosycháním jehličnatých porostů následkem sucha, zatímco imisní poškození stagnuje. Důsledkem byl na jedné straně přebytek nabídky dříví z vysokých nahodilých těžeb nad poptávkou, na druhé straně výrazně nižší užitková hodnota nabízeného dříví. Posledně jmenovaný jev ovšem souvisí i se snahou všech složek nové vlastnické struktury po urychleném vyčištění lesů od dříví, které mělo být odstraněno již v minulých letech.

FINANČNÍ SITUACE LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Obecný názor, že stagnace cen dříví ve srovnání s rokem 1992 vytvořila v r. 1993 abnormálně nepříznivé podmínky pro výnosovost lesního hospodářství, není oprávněný. Platí, že již odeznělo dočasné mimořádné zvýhodnění, umožněné liberalizací cen dříví a poměrně pomalým růstem vlastních nákladů lesní výroby, a vnitřní rentabilita lesního hospodářství již v r. 1993 poklesla na úroveň, běžnou v Rakousku a Německu před větrnou kalamitou. Tím se dostává do popředí potřeba racionalizace zejména ve sféře režijních nákladů i ve sféře technologií lesní výroby, a to u všech kategorií vlastníků.

V této souvislosti se v praxi stále více projevuje nesoulad mezi obnovou poválečné velikostní struktury soukromého a obecního vlastnictví lesů a hlubokými sociálně ekonomickými změnami na vesnici. Výnosovost malých lesních majetků je v sousedních zemích podmíněna vlastní prací vlastníka v lese a příjmy z této práce plynoucí mají povahu mzdy, nikoliv zisku. Pokud musí práce zadávat jiným, a to je v našich současných poměrech téměř absolutní nutnost, je přebytek výnosů nad náklady v delším časovém rámci nedosažitelný.

VÝCHODISKA LESNICKÉ POLITIKY SOUČASNÉHO OBDOBÍ

Vztah státu k lesnímu hospodářství úzce souvisí s pojetím veřejného zájmu o les. Problematika tzv. veřejného zájmu náleží k těm otázkám lesního hospodářství, v nichž se nejvýznamněji uplatňují vlastnické vztahy k lesu.

V současné době jde v zásadě o dva problémy:

- rozsah a způsob zasahování státu do výkonu práv vlastníka lesa ve veřejném zájmu,
- to, do jaké míry a jakým způsobem může veřejný zájem ovlivnit event. privatizaci lesů ve vlastnictví státu.

Národohospodářský význam lesů již v minulosti nepřipouštěl, aby les nebyl využíván k produkci, zejména dříví. Z principu, že vlastnictví zavazuje, vyvozovaly a vyvozovaly zákony o lesích požadavek, aby vlastník les řádně - tj. cílevědomě - obhospodařoval. Všeobecné poznání, že les je významnou složkou životního prostředí a kromě produkčních funkcí plní i řadu funkcí mimoprodukčních, podstatně zvýšilo společenské nároky na rozsah a kvalitu vlastníkovy péče o les a dále je zvyšuje.

Legislativní omezení volnosti vlastníka lesa v zacházení s lesem bylo na našem území poprvé komplexně řešeno císařským patentem ze dne 3. prosince 1852, kterým byl vydán lesní zákon. I všechny další zákony o lesích jistě omezení vlastnických práv vždy kodifikovaly, protože právě prostřednictvím lesního zákona jsou všichni vlastníci lesa vedeni ve veřejném zájmu k trvalému a řádnému obhospodařování lesa.

Zákonem danou povinnost řádného obhospodařování lesního majetku je třeba považovat za závazek, vyplývající z vlastnictví lesa, který sám o sobě nezakládá právo vlastníka na spoluúčast státu na financování tohoto obhospodařování. Zkušenosti z evropských zemí s tržní ekonomikou však ukazují, že veřejný zájem na únosném stavu lesů nutí stát k finanční spoluúčasti na obhospodařování nevýnosných lesních majetků. Nejde tedy o účast obligatorní, ale společensky, resp. politicky motivovanou.

Právě okolnost, že nejde o spoluúčast obligatorní, ale ve veřejném zájmu, opravňuje stát k požadování „proti-hodnoty“ v podobě respektování tohoto veřejného zájmu. V současných poměrech v lesním hospodářství ČR je takto pojetá spoluúčast státu na obhospodařování malých lesních majetků prakticky nevyhnutelná. Očekávaný objem dotací je 200 - 250 milionů Kč ročně.

Zájem na legislativním zajištění mimoprodukčních funkcí lesů vedl již v minulosti k zavedení jednotné kategorizace lesů, založené na obligátním zařazení lesů do jedné ze tří kategorií (lesy hospodářské, lesy ochranné a lesy zvláštního určení), u posledních dvou kategorií pak navíc do některé z 11 subkategorií. Lokální význam kategorizace je nesporný. Kromě usměrnění vlastního

lesnického hospodaření může být podkladem pro realizaci práva vlastníka na náhradu újmy, která mu vzniká plněním omezení nebo povinností, daných kategorizací.

Malé plošné zastoupení lesů ochranných a lesů zvláštního určení (kromě lesů postižených imisemi) ovšem potvrzuje dávnou zkušenost, že veřejný zájem se ztělesňuje především do požadavku na řádné lesnické obhospodařování všech lesů bez ohledu na jejich výnosovost a dílek ekologické nebo jiné funkce. Obhospodařování lesa nemůže být zastaveno ani v dobách trvale nízkých cen a nedostatečného odbytu dříví.

Z analýzy výnosových poměrů v lesích na celém území státu vyplývá záporná výnosovost u přibližně poloviny lesů převážně ve důsledku druhové skladby: mezi podílem listnatých dřevin a výnosovostí lesního majetku je silná nepřímá úměrnost. Výskyt extrémně nepříznivých stanovištních poměrů je situován souběžně s výskytem zvýšeného podílu listnatých druhů. Vliv imisí je příčinou nedostatečné výnosovosti na relativně ostře vymezeném souboru lokalit a spoluúčast státu na financování lesnického obhospodařování v tomto případě nahrazuje odpovědnost zahraničních i tuzemských emitentů za způsobené škody.

Souvislost mezi veřejným zájmem a privatizací lesů má dvě polohy, protože lesy ve státním vlastnictví lesů spadají do dvou funkčně odlišných skupin.

První skupinu tvoří lesy se zvláštním posláním (lesy MNO, lesy vysokých a středních lesnických škol, lesy výzkumného ústavu aj.). Jejich zvláštní poslání, reprezentující jistý druh veřejného zájmu, je prakticky vylučuje z privatizace.

Druhou skupinu tvoří lesy spravované státním podnikem LČR. Část těchto lesů má opět specifické poslání (reprezentační státní honitby a zařízení), ale převážnou část tvoří lesy, které historickým vývojem přešly do vlastnictví státu a nepodléhají restitucím.

Vztah veřejného zájmu k jejich eventuální privatizaci je dán společenským zájmem na zachování obecného účelu (smyslu a funkce) privatizace i v případě lesního hospodářství. Na prvním místě jde o požadavek, aby privatizací vzniklé lesní majetky jako každý jiný podnik byly samy od sebe životaschopné a ziskové. Kdyby měly přežívat jen na účet státu, ztratily by své podnikatelské opodstatnění. Na druhém místě je požadavek, aby způsob privatizace byl v souladu s demokratickým politickým systémem a tržní ekonomikou. To v podstatě předpokládá rovnoprávnost občanů v uplatnění zájmu o získání lesního majetku a realizaci tohoto zájmu metodami, konformními se způsobem privatizace jiného státního majetku.

Oba požadavky se promítají do požadavku na výnosovou stabilitu majetkových jednotek, které budou výstupem privatizace, a platí obecně, tj. i pro lesy, které zbudou ve vlastnictví státu. Výnosovou stabilitu soukromých lesních majetků vznikajících privatizací nelze zajišťovat na úkor daňových poplatníků, na něž jinak připadne povinnost financovat zbývající státní lesy. Pokud tato zásada nebude dodržena a státu zůstanou převážně jen lesy se zápornou výnosovostí, bude státní rozpočet zatížen z tohoto titulu částkou 800 - 1000 milionů Kč ročně.

Výskyt lesů s nedostatečnou výnosovostí je regionálně koncentrován do většiny regionů, v menší míře do oblasti jižní Moravy, a tato okolnost v podstatě znemožňuje vytváření výnosově stabilních individuálních lesních ma-

jetků v těchto oblastech. Regionální rozdíly ve výnosovosti jsou tak výrazné, že mohou být finančně kompenzovány jen v celostátním měřítku, nikoliv v rámci rozpočtů jednotek budoucího územního uspořádání státu. Je tedy zřejmé, že budou dlouhodobě existovat oblasti se zápornou výnosovostí lesů, u nichž by byla privatizace v rozporu s veřejným zájmem na vytvoření takové (nové) vlastnické struktury, která nebude zatěžovat státní rozpočet více než struktura stará.

Předpokladem privatizace současných státních lesů ve správe podniků LČR je proto možnost jejich územní dekompozice do takových majetkových jednotek, aby každá z nich byla trvale výnosově stabilní. Podmínkou tohoto stavu je zachování přiměřených proporcí mezi výnosovými a nevýnosovými složkami těchto majetkových jednotek.

Výnosy z lesa jsou systémově omezeny (vnitřní zúročení lesa je růstovými zákonitostmi omezeno na minimální hodnoty) a neumožňují splácení běžných bankovních půjček na zakoupení lesa. Splácení půjček i úroků je proto obtížné u výnosových majetků a odčerpává vždy značnou část zdrojů, které by za normálních poměrů měly být použity na reprodukci lesa. U nevýnosových majetků je splácení bez újmy na reprodukci lesa vyloučeno.

Veřejný zájem na dobrém obhospodařování lesů proto vyúsťuje do požadavku, aby eventuální privatizace státních lesů byla založena na možnosti zakoupení lesního majetku z objektivně strukturované nabídky, nikoliv na termínované povinnosti zmenšit rozsah státního lesního majetku.

Je třeba připomenout, že k zásadní změně ve vlastnických vztazích k lesům došlo již v r. 1945 dekretem prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci majetku Němců, Maďarů a nepřátel republiky. Z celkové rozlohy 1,368 milionu hektarů soukromých lesů bylo zabráno 1,080 milionu ha. Výrazná většina (1,027 mil. ha) přešla na stát, nevýznamná část na obce (45 tisíc ha) a lesní družstva (osm tisíc ha). Zákon č. 124/1947 o revizi pozemkové reformy se týkal již jen 300 tisíc ha lesů velkostatků, církví a nadací. Rok 1937 byl posledním rokem územní celistvosti první republiky. Rok 1946 nebyl ještě dotčen skrytou socializací, kterou představovala revize první pozemkové reformy z roku 1947, ale podíl lesů ve vlastnictví státu již dosahoval 60 %. V soukromém vlastnictví zůstávalo necelých 290 tisíc ha, z nichž přibližně 110 tisíc později podléhalo zaboru z titulu revize první pozemkové reformy. Z toho je zřejmé, že nároky na obnovu uživatelů a vlastnických práv ve výši větší než 500 tisíc ha, uplatněné fyzickými osobami na základě zákona 229/1991 Sb., zasahují převážně před rok 1948.

V souvislosti s vývojem vlastnické struktury našich lesů je třeba zdůraznit, že vždy převládaly velké majetky, které obhospodařovaly přes 58 % všech lesů. Jejich jádrem byly soukromé fideikomisy lesy (tj. lesy rodové s povinností hospodařit podle lesních hospodářských plánů, u nichž platil zákaz volné manipulace s majetkem), lesy církevní, fondovní a nadační, lesy státní a lesy některých obcí a měst. V jejich rámci se věkové a prostorové uspořádání lesů - včetně budování cestní sítě a ostatní infrastruktury - orientovalo na zabezpečení těžební trvalosti a vyrovnanosti. Totéž platilo do značné míry o středně velkých lesních majetcích (od 200 do

1000 ha), ke kterým náleželo 13,5 % lesů. Princip věkové a prostorové úpravy postupně vtiskl těmto lesům charakter velmi odlišný od dobrých lesů seelských a obecních, které měly v průměru jen poloviční porostní zásoby.

Důsledkem nerovnoměrné územní disperze výnosových věkových kategorií po území ČR je skutečnost, že 25 % z celkového počtu dosavadních lesních hospodářských celků produkuje výnosy, potřebné pro financování lesnického obhospodařování zbývajících 75 %. Restituce soukromého a obecního vlastnictví lesů zcela přirozeně vede ke vzniku rozsáhlého souboru malých majetků, které jsou předurčeny k dlouhodobé ztrátovosti, pokud u nich bude požadováno stejné intenzivní obhospodařování jako u majetků větších. Společenský zájem na dobrém stavu těchto lesů vede ve státech s dostatečně vyspělou ekonomikou k rozsáhlým dotacím.

Dosud přibližně normální věková struktura státních lesů jako celku ovšem umožňuje krytí tyto náklady ze zdrojů, produkovaných kategoriemi výnosovými. Nebude tomu tak v případě, že strukturálně nevyvážená privatizace nebo výdej lesů v rámci restitucních náhrad existující proporcionalitu naruší.

Návrat soukromého a veřejného vlastnictví výrobních prostředků do hospodářského i politického života probíhá rychle a je doprovázen jevy, na které nejsme po dlouhém období socializace připraveni. Téměř stejně často se setkáváme s iluzemi, že přirozený zájem soukromého vlastníka na zachování majetku a výnosu z něho sám o sobě zajišťuje dobrou úroveň lesnického obhospodařování, jako s obavami, že právě tento zájem povede ke drancování lesů. Krátké připomenutí některých poznatků, k nimž se dopracovala lesnická politika a ekonomika v období první republiky, protektorátu a krátkého demokratického období po válce, proto nebude zbytečné - pokud ovšem budeme mít stále na zřeteli, že změny, které naše společnost prodělává, ji nemají vrátit do Evropy předválečné, ale současné.

Naše nově utvářená lesnická politika proto musí brát v úvahu i to, k čemu za uplynulých 45 let dospělo lesní hospodářství v okolním, socializací nezafixovaném světě. Zvláštní váhu pak mají poznatky o lesním hospodářství Rakouska a Německa, s nimiž nás spojují příbuzné přírodní podmínky, společné středoevropské pojetí lesního hospodářství a - vzhledem k Rakousku - i dlouhodobá společná historie.

Legislativní omezení volnosti vlastníka lesa v zacházení s lesem bylo na našem území poprvé komplexně řešeno císařským patentem ze dne 3. prosince 1852, kterým byl vydán lesní zákon. Zákon odrážel tehdejší názory na poměr veřejnosti k lesu i na poměr lesa k ostatním hospodářským odvětvím a v neposlední řadě i názory na vnitřní uspořádání produkčních poměrů v lesním hospodářství vůbec.

Mezi nejvýznamnější náležela ustanovení, zakazující:
- odnímání lesní půdy pro pěstování lesa nebo její používání k jiným účelům bez povolení,
- pustošení lesa, které by znemožnilo jeho další pěstování,
- jakékoliv počínání, jímž by byl sousední les vystaven nebezpečí včůru.

Zákon ukládal vlastníkovu povinnost zalesnit vykácené plochy do pěti let. Omezení dispozičního práva k vlastnímu lesnímu majetku pak šlo ještě dále a stanovilo např., že na půdě ohrožené erozí po odkácení krycího lesního

porostu a dále v polohách strmých a vysokých lze kácet les jen v úzkých pruzích nebo výběrem a vytěžených plochách musí být vždy neprodleně řádně zalesněny. Ve vysokých polohách byla výslovně povolena jen výběmá průběrová seč, obdobně jako pro břehy vod a hornatých svahů, kde i dobývání pařezů a kořenů mělo být vázáno na bezpodmínečné zabezpečení půdy před sesuvy. V místech určených ke zmlazení a obnově lesa nebylo po vykácení a zalesnění povoleno pást dobytek, jinde pak s omezením, že tím nesmí být ohrožen vzrůst lesa. Také průhon dobytka lesem nesměl působit škodu na lese. Hrabání steliva bylo dovoleno jen v rozsahu a na místech neohrožujících další vzrůst lesa obdobně jako sběr chvoje a odvětvování stromů.

Při kácení, zpracování a vyvážení dříví bylo třeba se vyvarovat všeho, čím by mohly být poškozeny sousední stromy a porosty. Pařezy neměly být zbytečně vysoké. Výtěžky lesa měly být sváženy po vhodných cestách, kupci měli odvázet dříví z lesa včas, aby nebylo rušeno další pěstování lesa.

Zvláštní ustanovení lesního zákona umožňovalo dát část lesa v zájmu bezpečnosti osob a státního nebo soukromého majetku, např. proti sesuvu půdy, lavinám, zřícení skal, „pod spravidlo“, tj. svěřit pod přísahou do odpovědnosti majitele nebo jeho hospodáře s předpisem žádoucích opatření nebo omezení.

Vlastníci lesa byli povinni hlásit politickým úřadům škody hmyzem zejména tehdy, jestliže prostředky, jichž se proti hmyzu použilo, nepostačily k odvrácení těchto škod. Všichni vlastníci ohrožených lesů byli povinni bezpodmínečně uposlechnout opatření politických úřadů, které mohly nařít, co je třeba podniknout, a mohly použít i donucovacích prostředků. Útraty nesli majitelé lesů podle míry chráněných lesních ploch.

U obecních lesů byl vysloven zásadní zákaz dělení lesa a vlastníci lesů větší výměry měli ustanovit své odborné hospodáře. Odborným lesním hospodářem se rozuměl úředník, který úspěšně složil tzv. státní zkoušku pro lesní hospodáře.

Tím byla založena odborná správa lesů. V Čechách byla až v roce 1911 stanovena místodržitelským nařízením nejmenší výměra 700 ha, na Moravě již v r. 1873 výměra 575 ha. Vládním nařízením ze dne 27. ledna 1939 č. 15 Sb. byla sjednocena pro obě země na 575 ha. Pro dohled na řádné hospodaření v lesích byly zřízeny zvláštní lesnické dohlédací úřady. Teprve vládním nařízením č. 178/1940 byla povinná odborná správa rozšířena na všechny lesy. Vlastníci lesů, kteří do té doby neměli svého odborného hospodáře, se stali členy Lesního společenstva (jednotky veřejného práva) s odborným lesním hospodářem, jehož hlavním úkolem bylo pečovat o zvelebení jemu svěřeného lesního hospodářství. Ústředím lesních společenstev byl Svaz lesních společenstev.

Tím se dostáváme k faktorům, kterými můžeme označit termínem podnikatelská vůle. Je zřejmé, že se v lesním hospodářství nemůže u majitele uplatnit v takové míře jako jinde. Není to ovšem jen následek legislativních omezení, jak se někdy tato skutečnost interpretuje, ale v první řadě důsledek dlouhodobosti růstových procesů a jejich závislosti na přírodních faktorech.

Dlouhá výrobní doba způsobuje, že na objektivní poznatky o účincích změn ve způsobu a úrovni hospodaření je třeba relativně dlouho čekat. Ke korekci provedených nebo uvažovaných opatření proto většinou dochází příliš

brzy nebo pozdě. Pružnost v obhospodařování je dlouhou výrobní dobou významně omezena. Dospěje-li vlastník k rozhodnutí o změně dřevinné skladby svých lesů, pak realizace tohoto rozhodnutí představuje u každé jednotlivé obnovované plochy období asi deseti let, u lesního majetku jako celku pak dobu rovnou obmýtí.

Provozní a obchodní přizpůsobivost technickým nárokům na produkci (zejména dříví) je menší než u nejbližší příbuzného zemědělství. Vliv vzdálenosti časového horizontu, v němž bude k dispozici produkční nebo mimoprodukční efekt clevědomé změny ve způsobu obhospodařování, lze ilustrovat na příkladu dubových porostů, založených v zahraničí před více než 100 lety k produkci loďařského dříví, které dospívají nyní, v době, která také dříví už nepotřebuje.

Dalším omezením vůle vlastníka lesa je skutečnost, že obhospodařování lesa nemůže být zastaveno ani v dobách trvale nízkých cen a nedostatečného odbytu dříví. V této souvislosti je třeba zdůraznit závěry, které formulovala lesnická politika první republiky a které platí v mnohem dodnes: každá společenská aktivita, a tou je i lesní hospodářství, musí brát ohled na sociálně ekonomická hlediska. Prakticky ovšem není možné takové lesní hospodářství, které by mělo na zřeteli jedině a výlučně zájem o všeobecný prospěch a blaho lidu a státu nebo ryze přírodovědní základnu lesa. Naopak - na této přírodní základně tvořící lesní hospodářství není myslitelné brát ho jako systém výlučně ekonomický, řízený jen zájmem o výnos a rentabilitu.

Specifickým problémem lesního hospodářství byla i v minulosti velikost lesního majetku. Prof. Weingartl např. v r. 1947 uváděl jako základní předpoklad soustavného hospodaření a pravidelného výnosu výměru alespoň 300 ha, a to za nejpriznivějších okolností (správy, odbytu, produkčních podmínek apod.). Jen v lesích s tzv. stromovým hospodářstvím se pravidelnosti obhospodařování a výnosů dosahovalo i při výměrách nad 50 ha. Drobné a malé lesy jen doplňovaly jiné hospodářské činnosti, především zemědělství.

Je však vhodné připomenout, že ze spojení se zemědělstvím pro les nevyplývaly výhody. Naopak - les dával možnost samozásobení dřívím, pracovní příležitost na zimu a tvořil kapitálovou rezervu pro zemědělskou výrobu a pro sociální potřeby vlastníkovy rodiny.

Změny vlastnických vztahů nepochybně ovlivní i úlohu lesních hospodářských plánů. Restituce a privatizace a odstranění státního socialistického plánovacího systému staví i lesnické plánování do nové - a lze říci že obtížné - pozice. Všeobecně a oprávněně odmítání socialistických plánovacích metod je spojeno s různými formami podceňování a odmítání lesních hospodářských plánů. Je to do jisté míry i reakce na skutečnost, že socialistický plánovací systém využíval zařízení lesů ke stupňování těžebních etáp. V povědomí laické veřejnosti, ale i mnoha lesnických odborníků navíc stále převládá přesvědčení, že lesní hospodářské plánování má sloužit především k prosazování státní vůle proti zájmům vlastníků lesa. Tomuto přesvědčení bezděčně napomáhala i mnohá prohlášení obhájců ekonomické reformy, jimiž měly být rozptýleny obavy ekologicky orientované části veřejnosti, že ekonomické zájmy soukromých vlastníků a podnikatelů povedou k devastaci lesa. Ministerstvo životního prostředí i Ministerstvo zemědělství proto často zdůrazňovalo, že vlastníci lesa mohou činit

pouze to, co jim lesní hospodářský plán povoluje nebo dokonce ukládá.

Je proto pochopitelné, že vlastníci lesů v takovém pojetí lesních hospodářských plánů vidí nepřijatelné omezení svých vlastnických, ne-li přímo občanských práv a obávají se, že opět, tentokrát ve jménu ekologie, budou obětována jejich práva a zájmy. Je jisté, že vlastníci musí prakticky respektovat zásadu, že vlastníctví zavazuje k takovému užívání, které slouží i blahu veřejnosti a právě prostřednictvím lesního zákona jsou všichni vlastníci lesa vedeni k trvalému a řádnému obhospodařování lesa.

Povinnost respektovat sociální a ekologické funkce ovšem nesmí zbavovat vlastníka svéprávnosti. Vlastník musí mít možnost formulovat a realizovat vlastní cíle právě tak jako svobodu při volbě prostředků k jejich dosažení.

Lesní hospodářství je ve středoevropských poměrech nepochybně multifunkční a cílem hospodaření v lesích proto nemůže být ani jednostranné zaměření jen na produkci dříví, ani pouhé uspokojování zájmů myslivců nebo ochránců a milovníků přírody. Nebude snadnou a krátkodobou záležitostí přesvědčit vlastníky lesa, že lesní hospodářský plán má a může sloužit především jim samotným, a to tím, že poskytne návod, jak:

- zlepšovat nebo alespoň uchovat jejich lesní majetek,
- zajistit dobrý soulad mezi soukromými a společenskými zájmy a tím i levnou (to je třeba zdůraznit) ochranu před konflikty s lesním zákonem, ochranou životního prostředí a jejími předpisy.

Současné LHP do značné míry ztratily vnitřní konzistenci, protože původní plánovací jednotky - lesní hospodářské celky o výměře od 15 do 20 (i více) tisíc hektarů, v nichž absolutní majoritu z hlediska užívání měl stát, se v důsledku restitucí mění v mozaiku malých lesních majetků o průměrné rozloze dva až tři hektary.

V těchto nových poměrech nelze prakticky dodržet závaznost těžebních předpisů, vázaných na LHC, resp. kategorie lesů, protože jednotliví vlastníci se do jediného rámce původního lesního hospodářského celku a jeho ukazatelů nemohou ani nechtějí vtěsnat. Mechanismus těžební a výnosové vyrovnanosti, resp. trvalosti, zabudovaný do současných LHP, proto není prakticky účinný. Obdobně i některá další konkrétní rozhodnutí ještě platných lesních hospodářských plánů jsou nyní z věcných, politických nebo legislativních důvodů nevyhnutelná a tyto okolnosti mění v mozaiku malých lesních majetků silně snižují.

Ztráta konzistence LHP se neprojevuje jen v makroměřítku LHC, ale i rozpadem jednotek plošného rozdělení lesa. Majetkové hranice probíhají v naprosté většině případů jinak než hranice taxačních jednotek, tj. porostních skupin a porostů. Vyhodnocení výpisu LHP pro restituční předpokládá dekompozici porostních popisů i plánovaných opatření podle průběhu hranic majetkových parcel a z této dekompozice často vyplývá neracionálnost nebo dokonce nerealizovatelnost původních předpisů a návrhů. I tato okolnost snižuje vážnost LHP v očích vlastníků lesa, kteří ve skutečnosti, že údaje LHP nelze mechanicky přenést na majetkové jednotky, vidí projev nepoužitelnosti LHP v soukromém lesním sektoru.

Výrazně se snižuje praktická využitelnost systémového rozdělení lesa do hospodářských souborů (dále HS) u drobných a lesních majetků. Jejich vlastníci zpravidla

preferují při obhospodařování svého lesa jiná než systémová hlediska. Je přitom třeba objektivně přiznat, že většinou nejde o přístup, který by plnění funkcí lesa přinášel újmou.

Předchozí jev do jisté míry souvisí se skutečností, že vlastníci malého lesního majetku prakticky nemůže k jeho obhospodařování přistupovat z hlediska lesa věkových tříd, resp. tzv. hospodářské skupiny. Lesní hospodářské plány jsou ovšem zpracovány právě na tomto principu, který vyhovuje větším a velkým lesním majetkům. Je zřejmé, že platnými právními normami podložená hospodářská úprava lesů velkého počtu malých lesních majetků s celkovou výměrou okolo 350 tisíc hektarů příliš nevyhovuje. Výhrady ze strany větších vlastníků mohou být sice významné, ale nevyžadují úplnou změnu dosavadního přístupu.

Kritickým problémem, který objektivně ztěžuje důsledné a rychlé řešení v bezprostřední budoucnosti, je rozpracování restitučního procesu. Samotné uplatnění nároku na obnovu vlastnických nebo užívacích práv umožňuje orientačně situovat očekávané změny v držbě, ale vypracování jakkoliv zjednodušené verze LHP pro tyto lesy není možné bez znalosti majetkových hranic. Je přitom jisté, že vytyčení těchto hranic bude časově i věcně obtížnějším problémem než samotné rozhodnutí o obnově vlastnických a užívacích práv.

Často vyslovované návrhy, aby lesní majetky do určité velikosti (např. 50 ha) nemusely mít LHP, mohou ve skutečnosti vyřešit mnohem méně, než verbálně slibují. Samotná hospodářská úprava by sice byla ušetřena velkého objemu mravních prací, ovšem státní správě lesního hospodářství by mnohem větší objem práce přibyl. Navíc by ani při zavedení velikostního majetkového limitu pro povinné pořízení LHP nemělo být upuštěno od kontinuity souvislého zobrazení všech lesů na lesnických mapách v měřítku 1 : 10 000. Lesnické zmapování všech lesů ČR na mapách hospodářských, porostních, typologických, dopravních, terénních a dalších náleží do pozitivní dědičiny po předchozím státně centralistickém přístupu k lesům.

Shrneme-li vše, co jsme uvedli, lze konstatovat: lesní hospodářství je ve středoevropských poměrech multifunkční. Přes velký význam soukromých podnikatelských cílů musí být proto hospodaření v lesích do jisté míry ovlivňováno i společností. Vlastník musí prakticky respektovat zásadu, že vlastníctví zavazuje k takovému užívání, které slouží i blahu veřejnosti. Prostřednictvím lesního zákona jsou všichni vlastníci lesa povinováni k trvalému a řádnému obhospodařování lesa.

- Povinnost respektovat sociální funkce ovšem nesmí zbavovat vlastníka svéprávnosti. Vlastník musí mít možnost formulovat a realizovat vlastní cíle právě tak jako svobodu při volbě prostředků k jejich dosažení. Stát vystupuje vůči vlastníkům lesa v několika polohách; jako
- nositel státní moci,
- zákonodárce,
- poskytovatel subvencí,
- konkurent svými státními lesy.

Hnacím silou tržního hospodářství jsou úspěšné podniky. Lesní majetky musejí být, jako každý jiný podnik, samy od sebe životaschopné a ziskové. Kdyby měly přežívat jen na účet státu, ztrácejí své podnikatelské opodstatnění. V současné době jsou v lesnictví s výnosovostí značné problémy. Mají obecnou povahu, nejsou jen doprovodným jevem restitucí a ekonomické reformy.

Zisky jsou omezené systémově, protože vnitřní zúročení lesa je minimální, a neumožňují splácení drahých bankovních půjček. Vlastník má sice teoretickou možnost mobilizovat kapitál pro investice mimořádnými těžbami, prakticky tomu však brání obtížný odbyt dříví.

Státní les má své opodstatnění i v tržním hospodářství, ale podniky státních lesů se v rámci svého celkového zaměření musejí chovat jako privátní podniky. To platí jak pro financování, tak pro chování na trhu.

Obnova soukromého a společenského vlastnictví lesů je pouze východiskem k obnově soukromého hospodaření v lesích. Soukromé hospodaření v lesích se nemůže vrátit k formám, které mělo před socializací. Hlavní příčinou jsou hluboké sociální, majetkové a technické změny v zemědělství. Zánikem velmi početné vrstvy malých rolnických hospodářství přestalo existovat přirozené technické i pracovní zázemí nejen pro tyto tzv. selské lesy, ale i pro větší lesní majetky, které ve své době nepotřebovaly a také neměly významnější stavy vlastních pracovníků a prostředků pro lesní výrobu.

Na současných lesnických poměrech v té části Evropy, která nebyla postižena socializací, je navíc zřejmé, že eventuální snahy o návrat k poválečným poměrům by byly vysloveným anachronismem.

DOMES, Z. (Forests of the Czech Republic, Hradec Králové): *Development of forest management after transformation of State Forests enterprises and after restitutions of private and common property of the forests*. Lesnictví-Forestry, 40, 1994 (3): 74-79.

Transformation of all enterprises of the State Forests was terminated at the end of 1992. Its result is an establishment of the Forests of the Czech Republic (Lesy České republiky, s. p., hereinafter LČR), and of a hundred of business entities, the principal activities of which involve services for forest management and trade in timber. Ninety per cent of them are joint-stock companies which are included in the second wave of voucher privatization. The owners' structure in the forest resource has changed. More than 500,000 hectares of forests were given back under the administration of local authorities and physical entities, while 250,000 hectares were restituted. These changes created the framework for the forest management in 1993, which was the first year with quite new taxation.

At the beginning of the year 1993, a very advantageous trend of demand for all rawtimber assortments continued, accompanied by price rising. The price level was on average by 5 % higher than in December 1992.

From April until now (November 1993) the developmental trend is opposite. The price decrease is due to an increase in insolvency of timber buyers. An increase in the sales of logs is likely to be expected at the end of the year. On the other hand, the crisis of the paper and pulp industries is a European, and probably long-range problem. It causes a decrease in the price of small timber to the margin of profitability of its production.

The general opinion that stagnation of timber prices in comparison with the 1992 prices created abnormally un-

favourable conditions in 1993 with respect to forest management profitability is not justified. It is true that the transient extraordinary preferences arising from timber price deregulation and from the relatively slow growth of prime costs in forest production have faded away, and already in 1993 the internal profitability of forest management dropped to the level usual in Austria and Germany before windthrows.

So the need of rationalization is prioritized, particularly in the sphere of overhead costs and in the sphere of forest production technologies, in all categories of owners.

The attitude of governmental authorities to the forest management segment is closely related to the concept of the public concern for forests. The problems of so called public concern are those issues of forest management in which the forest property rights play the most important role. They currently involve two problems: extent and way of interventions of governmental officials into the execution of property rights motivated by public concern; and to what extent and how the public concern can possibly influence privatization of the State-owned forests. The duty of fair management of the forest property imposed by law should be considered as an obligation ensuing from the forest ownership, but in itself it does not imply the owner's right imposing the State's participation in funding the forest management.

The experience of European countries with market economy however shows that the public concern for the tolerable state of forests makes the governmental authorities participate in funding the management of non-profit forest property. This participation is not obligatory, but it is socially and politically motivated.

Under the current post-restitutional conditions in the forest management of the CR, the State's participation conceived in this way in the management of small forest property is practically inevitable. The expected amount of subsidies is 200-250 million Kč per year. Profitability of forest management is currently very problematic. The reasons are of general character, they are not only an accompanying phenomenon of restitutions and economic reform. The profits are system limited since the internal interest rate of the forest is minimum, so it is not possible to pay costly bank loans. The owner has a theoretical possibility of capital mobilization for the purposes of investments by extra loggings, but this is hard to implement due to low timber sales.

The state-owned forest can exist in market economy, but the enterprises of the State Forests should behave as private enterprises in their policies. This applies to investments and to their behavior in the market.

The renewal of private and common ownership of forests is only a starting point of the renewal of private management in the forests. Private management in the forests cannot be the forms before socialization. The main causes are profound social, property right and technical changes in agriculture.

forest management; transformation; restitutions; private ownership; governmental authorities

Kontaktní adresa:

Ing. Zdeněk Domes, Lesy České republiky, Přemyslova 1106, 501 68 Hradec Králové 8

MONOPOL V LESNÍM HOSPODÁŘSTVÍ - VZNIK, RIZIKA, DŮSLEDKY

Z. Bludňovský

Lesní úřad, Palackého 162, 337 01 Rokycany

S přechodem české ekonomiky na tržní podmínky dochází k rizikům vzniku nedokonalé konkurence na regionálním dřevařském trhu. Tento problém je diskutován na základě analýzy možného monopolního chování velkých majetkových, resp. organizačních jednotek lesního hospodářství. Vychází se z identifikace předpokladů a příčin monopolního chování a z posouzení jeho důsledků.

monopol; dřevařský trh; úspory z rozsahu; náklady lesního hospodářství; ceny dřeva

Po dokončení restitucí lesních majetků bude standardizovaný produkt lesního hospodářství - sortimenty surového dříví - vyrábět velké množství výrobců a teoreticky nevzniknou závažnější překážky pro tzv. *dokonalou konkurenci*, pro vznik a fungování *dokonalé konkurenčního trhu*. V určitých regionech ale může dojít v důsledku dlouhodobého vývoje vlastnických vztahů nebo z jiných příčin k soustředění rozhodujícího podílu lesní drží u jednoho nebo několika velkých vlastníků. Tyto firmy (firma) zaujmou dominantní postavení na dřevařském trhu oblasti a vzniká proto někdy obava, že jejich působením dojde k monopolním deformacím tržní rovnováhy, ke vzniku „tržních nedokonalostí“. Ačkoliv obvykle a priori považujeme tyto obavy za přehnané, bude zřejmě účelné se otázkami možných monopolních vlivů v lesním hospodářství blíže zabývat.

K narušování rovnovážného stavu na vnitřním dřevařském trhu - pomineme-li deformace minulého systému direktivního plánování a přidělového hospodaření dřevem - (B l u d ň o v s k ý et al., 1991) dochází u nás nejčastěji v důsledku vznikajícího převisu nabídky při rozsáhlých kalamitách, pod tlakem přebytků světového trhu a to přes známou citlivost cen dřeva na dopravní náklady. Vznik tržních nedokonalostí ostatně je jen výjimečně omezen regionálním rámcem a má obvykle širší, celostátní dosah. Také řešení těchto otázek je účelné spojit s posouzením vzniku a důsledků *působení monopolu v podmínkách lesního hospodářství*.

VZNIK MONOPOLU

V podmínkách, kdy mnoho malých firem vyrábí a prodává standardizovaný produkt, obvykle funguje tzv. *dokonalá konkurenční trh*. Dokonalá konkurenční firma může prodat libovolné množství své produkce, aniž byla nucena měnit ceny. Ve skutečnosti ale většina trhů obsahuje vedle dokonalé konkurenčních prvků také významné příměsi monopolu, vyvolávající vznik nedokonalé konkurence. V těchto typech tržní struktury se cenová tvorba a alokace zdrojů vyvíjejí jinak. Při nedokonalé konkurenci jsou ceny vyšší a výstupy nižší než při dokonalé konkurenci.

Vymezíme-li striktně podmínky dokonalé konkurence, docházíme k závěru, že každá firma je příliš malá na to, aby ovlivnila tržní cenu. A naopak - nedokonalá konkurence v odvětví existuje tam, kde jednotliví prodávající mají určitý stupeň kontroly nad cenou statků v tomto odvětví. To ovšem neznamená, že firma musí mít absolutní kontrolu nad cenou svých výrobků. Nedokonalý konkurent má však alespoň určitou volnost při rozhodování o své ceně.

Chování hospodářských subjektů - účastníků trhu - v mnohém závisí na jejich příslušnosti k jednotlivým typům tržních struktur. (Tržní struktura odvětví označuje organizační charakteristiky odvětví. Závisí na počtu a velikosti prodávajících, na rozsahu koncentrace a kooperace firem, na stupni homogennosti nebo heterogennosti jejich výrobků.)

K nejvýraznějším typům tržních struktur, v nichž vzniká nedokonalá konkurence, patří monopol, oligopol a monopolistická konkurence.

Doslovný význam pojmu *monopol* znamená existenci jediného prodávajícího s úplnou kontrolou odvětví. Taková situace je ale vzácností a vzniká jen u některých koncentrovaných služeb jako je elektřina, železnice, telekomunikace apod. I tehdy ale musí monopolní podnik počítat s konkurencí jiných odvětví - jiných zdrojů energie než je elektřina, automobilové dopravy místo dopravy železniční apod. Ani tehdy, když ovládne dřevařský trh monopolní firma, není zcela zabezpečena před tlakem výrobců konkurenčních náhradních - substitučních materiálů.

Oligopol znamená doslova „několik prodávajících“. Zejména v odvětvích prvovýroby, k nimž se produkce dřeva bezvýhradně řadí, často nevelký počet prodávajících nabízí kvalitativně i kvantitativně stejnou produkci. Jakýkoliv pohyb cen u některého prodávajícího ovlivní okamžitě poptávku u jiných prodávajících. V tomto smyslu ovšem chování „oligopolistů“ nevyvolává nedokonalou konkurenci. Přesto, je-li počet prodávajících na příslušném trhu vskutku malý, může dojít k výraznému působení každého z nich na tržní cenu, ke vzájemné cenové disharmonii a k výkyvům tržní rovnováhy.

Jindy prodává několik oligopolních firem v podstatě stejný druh produkce s rozdílnými charakteristikami či vlastnostmi. Diferenciace charakteristiky prodávajících komodit je typická zejména pro spotřební zboží - automobily, pračky, televizory, ale také pro nábytek, papírenské výrobky i pro jinou produkci dřevozpracujících odvětví. Ačkoliv se diferencované výrobky oligopolních firem od sebe často značně odlišují, jsou obvykle vzájemně nahraditelné. Konkurence prodávajících pak může být velmi intenzivní. Konkurence malého počtu konkurentů je pro oligopol charakteristická. V lesním hospodářství se tento druh oligopolních vztahů prakticky nevyskytuje.

Oligopol je tedy konkurencí jen mezi několika málo konkurenty, přičemž se může jednat o konkurenci velmi

ostrou. Nedokonalá konkurence ale může vzniknout i tehdy, vyrábí-li velký počet tržních subjektů diferencovanou produkci. Žádný z prodávajících nemá dominantní postavení na trhu, ale jejich produkce je silně diferencovaná. Hlavním zdrojem diferenciace může být poloha prodejny, rozdíly v kvalitě výrobku, popularita značky. Přesto bude na volbu spotřebitele působit především cena výrobku. K nedokonalé konkurenci pak dochází jen v případech, kdy se ceny nabízeného zboží příliš neliší. V literatuře se takový stav nazývá *monopolistickou konkurencí* (Samuelson, Nordhaus, 1991).

Jednoznačné zařazení konkrétní tržní struktury do některé z uvedených kategorií je obtížné. Jednotlivé kategorie se zpravidla překrývají, stanovení určujícího kritéria může být nejasné.

NEDOKONALÁ KONKURENCE

Pro zkoumání monopolních deformací trhu a zejména pro odhalení možnosti prevence jejich vzniku je důležité poznat zdroje těchto deformací - *zdroje a příčiny vzniku nedokonalé konkurence*. Poznání zdrojů a příčin vzniku nedokonalé konkurence na celostátním a regionálním dřevařském trhu je v našem případě také východiskem pro formulaci názoru na chování a působení velkých firem vlastních či spravujících rozsáhlé lesní pozemky.

Obecně platí, že rozhodujícími zdroji nedokonalé konkurence jsou tzv. úspory z rozsahu a síly vyvolávající překážky konkurenci.

V současných technologických podmínkách je běžné, že *náklady na jednotku produkce se s růstem objemu výrobku snižují*. Velký rozsah výroby firmám umožňuje využít specializovaného a výkonného zařízení a organizovat jednotky kapacitně přiměřené požadavkům nejvyšší efektivity. Při nezměněné nebo jen mírně klesající poptávce vykazuje taková firma rostoucí výnosy z rozsahu.

Pokud má růst úspor z rozsahu trvalý charakter a neefektivnější provozní velikost firmy trvale narůstá, nemohou menší firmy konkurovat a vzniká *přirozený monopol*. (Častěji se ale setkáme s případy, kdy se po dosažení určité velikosti firmy úspory z rozsahu vyčerpají, náklady se již dále nesnižují a další zvětšování firmy by vyvolávalo dokonce riziko růstu nákladů na jednotku produkce. Na trhu pak dominuje několik oligopolních firem, které dosáhly efektivního rozsahu, a to jim umožňuje vytlačit menší konkurenty na hranici ekonomické existence.)

Ekonomický výzkum v hospodářsky vyspělých zemích dokázal, že úspory z rozsahu se významnou měrou podílejí na současné koncentraci průmyslových firem.

Tuzemské i zahraniční poznatky lesního hospodářství se od zkušeností průmyslových odvětví značně liší. Růst přirozené koncentrace výrobních kapacit (neztožňujeme-li ji s administrativní organizační koncentrací, s ekonomicky nezdůvodnitelnými reorganizacemi státních lesních podniků v nedávné minulosti) je ekonomicky efektivní jen v technologicky jednoduchých podmínkách extenzivně, průmyslovými metodami prováděných těžebních prací. Koncentrace práce, strojů a investic se zde projevuje obdobně, jako je tomu v mnoha jiných průmyslových odvětvích. (Má však obvykle velmi neblahé důsledky z ekologického hlediska a proto je v našich

podmínkách zpravidla nepřijatelná.) Do dosažení limitní přelomové úrovně koncentrace jsou ekonomické důsledky příznivé. Překročení rozsahu koncentrace už na další snižování nákladů nepůsobí a vzniká tendence k jejich růstu v důsledku vyššího zastoupení režijních nákladových položek.

Uvedená jistá ekonomická výhodnost koncentrace průmyslově prováděné těžby dřeva se ale týká především vzniku technologických organizačních jednotek - organizačního seskupení pracovišť. Optimalizační kritéria technologické koncentrace lze jen velmi zprostředkovaně použít při úvahách o organizačních a vlastnických strukturách lesního hospodářství, resp. o optimální velikosti lesní hospodářské jednotky.

V komplikovaných podmínkách středoevropského lesního hospodářství jsou možnosti dosažení úspor z rozsahu velice omezeny. Soustřeďování výrobních kapacit v rámci organizační či vlastnické jednotky nad úroveň ekonomicky zdůvodněného minima nepřináší firmě dodatečné ekonomické efekty.

Vznik nedokonalé konkurence v odvětví lesního hospodářství a zejména na trhu surového dříví tedy nespočívá bezprostředně s úsporami z rozsahu a s ekonomickou efektivností soustřeďování kapacit v rámci jedné či několika firem.

V širším národohospodářském měřítku je totiž tržní struktura určována nejen rozdíly v nákladech, ale i v důsledku působení dalších faktorů.

Jmenuje především již zmíněné tzv. *překážky konkurenci*, které mají na vznik monopolně se chovajících tržních subjektů zvlášť velký vliv. Překážky konkurenci snižují počet konkurentů pod úroveň vymezenou důsledky vzniku úspor z rozsahu. Nedokonalosti trhu vznikající z klesajících nákladů jsou překážkami konkurenci dále zesilovány.

Konkurence bývá omezována i přímými zásahy vlád. Firmám mohou být vydány patenty, dovolující dočasné (nebo i trvalé) výlučné, monopolní užití výrobku či procesu, který je patentován. Jiný vlády brání konkurentům vstoupit do příslušného odvětví s cílem podpořit firmy jednající ve výrazně veřejném zájmu. Monopolní postavení domácích výrobců lze podpořit uložením vysokých cel či stanovením dovozních kvót. Obdobné důsledky může mít i stanovení vývozních licencí. Takové zásahy vlád mohou být uskutečňovány i s jiným cílem než je podpora či omezení monopolního jednání.

Dokonalou konkurenci omezuje také diferenciace výrobků. Jestliže je poptávka po diferencovaných výrobcích rozptýlena do mnoha menších trhů, nemohou tyto trhy unést větší počet firem a přirozenou selekcí dochází k vyšší koncentraci.

Je tedy zřejmé, že v lesním hospodářství vznikají velké hospodářské jednotky, představující potenciální možnost monopolního jednání, zásadně jinými procesy, než je tomu ve většině ostatních odvětví. Vznik monopolní firmy (resp. oligopolních firem) je v lesnictví spjat především s majetkoprávními aspekty, s vývojem vlastnických struktur, i když i tento vývoj je spolu s politickým působením ovlivňován z určité části i ekonomickými kritérii. Ostatně je všeobecně známo, že lesní pozemky jsou jen výjimečně tržně směňovány za účelem využití pro lesní výrobu.

O to významnější je zkoumání alternativ chování lesního podniku dosahujícího monopolní ekonomické dimenze, určení, od kdy se začíná projevovat jako monopol a v čem tyto projevy spočívají. Ekonomický prostor výrobce surového dříví není vymezován úsporami z rozsahu. Maximalizace zisku je spojena především s volbou ceny, umožňující mu prodat (samozřejmě s co nejvyšším efektem) veškerou disponibilní produkci. Nemusí to být vždy nejvyšší možná cena, pokud mu jeho přemrštěné požadavky neumožní realizovat takové množství produkce, které zabezpečuje dosažení maximálního zisku. Rozhodování vychází z kompromisu mezi snahou docílit vysokou cenu a vysokým objemem dodávky.

Abstrahujeme-li od vlivu nákladů, pak je pro monopolní firmu výhodné prodávat své výrobky nikoli za maximální ceny, ale za ceny, při nichž je celkový příjem (cena krát množství prodaných výrobků) nejvyšší. Aby dosáhla plusového mezního příjmu (připomeňme, že mezní příjem je přírůstek celkového příjmu ze zvýšení výstupu o jednotku množství produkce), musí při absenci nedokonalého konkurenta snížit cenu nejen kupcům novým, ale i všem kupcům předchozím. To dělá, když pokles ceny vede ke zvýšení příjmů, je poptávka po výrobcích elastická.

Monopolní firma (stejně jako každá jiná firma v tržním prostředí) má ovšem především zájem o maximalizaci svých celkových zisků. K maximalizaci těchto zisků musí nalézt rovnovážnou cenu a rovnovážné množství prodaných výrobků. Obecně platí, že maximálního zisku, tzn. největšího rozdílu mezi celkovými příjmy a celkovými náklady, bude dosaženo tehdy, když se výstup zvýší do bodu, ve kterém se *mezní příjem rovná mezním nákladům*. Připomeňme, že slovo „mezní“ se v moderní ekonomii chápe jako „přírůstkový“ nebo „dodatečný“. Dokud každá dodatečná jednotka realizované produkce přináší vyšší příjem, než jsou dodatečné vynaložené náklady, trvá zvyšování zisku. Jakmile se tato relace změní, tzn. jakmile je docilován mezní (dodatečný) příjem nižší, než jsou mezní (dodatečné) náklady, dochází k poklesu zisku. Firma maximalizující zisk v tomto okamžiku snižuje svou nabídku, snižuje realizovaný výstup. V případě, když se mezní příjem rovná mezním nákladům, neexistuje potenciální možnost dosáhnout dalšího zisku změnou výstupu a existujícím výstupem je zisk maximalizován.

Požadavek rovnosti mezních nákladů a mezních příjmů je respektován i v podmínkách dokonalé konkurence. Za tržní cenu zde lze prodat jakékoli množství výrobků. K realizaci dodatečné produkce není nutné snižovat cenu. Mezní příjem se rovná ceně, získané touto dodatečnou realizací, aniž bylo nutné odečítat ztrátu ze snížení cen původní produkce. Pokud mezní náklady nepřekračují mezní příjmy (totožné v tomto případě s realizační cenou), zisk dokonale konkurenční firmy roste do okamžiku, kdy náklady tuto hranici přesáhnou.

Z toho vyplývá, že není důvod k pochybnostem o tom, že firma nabízející tržní realizaci surového dříví se chová jinak než ostatní subjekty tržní ekonomiky. Při bližším zkoumání postupů, jimiž lesnické firmy usilují o maximalizaci zisku, jaké faktory ovlivňují přístup ke stanovení cen dřeva, jaký je rozsah nabídky dřeva aj. však přesto nalezneme jistě nezanedbatelná specifika. Z jejich definování lze usoudit i na příčiny a možnosti vzniku nedokonalé

lé konkurence na dřevařském trhu v důsledku vytvoření monopolu rozsáhlých firem lesního hospodářství.

Náklady. Hlavním zdrojem monopolní nedokonalé konkurence jsou úspory z rozsahu neboli klesající průměrné náklady. Když firma může snížit průměrné náklady, dochází zvyšováním nabídky tržně realizované produkce ke tlaku na omezení dokonalé konkurence. Velký počet firem nabízejících stejný produkt je ohrožen jednou nebo několika málo velkými firmami.

Některé průměrné výrobní náklady (náklady na jednotku produkce) v lesním hospodářství, přes jejich extrémní variabilitu v závislosti na objektivně existujících výrobních podmínkách, se - podobně jako je tomu v jiných odvětvích - mění v souvislosti s koncentrací výroby. To se týká zejména průměrných nákladů na sklizeňové a dopravní technologické fáze, resp. nákladů na třídění a prvotní opracování (manipulaci) surového dříví. Posuzujeme-li ale náklady lesního hospodářství komplexně, tzn. se zahrnutím nákladů na obnovu a pěstování lesa, projevuje se tato souvislost s koncentrací méně zřetelně. Průměrné celkové náklady, poměřované s množstvím vytěženého dříví (v m^3) nebo s rozsahem zalesnění (v ha) se - s výjimkou práce na extrémně rozptýlených pracovištích v důsledku soustředění prací - podstatně nemění. Technologická koncentrace má nadto v lesním hospodářství i z věcného hlediska své meze projevující se podstatně dříve, než může dojít ke vzniku monopolu. Diferenciace nákladů v lesních hospodářských jednotkách je vyvolávána především rozdíly výrobních podmínek a tedy nesouvisí se vznikem tzv. úspor z rozsahu.

Pozitivní vliv na vznik úspor z rozsahu má přiměřená organizační koncentrace. Odborné zajištění lesnického provozu, nezávisle na tom, je-li prováděno vlastními kapacitami firmy nebo dodavatelským způsobem, si vyžaduje vždy určité *správní náklady*. Správní náklady se skládají z konstantní složky, která se s růstem velikosti firmy nemění, a ze složky variabilní, která na velikost firmy pružně reaguje. Suma správních nákladů v přepočtu na jednotku lesní plochy či na jednotku produkce s růstem velikosti firmy klesá až do dosažení předělového bodu. Jestliže je firma tak rozsáhlá, že k operativnímu zvládnutí činnosti z řídícího centra je nutné organizační systém doplnit o další články vnitřní podnikové hierarchie, dochází zpravidla k prudkému zvýšení celkových i průměrných správních nákladů (konstantní i variabilní složky). Po překročení předělového bodu se opět s dalším růstem velikosti firem průměrné správní náklady snižují do okamžiku, kdy si vyšší stupeň koncentrace vyžádá další zásah do organizačního členění firmy. (Extrémním případem takového vývoje byl složitý byrokratický systém řízení bývalých státních lesů po téměř úplném zestátnění lesních majetků.)

K úsporám z rozsahu dochází při *sdruzování malých lesních majetků* do lesních hospodářských jednotek středního rozsahu. U velkých firem, u nichž existují teoretické předpoklady k monopolnímu působení na trhu, k úsporám z rozsahu nedochází. Vykazují naopak strmý nárůst správních nákladů, což negativně ovlivňuje úroveň jejich celkových ekonomických vstupů. Ke vzniku úspor z rozsahu u velkých lesních majetků nedochází.

Při zkoumání vlivu vývoje nákladů na chování monopolního účastníka trhu surového dříví si nelze nevnímout ani další zvláštnosti průběhu nákladové křivky lesního hospodářství. Tou je vysoký podíl tzv. *pěstebních*

nákladů, jejichž vynakládání je od tržní realizace produkce časově více či méně vzdáleno. V rozporu s požadavky řádné péče o lesní majetek s cílem získání dočasné ekonomické výhody může vlastník lesa (nebo lesnická firma spravující jeho majetek) - bez ohledu na velikost hospodářské jednotky - pozdržet snížením cen dřeva úhradu pěstebních nákladů v tržbách a ovlivnit situaci na trhu vyvoláním vyšší poptávky po levnějších zboží. Ačkoliv použití dumpingových cen, umožněné umělou redukcí pěstebních nákladové složky, nemusí být bezprostředně spojeno s monopolním postavením příslušné firmy, je zřejmé, že připustí-li takový postup hospodářská jednotka velkého rozsahu, mohou být jeho důsledky na tržní rovnováhu velmi výrazné.

Ceny. Monopolně vystupující firma prodává své zboží za ceny, které jsou zpravidla vyšší než jsou mezní (dodatečné) náklady produkce. Mezní náklady se přitom rovnají meznímu příjmu. Pokud je firma jediným nedokonalým konkurentem v odvětví, má tendenci využívat svého postavení jediného prodávajícího příslušného statku ke snižování poptávkové křivky. Její ceny jsou pak po srovnání s cenami v podmínkách dokonalé konkurenčního odvětví vyšší a množství prodávajícího zboží nižší.

Z předchozí analýzy podmínek vynakládání mezních nákladů a dosahování mezních příjmů vyplývá, že v dimenzích národního i oblastního trhu se uvedené monopolní vlivy na pohyb cen surového dříví projevují téměř neznatelně. Specifický průběh nákladové křivky lesního hospodářství, zejména téměř úplná absence úspor z rozsahu (s výjimkou některých případů, kdy dochází ke snížení správních nákladů) jsou hlavní příčiny toho, že tvorbu tržních cen surového dříví ovlivňují převážně jiné faktory než ty, které působí u monopolních firem v jiných odvětvích (B l u d o v s k ý, 1992).

Jiná situace ale vzniká v souvislosti s postupující mezinárodní integrací a kooperací na světovém dřevařském trhu. Chování velkých mezinárodních lesnicko-dřevařských firem v mnohém připomíná teoreticky odvozené charakteristiky a podmínky vzniku nedokonalé konkurence monopolních odvětví (M a n e l, 1973).

Nabídka a poptávka. Specifické faktory ovlivňující tvorbu cen surového dříví se soustřeďují především v oblasti nabídky a poptávky. Kolísání nabídky surového dříví je zčásti přirozeným důsledkem biologické podstaty výrobního procesu lesního hospodářství, zejména teritoriální a časové diferenciace jeho produkčních možností. Nabídka v národním a často i v mezinárodním měřítku v určitých obdobích ovlivňují také periodicky se opakující kalamity (polomy, vývraty, přemnožení škůdců, důsledky působení negativních civilizačních činitelů aj.).

Konkrétní lesní firma musí, nechce-li se dostat do rozporu se závaznými právními normami regulujícími hospodaření v lesích, ve střednědobém časovém intervalu přizpůsobovat nabídku surového dříví těžebním možnostem porostů, vyplývajících z věkové struktury, dřevinné skladby, stanovištních poměrů a zdravotního stavu lesního majetku. I v případech, kdy rozsah lesního majetku vytváří předpoklady pro monopolní vystupování na oblastním trhu, nemůže vlastník lesa přehlížet své možnosti vycházející z konkrétně či rámcově stanoveného decennálního těžebního předpisu.

Dojde-li ke kalamitnímu poškození lesa, je vlastník nucen zpracovávat dříví nabídnout na trhu i tehdy, neexistují-li pro jeho zhodnocení nevhodnější podmínky

a dokonce i v případech, kdy ceny klesnou pod ekonomicky únosnou mez.

V rámci daného rozhodovacího prostoru přizpůsobuje lesní hospodářská jednotka rozsah své nabídky zčásti momentálním ekonomickým potřebám vlastníka (např. v případě, kdy považuje za vhodné akumulovat kapitál pro zahájení nové či pro rozvoj dosavadní podnikatelské aktivity) a zejména podmínkám současného dřevařského trhu. Poměry na dřevařském trhu nelze posuzovat izolovaně, bez uvědomování si jejich širších národohospodářských souvislostí. Dlouhodobě či krátkodobě, hlubší či málo výrazné, všeobecné nebo dílčí ekonomické recese a vzestupy silně ovlivňují nabídku a zejména poptávku po surovém dříví a v této souvislosti působí i na realizační ceny. (Všeobecně známý je např. vliv vývoje stavebnictví na situaci na dřevařském trhu.)

Nabídka surového dříví regulují i mnohé nepředvídatelné, často mimoekonomické, jevy. Charakteristickým příkladem je ostrý pokles nabídky surového dříví v roce 1992, kdy v důsledku řady probíhajících a neuzavřených restitučních řízení došlo k dočasnému snížení těžby dřeva a ke krátkodobé nedostatečné nasycenosti dřevařského trhu v České republice. Zvýšená nabídka v roce 1993 je naopak spojena nejen s naléhavostí zpracování kalamitního a zčásti i kůrovcového dříví, ale také se zájmem restituentů o hospodářské využití navrácených lesních majetků.

Racionálně jednající lesní podnik, pokud není jeho rozhodování ovlivňováno jinými, specifickými kritérii či mimoekonomickými faktory (např. nutností zpracovat kalamitní dříví), zvyšuje svou nabídku surového dříví v období vysoké konjunktury na dřevařském trhu a s ní souvisejících vysokých realizačních cen a naopak - stlačuje nabídku na existenčně přijatelné minimum v době hospodářské recese a poklesu cenové křivky.

Ačkoliv se dřevařský trh vyvíjí především v kontextu s vývojem obecného národohospodářského prostředí, má také svá vlastní výrazná specifika. Ve dvacátém století, zejména v jeho druhé polovině, došlo k závažnému posunu v internacionalizaci obchodování dřívím, k mezinárodnímu propojení národních trhů surovým dřívím a dřevařskými výrobky. Rozsah a zaměření příspěvku nedává možnost podrobně se zabývat příčinami a všemi důsledky tohoto vývoje ani všemi stránkami procesů, které v současné době - v návaznosti na vývoj předchozích desetiletí - na světovém dřevařském trhu probíhají.

V účelové zkratce však můžeme konstatovat, že uvedené prvky monopolního chování firem nabízejících a kupujících surové dříví a dřevařské polotovary se ve strukturách světového dřevařského trhu v plné míře projevují a dokumentují oprávněnost tezí moderní ekonomické teorie.

ZÁVĚR

Předpokládaný rozsah lesních hospodářských jednotek v současných podmínkách České republiky (dokonce i při úvaze maximalizující jejich ekonomicky optimální velikost) předpokládá pro monopolní vystupování na dřevařském trhu nevytváří. Obranu proti nežádoucím monopolním vlivům je proto žádoucí soustředit především do oblasti zahraničního obchodu dřevem a dřevovýrobky, na ochranu domácích výrobců před dumpingovými cenami zahraničních monopolních firem a na ochranu domácích spotřebitelů před nadměrným exportem surového dříví, podporovaným obtížnou souměřitelností české měny s devizovými kurzy.

Přesvědčení o absenci výrazných monopolních prvků v chování lesních hospodářských jednotek na dřevařském trhu v žádném případě neznamená podceňování ekonomických rizik, která z nadměrné vlastnické, resp. organizační koncentrace v lesním hospodářství pramení (Domas, 1992). To ale mají jen vzdálenou souvislost s monopolním působením velkých hospodářských jednotek na vznik nedokonalostí trhu, na předimenzování jejich tržní moci a s ním spojené ekonomické plýtvání. Nepředpokládá se proto ani v budoucnu vznik situací, vyžadujících uplatnění protimonopolních zásad proti českým firmám, nabízejícím tuzemské surové dříví.

Když vycházíme z hlubšího rozboru důsledků vzniku regionálního monopolu vlastnictví lesa na stav dřevařského trhu, lze konstatovat, že tento faktor není určujícím při úvaze o maximální velikosti lesní hospodářské jednotky.

Literatura

- BLUŽOVSKÝ, Z.: Východiska prognózování vývoje dřevařského trhu v České republice. *Lesnictví-Forestry*, 38, 1992, č. 7: 541-555.
 BLUŽOVSKÝ, Z. et al.: Lesní hospodářství ČSFR v období přechodu k tržní ekonomice. Praha, 1991: 84-98.
 DOMAS, Z.: Příčiny a důsledky privatizace v lesním hospodářství České republiky. *Lesnictví-Forestry*, 38, 1992, č. 7: 531-540.
 MANTHEL, K.: Holzmarktlehre. Melsungen, 1973: 582-599.
 SAMUELSON, P. A. - NORDHAUS, W. D.: *Ekonomie*. Praha, Svoboda 1991: 565 - 603.

Dělo 16. 11. 1993

BLUŽOVSKÝ, Z. (Forest Office, Rokycany): *Monopoly in the forest management - its origin, risks, consequences*. *Lesnictví-Forestry*, 40, 1994 (3): 80-84.

When investigating circumstances for the origin of market imperfections in the Czech wood market it is reasonable to study the action of a monopoly in the conditions of forest management. The knowledge of the sources and causes of the origin of imperfect competition in the national and regional wood market is simultaneously a basis for the formulation of an opinion concerning the behavior of large companies which own or manage forest property of the extensive size.

The origin of monopoly imperfect competition in the forest management segment, and particularly in the rawtimber market, is not directly related to savings from the size nor to the economic effectiveness of capacity concentration in one or several large companies, unlike the situation in a majority of the other branches. The establishment of monopoly (or oligopoly) companies is associated with the property rights, development of ownership structures, even though it is known in general that the forest lands are only exceptionally traded in the market to use them for forest production.

The economic space of a rawtimber manufacturer is not limited by savings due to the size. Profit maximization is related first of all to the choice of price enabling to sell (of course with the maximum effect if possible) all avail-

able output. It need not always be the highest possible price provided the exorbitant demands do not allow for realization of such output which guarantees to achieve the maximum profit. Decision must be a compromise between the effort to obtain a high price and the high volume of supply.

A specific shape of the cost curve in the forest management is the main reason of the fact that the formation of market prices of rawtimber is mostly influenced by other factors than those acting in monopoly companies in other segments. They are concentrated in the sphere of supply and demand. The fluctuation of rawtimber supply is partly a natural consequence of the biological character of production process in the forest management, particularly of the territorial and time differentiation of its production capacities. The supply on a national, and also often on an international scale, is influenced by periodically recurrent calamities (windbreaks, windthrows, pest mass outbreaks, impacts of negative civilization factors, etc.).

A forest company, if they do not want to come into conflict with obligatory legal rules governing the management in forests, should adapt the rawtimber supply in a medium long interval to the logging capacity of forest stands given by age structure, species composition, on-site conditions and health of the forest property. Nor in the cases when the size of the forest property could enable the monopoly behavior in the regional market, can be forest owner ignore their possibilities defined by a specific or general decennial logging regulation.

If the forest stand is afflicted by a calamity, the owner is obliged to supply processed timber to the market although the conditions for its realization are not the best even if the prices have dropped below the economically acceptable value.

Within the decision scope, the forest management unit adapts the size of their supply partly to the instantaneous economic needs of the owner (e. g. if they consider the capital cumulation for launching a new business activity or for development of the existing business), and particularly to the conditions in the current timber market.

The belief that important monopoly factors in the behavior of the forest management units in the wood market are absent should never lead to underestimation of economic risks which can issue from the excessive ownership or organization concentration in the forest management. These risks are far from being related to the monopoly behavior or large management units which contribute to the origin of market imperfections, which make it possible to exaggerate their market power associated with economic wastes. Hence it is not supposed in the future that the situation will arise which will require to take monopoly measures against the Czech companies supplying inland rawtimber.

Analyzing thoroughly the consequences of the origin of the regional monopoly of forest ownership on the situation in the wood market it can be stated that this factor is not decisive when determining the maximum size of the forest management unit.

monopoly; wood market; savings due to size; costs of forest management; wood prices

Kontaktní adresa:

Doc. ing. Zdeněk Blůžovský, DrSc., Lesní úřad, Palackého 162, 337 01 Rokycany

CENA SOCIÁLNÍCH STRÁNEK FUNKCÍ LESA A JEJÍ SOUMĚŘITELNOST S CENOU EKONOMICKÝCH STRÁNEK FUNKCÍ LESA

L. Šišák

Vysoká škola zemědělská Praha, Lesnická fakulta, 281 63 Kostelec nad Černými lesy

Členění společenských (sociálně-ekonomických) efektů na sociální a ekonomické je základem pro členění funkcí lesa na ekonomické a sociální a pro možné vyjádření významu obou typů funkcí v penězích. Vyjadřování významu sociálních funkcí lesa v penězích je možné pro jednotlivé specifické účely, ale přitom si musíme být vědomi odlišného obsahu a účelu takového oceňování proti oceňování ekonomických funkcí lesa. Při oceňování vycházejícím jak ze směru, který lze charakterizovat expertně nesystémovým, tak ze směru využívaného teorie subjektivní hodnoty a ochoty platit, nelze výsledné ceny ekonomických a sociálních funkcí jednoduše paušálně poměřovat či agregovat s reálné přijatelným výsledkem. Východisko lze vidět v principu vícekritériální analýzy a v systémovém vyjádření významu obou typů funkcí v peněžních preferenčních stupnicích, ovšem pro konkrétní omezené specifické účely. Uvedený přístup má blíže k pojetí vícedimenzionální relativně nové „ekonomické ekonomiky“ než k užšímu pojetí „neoklasické ekonomiky“.

ekonomika lesnická; funkce lesa; oceňování funkcí lesa

Význam sociálních stránek funkcí lesa se často diskutuje a řeší v různých pracích jak po stránce teoretické, tak praktické. Je známa celá škála názorů na řešení od těch, které uznávají jen nepeněžní hodnocení uvedených stránek či funkcí, až po ty, které za plnohodnotné uvádějí jen peněžní ocenění, přičemž při vyjádření celkového významu ekonomických a sociálních stránek pak triviálně poměřují a sčítají obě výsledná ocenění. Problematika vyjadřování a zvláště souměřitelnosti významu ekonomických a sociálních stránek funkcí lesa je složitá a její podstatu je nutné hlouběji analyzovat.

Pro účely hodnocení významu objektů lidské činnosti si můžeme představit, že jednotlivé společenské, tj. sociálně-ekonomické efekty se člení potenciálně vždy a reálně velmi často na dva bezprostřední elementární efekty či dvě stránky efektu, které jsou si řádově rovnocenné a prolínající se - ekonomickou a sociální (mimoekonomickou). Jejich význam lze adekvátně tomu hodnotit (podle obsahu ekonomicky a sociálně-mimoekonomicky a podle formy peněžní a nepeněžní).

V každém jednotlivém efektu lze vidět potenciální jednotu efektu ekonomického, vyjadřitelného penězi v rámci ekonomického materiálního reprodukčního procesu tržního charakteru, a efektu sociálního, nevyjadřitelného penězi uvedeného charakteru. To ovšem neznamená, že efekt sociální, jeho význam, nelze absolutně

penězi vyjádřit. Naopak je to pro různé specifické účely možné a i nevyhnutelné, je to však peněžní vyjádření významu jiného obsahu než ekonomického. Chceme-li racionálně rozhodovat o procesech a objektech na bázi efektů a efektivnosti, pak se musíme snažit vyjadřovat význam obou základních stránek (ekonomické a sociální - mimoekonomické) a vzájemně ho poměřovat. Toto vyjádření lze provést jak v nepeněžní, tak v peněžní formě, přičemž obojí může srovnávání při nediferencovaném chápání svého obsahu značně zkruslovat. Souměřitelnost ekonomických a sociálních efektů či těchto stránek jednotlivých efektů je na současné úrovni našich poznatků problémem velmi obtížně řešitelným, což dokumentuje množství prací.

Přes její složitost je nutné se otázkou souměřitelnosti či agregace významu obou stránek jednotlivých efektů, účinků perspektivně zabývat. V konkrétním případě lesa a jeho funkcí se často můžeme dostat do situace, kdy potřebujeme porovnat společenský význam funkcí lesa a lesa jako přírodního zdroje z obou hledisek (ekonomického a mimoekonomického - sociálního). Jejich srovnání a případná syntéza by však neměla být založena na prostých součtových aritmetických operacích. Mělo by spíše jít o agregaci kvalitativně vyššího řádu, a to nejen v případě nepeněžní, ale i peněžní formy vyjadřování významu efektů, užitných hodnot v rámci společnosti.

ÚČELOVÉ ČLENĚNÍ FUNKCÍ LESA

Velmi rozmanitý komplex funkcí lesa se v teorii i praxi diferencuje podle účelu, kterému má sloužit. Funkce lesa jsou členěny převážně z hlediska buď „technického“ nebo „ekonomického“, mezi nimiž nejsou vzájemné vazby. Výrazem technického přístupu je členění funkcí např. na „produkční“ a „mimoprodukční“. Výsledkem ekonomického přístupu je členění funkcí mj. na „externalitu“ a „internalitu“, „ekonomické“ a „mimoekonomické“ atd. Častým důsledkem takových jednostranných postupů je kromě jiného i neúměrné zjednodušení problému, jak vyjadřovat význam funkcí lesa a lesa pro společnost. Lze říci, že ryze technické řešení se odráží v aplikaci expertních přístupů nesystémové povahy, čistě ekonomický pohled pak v nekompatibilních přístupech vyjádření významu funkcí lesa povahy internalit a externalit. Určité východisko by mohlo poskytnout technicko-ekonomické členění funkcí - jak podle technického charakteru, tak podle ekonomického obsahu užitků. Komplex funkcí lesa lze vidět zejména ve třech blocích - produkčním, ekologickém a kulturně-naучném.

* Nelze ztotožňovat pojmy „význam funkce lesa“ a „význam lesa“, který vychází z jednotlivých funkcí. Význam funkce se často vyjadřuje na bázi roční (tokové) hodnoty, význam lesa (objektu) jako nositele funkce na základě statické hodnoty - kapitalizací této roční hodnoty. Dále je nutné rozlišovat mezi významem lesa jako přírodního objektu - zdroje a významem lesa současně jako přírodního objektu a majetku vytvořeného vloženou prací.

Blok produkčních funkcí lesa je potenciálně poměrně obsáhlý a diferencovaný. Nejedná se zdaleka jen o produkci dřeva, ale o další produkty, reálně využívané v hospodářství. Dřevo a produkty těsně se dřevem na pni spjaté (pryskyřice, kůra, silice atd.) mají povahu interní. Produkty nespjaté těsně se dřevem na pni (zvěř, lesní plody, houby, léčivé rostliny apod.) mají povahu dvojí - jak interní, tak externí. Produkční funkce mají materiální a současně materiálovou - látkovou podstatu a účastní se přímo či zprostředkovaně materiálního reprodukčního procesu, mají v tomto smyslu reálný či potenciální tržní charakter. V rámci společenského reprodukčního procesu jsou uvedené užité hodnoty podle okolností povahy bezprostředně či zprostředkovaně ekonomické a mimoekonomické - sociální. Obě stránky se vzájemně prolínají a jsou řádově rovnocenné. Často se mezi produkční funkce povahy interní v širším pojetí řadí i jiné funkce charakteru služeb, realizované za úplatu. Získávají tak ekonomický obsah, tržní povahu.

Blok ekologických funkcí je značně různorodý a členitý. Uvedené externality působí v rámci společnosti prostřednictvím vztahu životní prostředí - člověk. Nemají materiálovou povahu, přitom část těchto externalit má materiální (ekonomický) a část imateriální (sociální) charakter. Podle toho můžeme dělit ekologické funkce na ochranné a zdravotně-hygienické. Ekonomického charakteru jsou ochranné ekologické funkce. Mezi ně lze řadit funkce vodohospodářské - především ochranu proti rozkolísanosti odtoku ve vodotečích, kvality vody ve vodních tocích a nádržích, vydatnosti a kvality vody ve vodních zdrojích. Dále sem patří funkce půdoochranné - ochrana půdy proti vodní a větrné erozi, břežové erozi, sesuvům a lavinám a ochrana vzduchu či vliv na úroveň znečištění vzduchu pevnými či plynnými látkami.

Tyto externality se jako materiální služby účastní materiálního reprodukčního procesu v odvětvích mimo lesní hospodářství, mimo lesní podniky a (i když to není vždy hned patrné), jsou tak zprostředkované, potenciálně součástí trhu, mají zprostředkované tržní charakter. S využitím těchto funkcí se budovala infrastruktura, různé výrobní podniky, stavby a zařízení, sídla a vyvíjí se veškerá aktivita, ať si to společnost (či její jednotliví členové) uvědomuje nebo ne. Kdyby ve srovnání s daným stavem uvedené funkce přestaly působit, došlo by k ekonomickým, hospodářským ztrátám či vícenásobným na jejich eliminaci v podnicích různých odvětví, v sídlech, v infrastruktuře a v konečné spotřebě obyvatelstva. To je základ, ze kterého vychází ekonomický význam diskutované skupiny funkcí lesa. Tento ekonomický význam jsme schopni vyjádřit na současné úrovni našich poznatků. Souběžně s ekonomickou stránkou existuje i řádově rovnocenná stránka sociální.

Zdravotně-hygienické ekologické funkce (rekreační a zdravotní, pobytové a stálé) jsou samy o sobě nemateriální povahy, neúčastní se bezprostředně materiálního reprodukčního procesu v odvětví lesního hospodářství ani mimo něj, nejsou součástí reálného trhu.

Funkce kulturně-naučné mají stejný charakter jako funkce zdravotně-ekologické. Jsou projevem toho, že lesní prostředí je jednou z nejméně změnících složek přírodního prostředí lidskou činností a že je nenahraditelným zdrojem různorodých poznatků o přírodě a jejím vývoji, vztazích přírodního prostředí a společnosti u nás. Jsou významné pro vědu, výzkum, výchovu a vzdělávání, jsou objektem činnosti různých vědecko-výzkumných,

výchovných a kulturních institucí a organizací i společenských aktivit.

Poškozením uvedených sociálních externalit nedochází k bezprostředním reálně měřitelným ekonomickým, hospodářským ztrátám. Jejich význam je vyjádřitelný jen velmi obtížně a podmíněně, protože uvedené funkce neprocházejí trhem a nejsou jím objektivizovány, i když potenciální zprostředkovaný ekonomický význam (který však nejsme schopni zjistit) by měl s významem sociálních stránek řádově korespondovat.

Jinou otázkou je, jestliže v některých jednotlivých konkrétních případech a lokalitách byly zdravotně-hygienické či kulturně-naučné funkce lesa (ale i další) intenzifikovány, tj. jestliže byly v souvislosti s nimi vloženy do lesa prostředky nebo byly vybudovány kapacity v jiných odvětvích. Na těchto lokalitách získaly diskutované funkce i bezprostřední ekonomický rozměr, mají ekonomickou stránku a jejich význam lze vyjádřit bezprostředně jako u funkcí produkčních (často jsou pak mezi ně řazeny) na bázi ekonomické efektivity, úspory či ztráty ekonomických prostředků.

VYJÁDRĚNÍ VÝZNAMU FUNKCÍ LESA

V základě existují dvě formy vyjádření významu funkcí lesa a lesa jako objektu - peněžní a nepeněžní (bodové, kvalitativní a kvantitativní, vyjadřování a srovnávání priorit a preferencí) ať již se jedná o funkce lesa či jejich stránky ekonomického nebo sociálního charakteru. Účely peněžního vyjadřování významu - oceňování funkcí lesa a lesa jako objektu lze vidět mj. především ve dvou oblastech. Na jedné straně ve sféře rozhodování o (možno říci) alokaci zdrojů, posuzování efektivity variant účelového určení lesa, efektivity variant jeho obhospodařování na různých úrovních, na druhé straně ve sféře v podstatě úředního oceňování lesa.

Pro uvedené účely lze akceptovat a v některých případech je nutné účelově vyjadřovat také význam sociálních funkcí či stránek těchto funkcí v peněžní formě. Je však třeba mít na zřeteli, že peněžní oceňování významu produkčních, ale zvláště mimoprodukčních funkcí lesa je jedním z možných účelových pohledů, který nelze absolutizovat, tj. paušálně význam pouze na peníze redukovat. Nutnost oceňovat „za každou cenu“ význam všech funkcí lesa vyplývá z filozofie tzv. neoklasické ekonomiky (která stojí i za pokusy oceňovat tzv. sociální funkce lesa prostřednictvím „ochoty uživatele za daný účinek lesa platit“). Odlišný je přístup tzv. ekologické ekonomiky, který je vícedimenzionální a uznává a v základě i upřednostňuje také jiná než peněžní kritéria ocenění významu přírodních zdrojů.

Ekonomické stránky funkcí lesa jsou bezprostředně spojeny s reálnou materiální výrobou a službami, s výsledkem, množstvím a kvalitou užitečných hodnot v materiálním reprodukčním procesu. Procházejí - ať již bezprostředně, nebo zprostředkovaně - reálným trhem. Vyjádřit ekonomický význam funkcí lesa jako přírodního bohatství lze na bázi ekonomické efektivity, reálné substituce užitečných hodnot a spotřeby práce, výnosů a nákladů. Uvedené oceňování by mělo konkrétně vycházet z reálné fungující pozemkové renty a z mimořádného zisku z působení daných funkcí lesa ve své normativní, potenciální formě - a to jednak z lesní pozemkové renty lesních podniků, jednak z mimořádného zisku podniků a organizací jiných odvětví a konečné spotřeby.

V prvním případě lze takto oceňovat produkční funkce lesa a funkce povahy služeb bezprostředně tržního cha-

rakteru - internality, ve druhém případě funkce lesa povahy služeb materiálního, zprostředkované tržního charakteru - externality (především ochranné ekologické funkce), které se tržně realizují - materializují v produktech a službách jiných reprodukčních procesů a v konečné spotřebě mimo les. Peněžní vyjádření je přirozenou formou odvození ekonomického významu funkcí lesa, je přirozenou preferenční měrou. Peněžní vyjádření významu ekonomických stránek funkcí lesa souvisejících se spotřebou práce a s tvorbou v podstatě trhem oceněných užitečných hodnot lze považovat za přirozené a těmto funkcím vlastní.

Peněžní vyjádření významu sociálních stránek či sociálních funkcí lesa, v tomto smyslu mimoekonomických, je jednou z možných forem vyjádření, je však daleko problematictější. Je teoreticky i prakticky jednou z nejobtížnějších disciplín oceňování lesa. Je to peněžní vyjádření jiného obsahu než peněžní vyjádření ekonomické stránky funkcí lesa, má specifické účely. Je velmi problematické výsledky obojího oceňování paušálně srovnávat, sumarizovat, zaměřovat, jak se často děje.

K metodám vyjadřujícím peněžní význam sociálních stránek funkcí lesa a k jejich výsledkům je třeba přistupovat racionálně a s hlubokou znalostí problematiky. Zatímco cena produkčních funkcí lesa, ale i ochranných ekologických funkcí lesa bezprostředně či zprostředkovaně procházejících trhem je odvozována alespoň z produkce a služeb, jejichž cena je tímto trhem ověřována a zejména objektivizována, pak cena mimoprodukčních, sociálních funkcí (sociálních stránek funkcí) nevychází z užitečných hodnot, jejichž cena by byla reálným trhem ověřována a objektivizována.

Cena sociálních stránek funkcí lesa má ve srovnání s cenou ekonomických stránek jiný obsah a často i jiný účel. Jde především o přísně účelové limitní a sankční ceny a je zavádějí výsledky obojího oceňování, tak jak vycházejí z řady prací a návrhů, případně paušálně plošně ztotožňovat, srovnávat, jednoduše substituuat, zaměřovat a sumarizovat. Uvedené oceňování se týká vyjadřování ekonomického a sociálního významu lesa jako přírodního bohatství, ne jako výrobku, produktu.

PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ

Dosud známé přístupy stanovení ceny funkcí lesa lze rozčlenit do dvou základních směrů. Prvním z nich je v podstatě expertní stanovení preferenčních stupnic významu funkcí lesa s následným přiřazením peněžní hodnoty odvozované různými, často systémově nejednotnými způsoby - „expertní nesystémový přístup“. Funkce lesa nečlení podle obsahu na ekonomické a mimoekonomické, ale v podstatě je směšuje dohromady. Výsledky (ceny) takto odvozené je velmi problematické navzájem poměřovat prakticky pro jakýkoliv, byť specifický účel. Druhý vychází ze systémově jednotnějšího základu - teorie subjektivní hodnoty a zvláště z pojetí charakterizovaného ochotou za užité hodnoty platit. Užitek či funkce lesa jsou zde v podstatě členěny na ekonomické a mimoekonomické - sociální, protože uvedený způsob oceňování se týká výhradně právě mimoekonomických, sociálních funkcí lesa.

Pokud jde o první směr, lze uvést u nás známou práci P a p á n k a (1978), v níž je navržena soustava oceňování funkcí lesa a to jak pro ekonomické, tak pro mimoekonomické funkce. Je to soustava značně rozsáhlá a podrobná, vychází z mnoha různých hypotetických faktorů

a v souvislosti s tím je i příliš komplikovaná. Srovnávat pak na tomto základě ekonomický a mimoekonomický význam funkcí lesa je zřejmě velmi problematické. Prolíná se zde směs různých metod ocenění na bázi jak substituce hodnot a ekonomické úspory či ztráty, s čímž lze souhlasit, tak ocenění na bázi pouze nákladové nebo produkční, což je vždy jen jedna součást sloužící pro odvození významu.

Ekonomický význam uvedených funkcí takto neodhadlíme a mimoekonomický sociální význam v penězích je nejasný a jak pro srovnávání s ekonomickým významem, tak pro vyjádření účelů ceny zvláštních účelů je komplikované odvozování na bázi řady rozličných hypotetických předpokladů, které netvoří jednotnější systémovou vazbu.

Jedním z nejnovějších návrhů u nás, věnujících se vyjádření významu funkcí lesa v peněžní formě bez ohledu na jejich obsah (ekonomický, mimoekonomický) je návrh z r. 1988 (S k ý p a l a, 1988a, b), který byl využit a rozvíjen v několika dalších pracích.

K návrhu lze říci, že význam, hodnotu produkční či dřevoprodukční funkce je třeba vidět ne v tržní ceně produkce dřeva (hrubá tržba za dřevo), ale v rentě, která z dané produkce plyne. Kromě toho je značně problematické vázat cenu ostatních funkcí lesa v jednotlivých lokalitách na cenu produkčních funkcí podle úřední kategorizace lesů, byť bychom následně vytvářeli nějaké dodatečné subjektivní koeficienty. Kategorizace lesů je pro dané účely příliš generalizovaná, hrubá. Navíc potřeby společnosti a její požadavky na mimoprodukční funkce a jejich význam naprosto nekorespondují s významem produkčních funkcí a tím méně jen jedné z nich, byť by to i byla funkce dřevoprodukční. Velmi často je spíše opak pravdou a je neadekvátní zachraňovat situaci v ocenění významu mimoprodukčních funkcí tam, kde je prakticky cena produkce dřeva nulová, ale mimoprodukční význam enormní, poukazem na „intenzifikaci“ náklady dané funkce a na tomto základě význam funkcí oceňovat.

Význam této metody spočívá v tom, že je k dispozici a bez jakýchkoliv dalších kroků může expertně žádanou cenu mimoprodukčních funkcí vyjádřit. Musíme ovšem mít na zřeteli, že tato cena neodpovídá ani reálnému objektivnějšímu ekonomickému významu, ani sociálnímu významu, který jinak dokážeme stanovit zřejmě i výstižněji.

O mimoprodukčních funkcích, jejich významu a cenách nelze pojednávat dostatečně účinně v jednom bloku. Tyto funkce mají dvojitou podstatu - ekonomickou a mimoekonomickou - a na tom značně závisí metody, výsledky a účely vyjádření jejich významu v peněžní formě. Proto je vhodné tyto funkce podle uvedeného obsahu rozčlenit, jak se navrhuje v prvních částech této práce.

Jiné publikované návrhy nejsou tak komplexní a týkají se jednotlivých funkcí v podstatě mimoekonomického - sociálního charakteru. Známý je u nás např. návrh ocenění tzv. přírodoochranné funkce lesa, který navrhl V á c - l a v (1990), je založen na cenovém srovnávání pozemků, přičemž na bázi ocenění přírodoochranné funkce byla zvolena cena stavebního pozemku v Bratislavě.

K tomuto návrhu lze uvést, že srovnávací základna je v daném případě problematická a že cenová úroveň by měla být společensky, tj. sociálně-ekonomicky reálné v praxi použitelná např. pro limitní a sankční účely.

Kromě diskutovaných oceňovacích přístupů, navržených u nás a zřejmě také nejznámějších, byly nastíněny i metody další - např. H a r t s c h (1970), K e -

resztesi (1977), Iljev, Gordijenko (1980), Pčelincev (1976), Ostapenko (1983), Marszałek (1975) aj.

Ve světě se ovšem za nejperspektivnější a v současné době zřejmě nejvíce diskutované a nejpracovnější považují metody vycházející ze subjektivní teorie hodnoty, z teorie mezního užítu, z tzv. „ochoty platit“ za daný užitek. Nejznámější v tomto směru je metoda dotazování, metoda cestovních nákladů, implicitní oceňovací metoda, metoda volby a metoda ochrany přírody. I tyto metody však mají své vážné nedostatky. Jsou omezeny na konkrétní spotřebitele či respondenty, kteří jsou v otázkách významu funkcí lesa naprostými laiky. Těmto metodám je vytýkáno množství hypotetických předpokladů, z nichž některé jsou podle metod různé. Metody jsou neúměrně složité a pracné vzhledem k vypovídacím kvalitám výsledných ukazatelů. Je sporné poměřovat cenu odvozenou těmito metodami s cenou ekonomických funkcí (blíže Š i š á k, 1990, 1993).

NÁVRH ŘEŠENÍ

Oceňovat význam sociálních stránek či sociálních funkcí lesa a vyjadřovat z toho titulu i cenu lesa jako objektu by zřejmě bylo možné - zejména pro účely sankční, prohibitivní a limitní, ale i další - na bázi jiného přístupu než jsou přístupy dosud v práci uvedené a diskutované.

Bylo by možné vyjít z pojetí funkcí lesa jako sociálních ekonomických, z odlišnosti obsahu a formy ocenění a z členění funkcí lesa tak, jak je navrženo v prvních třech částech příspěvku. Dále by bylo možné využít základů vícekritériální analýzy, konkrétněji expertních odhadů významu funkcí lesa. V případě ekonomických funkcí by to bylo možné realizovat přímo v penězích a v případě mimoekonomických - sociálních funkcí v první fázi v bodech, tj. expertně vytvořenými preferenčními bodovými stupnicemi s následným přiřazením peněžní hodnoty - ceny podle určitých systémových pravidel. Preferenční stupnice by pak ve svém konečném výsledku nebyly vyjadřovány v bodech (jak je obvyklé), ale v peněžních jednotkách, resp. peněžní jednotky by v tomto případě na sebe vzaly funkci bodů významnosti a jako takové by bylo možné obě preferenční stupnice ekonomického a sociálního významu poměřovat a agregovat.

Metody expertních odhadů bodově vyjádřených preferenčních stupnic významu užítu jsou u nás velmi dobře známy a často se využívají - např. v rámci komplexního vyhodnocování variant (Č e r n ý et al., 1980), v hodnotové analýze (V l č e k, 1973); na tento přístup upozorňuje v souvislosti s hodnocením významu mimoprodukčních funkcí lesa K u d r l e o v á (1980), v procesu peněžního vyjadřování významu lesa M a r s z á l e k (1975), V y s l o u ž i l (1987) aj. Podle charakteru užité hodnoty mohou být preferenční stupnice jak lineární, tak nelineární, často s exponenciálním průběhem. Preferenčními funkcemi je vhodné vyjadřovat kvalitu jednotky plochy lesa.

U těch funkcí, kde je možné vázat celkovou velikost významu užítu kromě kvality reálně i na kvantitu uživatelů daného užítu, je vhodné této skutečnosti využít. Velikost významu by bylo možné vyjádřit jako součin plochy (jejíž jednotka by byla bodově ohodnocena podle kvality na základě příslušné stanovené preferenční funkce) a počtu uživatelů. V případě těch funkcí, kde buď nelze reálně odhadnout počet uživatelů, nebo to

nená smysl, by byl východiskem pro kvantitu a následně celkovou velikost významu plošný rozsah. Bylo by vhodné, aby základní plošnou jednotkou pro vyjádření expertních kvalitativních preferenčních funkcí byla plocha jednoho hektaru jako u nás používaná základní technická míra kvantity plochy pozemku, půdy.

Důležitým požadavkem pro definování expertních preferenčních funkcí kvality je, aby jejich složitost a komplikovanost byla úměrná vypovídací schopnosti výsledných ukazatelů a účelům, pro které budou použity. Přílišná jednoduchost a zejména generalizace neumožňuje dostatečnou diferenciaci kvality, kvantity, ani celkové velikosti významu užítu a nadměrná složitost nejen že nepřispívá již ke „zprecizování“ kvality vypovídací schopnosti výsledného ukazatele, ale může jeho obsah podstatně zamlžit a zkreslit. Přitom nezanedbatelnou úlohu v odvození výsledného ukazatele má praktická realizovatelnost a tedy také přiměřená jednoduchost postupu.

Jen nanejvýš problematicky je k takovému vyjádření vhodné použití hypotetické ochoty ještě navíc laické veřejnosti potenciálně platit za užitek, který konkrétní lokalita společnosti poskytuje, protože to je příliš vykonstruovaný, pracný a neoperativní způsob pro dané účely, nehledě na často různé odůvodňovanou potřebu takový pohled ještě dále detailizovat. Vázanost ocenění významu užítu, užité hodnoty daných funkcí na náklady spojené s jejich intenzifikací, přičemž navíc často jen vzdáleně, je problematické. Na druhé straně vyjadřovat cenu užítu sociálních funkcí lesa v souvislosti s cenou produkce dříví a odhadovaného podílu významnosti funkcí podle hospodářského určení lesa a hospodářského souboru je jak teoreticky problematické, tak příliš generalizované. Je rozdíl ve velikosti spotřebovávané užité hodnoty, a tedy ve významu lesa, jestliže je účelový rekreační les navštíven řádově jiným množstvím rekreačních či pacientů než jiný účelový rekreační les, jestliže je jeden zdevastovaný, až se zdravotně závadnými prvky, a druhý ne. Množství vynaložených peněz na intenzifikaci užité hodnoty nám nepomůže, protože tím nelze měřit velikost užítu. Naopak a priori vyjádřená velikost užítu by měla být kritériem toho, zda takové či jiné finanční prostředky na intenzifikaci dané funkce lesa vůbec vynaložit. Nemá např. stejný význam kategorie „přírodní rezervace“, jestliže je přírodní rezervací daného druhu v zemi několik, a přírodní rezervace, která je svým charakterem jen jediná v zemi či dokonce v Evropě nebo na světě. Tyto rozdíly by měly být alespoň řádově vyjádřeny expertně preferenčními body.

Využijeme-li předpokladu, že v obecné rovině má ekonomická stránka funkcí lesa pro člověka řádově obdobný význam jako mimoekonomická, sociální, a že soustava funkcí ekonomické povahy - v tomto smyslu „funkce ekonomické“ (produkční a ekologické - ochranné) mají řádově obdobný význam jako soustava funkcí mimoekonomické povahy - „funkce sociální“ (ekologické - zdravotně-hygienické a kulturně-naučné), lze navrhnout následující teoretický postup oceňování sociálních funkcí lesa.

Význam ekonomických stránek funkcí lze vyjadřovat vztahem vytvořených užité hodnot (na trh dodávaných, trhem objektivizovaných) a spotřebované práce (nakupované na trhu a trhem objektivizované). Ekonomický význam produkčních funkcí povahy internalit je možné odvodit na bázi ekonomické efektivity, vyjádřené penězi, konkrétně na bázi pozemkové renty ve vlastním odvětví lesního hospodářství. Význam ekono-

mických funkcí povahy externalit lze vyjádřit na základě potenciálního mimořádného zisku v odvětvích mimo lesní hospodářství a v konečné spotřebě. Jednotková preferenční funkce (pozemková renta a potenciální mimořádný zisk z hektaru lesa) roste postupně podle kvality výrobních podmínek a ekonomického vlivu lesa na okolní prostředí. V tomto smyslu se jedná především o ocenění významu produkčních funkcí a ochranné části funkcí ekologických. Sociální stránka těchto funkcí se prolíná s jejich ekonomickou stránkou, jsou si rovnocenné a bylo by nežádoucí je od sebe oddělovat.

Jednotkovou preferenční funkci sociálních stránek efektu sociálních funkcí, které neprocházejí trhem, lze vyjádřit v nepeněžní formě - v bodech, odrážejících kvalitu užitečných hodnot té které funkce na jednotce plochy. Ekonomická stránka se prolíná se sociální, je jí rovnocenná, avšak její význam je reálně nezjistitelný, nemá smysl tyto stránky od sebe oddělovat.

Pokud platí předpoklad, že soustava ekonomických funkcí má řádově obdobný význam jako soustava sociálních funkcí v obecném rámci, pak lze říci, že význam obou soustav funkcí by měl být obdobný v obecných, průměrných podmínkách. To znamená, že v průměrných poměrech by se měl celkový význam produkčních a ochranných ekologických funkcí vyjádřený v penězích uvedeným způsobem rovnat celkovému významu zdravotně-hygienických ekologických funkcí a kulturně-naučných funkcí, vyjádřenému v bodech. Jinak modifikovaný vztah lze konkretizovat po provedení expertního šetření. Diferenciace ve významu nastává výrazně až v konkrétních podmínkách podle kvality a kvantity užitků.

V podstatě tak dochází k porovnávání dvou kvalitativně odlišných množin - množiny peněžního vyjádření významu (preferencí) jedné funkce či užitečných hodnot a množiny nepeněžního vyjádření významu (preferencí) jiných funkcí. Jinými slovy dochází k porovnávání množiny ekonomického a množiny sociálního významu. Základním úkolem je provést sjednocení obou preferenčních množin. Je to možné uskutečnit buď tak, aby agregovaným výsledkem byla bodová preferenční množina, nebo i tak, aby sjednocená preferenční množina nabyla formy peněžního vyjádření. Peněžní jednotky by tedy převzaly funkci preferenčních bodů v obou podmnožinách. Je třeba zdůraznit, že jednotná bude pouze peněžní forma sjednocené množiny obojího významu, ne obsah. Je tedy nutné podle toho pak i s výsledkem dále pracovat a nepoužívat ho pro něco, pro co nebyl určen.

Princip uvedeného návrhu lze formalizovat takto:

1. Odvodí se průměrná 1ha cena lesa z ekonomických funkcí na základě ceny lesa z titulu plnění produkčních funkcí povahy internalit, ceny lesa vycházející z plnění produkčních funkcí povahy externalit a ceny lesa vyjadřující význam plnění ekologických ochranných funkcí. Průměrná cena lesa z produkčních funkcí povahy internalit:

$$PCL_{E1} = \sum_{i=1} C_i \cdot s_i / S$$

Průměrná cena lesa z produkčních funkcí povahy externalit:

$$PCL_{EII} = \sum_{j=1} C_j \cdot s_j / S$$

Průměrná cena lesa z ochranných ekologických funkcí:

$$PCL_{EIII} = \sum_{k=1} C_k \cdot s_k / S$$

Ve vzorcích reprezentuje $C_{i,j,k}$ příslušnou cenu na jednotku plochy lesa (ha), členěnou pro dané případy podle základních diferenčních faktorů, $s_{i,j,k}$ představuje plochu lesa příslušné ceny, S plochu lesa celkem.

Součet uvedených tří položek vyjadřuje průměrnou cenu lesa z ekonomických funkcí:

$$PCL_e = PCL_{E1} + PCL_{EII} + PCL_{EIII}$$

2. Odvodí se průměrný význam sociálních funkcí lesa. Průměrný význam zdravotně-hygienických funkcí lesa PV_{ZHF} na jednotku plochy lesa se vyjádří v tzv. preferenčních bodových hodnotách (BH). Bodové hodnoty významu zdravotně-hygienických funkcí lesa (BH_{ZHF}) jsou funkcí diferenčujícího kvalitativního faktoru (x_1), přičemž se zohledňuje kvantita rekreatantů či pacientů (n), užívajících dané funkce.

$$BH_{ZHF} = f(x_1) \cdot n_{x1}$$

$$PV_{ZHF} = \sum_{l=1} BH_{ZHF1} \cdot s_l / S$$

Průměrný význam kulturně-naučných funkcí PV_{KNF} na jednotku plochy se odvodí opět v preferenčních bodových hodnotách (BH_{KNF}), které jsou ale kvalitativně i kvantitativně odlišné od předchozích. Bodové hodnoty (BH_{KNF}) jsou funkcí kvalitativního diferenčujícího faktoru (x_2).

$$BH_{KNF} = f(x_2)$$

$$PV_{KNF} = \sum_{m=1} BH_{KNFm} \cdot s_m / S$$

Ve vzorcích představuje s_l, s_m plochu lesa příslušné bodové hodnoty.

Průměrný význam sociálních funkcí lesa PV_{SFL} v preferenčních bodových hodnotách (BH) se rovná součtu:

$$PV_{SFL}(BH) = PV_{ZHF}(BH_{ZHF}) + PV_{KNF}(BH_{KNF})$$

3. Stanoví se poměr mezi významem zdravotně-hygienických a kulturně-naučných funkcí - prakticky nejvhodněji jako poměr mezi významem průměrné bodové hodnoty zdravotně-hygienických a kulturně-naučných funkcí lesa pro ocenění v penězích:

$$PV_{ZHF}(BH_{ZHF}) = K_1 \cdot PV_{KNF}(BH_{KNF})$$

(Ve vzorci udává koeficient K_1 vztah mezi oběma veličinami.)

4. Vyjádří se poměr mezi významem sociálních funkcí lesa a významem - cenou - lesa z ekonomických funkcí, nejvhodněji jako vztah mezi průměrným významem sociálních funkcí lesa (PV_{SFL}) v bodových hodnotách a mezi průměrnou cenou lesa z ekonomických funkcí v penězích.

$$PV_{SFL}(BH) = K_2 \cdot PCL_e \quad (Kč)$$

Lze tedy dále psát:

$$PV_{ZHF}(BH_{ZHF}) + PV_{KNF}(BH_{KNF}) = K_2 \cdot PCL_e \quad (Kč)$$

Vzhledem k výrazu ad 3 je možné pak odvodit:

a) průměrnou cenu lesa z plnění zdravotně-hygienických funkcí (PCL_{ZHF}) v penězích podle výrazu:

$$PCL_{ZHF} = PCL_e \cdot \frac{K_1 \cdot K_2}{1 + K_1} \quad (Kč)$$

b) průměrnou cenu lesa z plnění kulturně-naučných funkcí (PCL_{KNF}) v penězích podle výrazu:

$$PCL_{KNF} = PCL_e \cdot \frac{K_2}{1 + K_1} \quad (Kč)$$

Z výrazů ad 4 lze následně odvodit cenu jednoho preferenčního bodu v Kč tak, že hodnota v penězích je dělena počtem příslušných preferenčních bodů.

Princip návrhu lze pro názornost doprovodit zjednodušeným číselným příkladem, v němž konkrétní čísla a konkrétní tvar funkcí mají pouze ilustrativní význam. Soustava sociálních funkcí lesa se skládá ze dvou bloků funkcí - zdravotně-hygienických a kulturně-naučných, přičemž je obtížné rozhodnout bez speciálního expertního šetření, který z nich je v základě významnější více a který méně a zejména pak tento vztah kvantifikovat. Pro počáteční úvahy lze zavést zjednodušující výchozí předpoklad, že význam těchto bloků je možné považovat v průměrných podmínkách za obdobný.

Pokud jde o zdravotně-hygienické užité hodnoty, lze použít různé preferenční funkce. Jednotlivým kvalitativním stupňům (x) jsou přiřazovány preferenční body (y). Nejjednodušším vztahem mezi kvalitativními stupni a přiřazovanými body významu je vztah lineární ($y = x$), který by byl pro případ zdravotně-hygienických funkcí relativně dobře použitelný zejména v prvopočáteční fázi, kdy nemáme dostatečné poznatky, které by umožnily využít složitějších vztahů.

Počet kvalitativních stupňů by neměl být velký. Stupně by měly být definovány jednoduše, tak, aby mohly být v praxi zjišťovány a vyvozovány z běžně dostupných podkladů. Jako vstupní schematický příklad kvalitativní stupnice lze uvést: lesní prostředí zdravotně závažné (0); les zdevastovaný, ale prostředí zdravotně nezávažné (1); příslušná část lesa věkově a druhově nediferencovaná (2); daná část lesa druhově diferencovaná (3); daná část lesa druhově a věkově diferencovaná (4); les s dalšími přírodními atraktivitami (5).

Kvantitativní stránku určuje v případě těchto funkcí počet návštěv rekreatantů či pacientů za rok v dané části lesa. Po znásobení příslušného průměrného kvalitativního stupně počtem uživatelů za rok (detailněji např. počtem hodin strávených uživateli daných užžitných hodnot v příslušném lesním komplexu) lze odhadnout celkovou bodovou hodnotu významu zdravotně-hygienické funkce konkrétní části lesa v krajině (v průměru na jednotku plochy i na celou plochu). Průměrný kvalitativní stupeň by měl být průměrem váženým plochou či lépe počtem uživatelů nebo počtem strávených hodin.

Součin průměrného kvalitativního stupně v rámci celé společnosti a odhadnuté rekreační návštěvnosti lesů (ať již počtu rekreatantů, sportovců, rekreačních sběračů plodů či pacientů aj., nebo počtu návštěv, případně strávených hodin apod.) za rok odráží v rovině národního hospodářství, společnosti a státu průměrnou bodovou hodnotu významu zdravotně-hygienických funkcí lesa na jednotku plochy lesa (V_{ZHF}) ročně. Pro názornost řekněme, že průměrný stupeň kvality je roven řádově třem a průměrný počet návštěv lesa za účelem užívání komplexu zdravotně-hygienických funkcí lesa v té či oné formě řádově 50 na jeden hektar ročně (což by pro Českou republiku reprezentovalo průměrně jednu návštěvu lesního prostředí pro jednoho občana měsíčně). Průměrná bodová hodnota významu užžitných hodnot a daných funkcí lesa by pak činila $n \cdot V_{ZHF} = 150$ bodů na hektar lesa ročně.

Pokud jde o funkce kulturně-naučné, lze jen velmi obtížně operovat s počtem uživatelů daných funkcí. Kvalita jednotlivých lokalit (a tím i jejich význam pro společnost) je často řádově odlišná. Proto by bylo nevhodnější, aby expertní kvalitativní preferenční funkce

měla nelineární průběh. Uvedený vztah by měl být v počáteční fázi co nejednodušší a měl by splňovat i předpoklad, že i devastovaný les má z hlediska kulturně-naučného vyšší význam než nulový. Někteří autoři mají tendenci využít pro konstrukci preferenčních funkcí obdobné podstaty v základě exponenciálního vztahu (Maršalek, 1975; Václav, 1990) a lze říci, že jednoduchý exponenciální vztah - např. ($y = 10^x$) může v počáteční fázi uvedeně požadavky zabezpečovat. Pro kvalitativní stupně platí to, co bylo uvedeno již u funkcí zdravotně-hygienických (jednoduchost, omezený počet, použitelnost běžné evidence). Bodová hodnota významu by měla být vztažena k jednotce plochy (hektaru). Kvantitativní stránka spotřeby užžitných hodnot společností by v tomto případě byla vyjádřena plochou.

Vstupní schematický soubor kvalitativních položek se vstupními preferenčními body lze uvést např. takto: les hospodářský, nevhodným obhospodařováním či škodlivými faktory zdevastovaný (0); lesy hospodářský (1); lesy administrativně vyčleněné k výuce a výchově - zejména lesy škol, běžné lesy chráněných krajinných oblastí, národních parků (2); lesy jádra národních parků, lesy chráněných oblastí přírodní akumulace vod, lesy ochranné (3); lesy státních přírodních rezervací běžné úrovně, trvalé výzkumné plochy (4); lesy unikátních státních přírodních rezervací evropského a světového významu (5).

Je samozřejmě možné uvést pro potřeby praktické realizace jiná, příslušně modifikovaná řešení. Soubor kvalitativních stupňů a exponenciální preferenční funkce zohledňují předpoklad, že i devastované lesy mají vyšší než nulový význam pro kulturně-naučné aktivity člověka stejně jako běžné hospodářské lesy, i když ve srovnání s nimi přece jen nižší. Na základě expertně odvozené bodové preferenční stupnice lze odhadnout plochou vážený průměrný význam kulturně-naučných funkcí lesa pro společnost (PV_{KNF}) v tom kterém roce. Pro názornost předpokládáme, že průměrný, plochou vážený význam užžitných hodnot a příslušných funkcí lesa činí řádově $PV_{KNF} = 200$ bodů ročně.

Pokud bychom uvažovali s platností předpokladu, že v průměrných poměrech mají zdravotně-hygienické funkce obdobný význam jako kulturně-naučné, měli bychom převést na stejnou úroveň obě bodová preferenční vyjádření tak, že jejich průměrné hodnoty by se sobě významově rovnaly, přičemž původní diferenciaci uvnitř funkcí by byly zachovány. Tedy průměrný význam zdravotně-hygienických funkcí v bodech (PV_{ZHF}) by měl být stejný veliký jako průměrný bodový význam kulturně-naučných funkcí (PV_{KNF}). Jejich společný význam by měl být obdobný průměrnému významu či ceně ekonomických funkcí (produkčních a ochranných), který měříme penězi na bázi pozemkové renty (produkční funkce - internality) a na základě mimořádného zisku v jiných odvětvích národního hospodářství a ve sféře konečné spotřeby obyvatelstva prostřednictvím substituce práce a užžitných hodnot procházejících trhem (produkční funkce - externality a ochranné funkce). Pro názornost postup předpokládáme, že průměrný roční ekonomický význam - cena - produkčních a ochranných funkcí činí celkem z hektaru lesa ročně řádově 5000 Kč. Je však rozdíl mezi cenou funkce objektu a cenou objektu plynoucí z funkce. Průměrná cena (význam) lesa z ekonomických funkcí (PCL) jako přírodního zdroje, přírodního bohatství, ne jako produktu vytvořeného prací, by byla rovna příslušné kapitalizované hodnotě. Při úrokové míře např. 3 % by platilo: $PCL = 167$ tisíc Kč na hektar.

Potom za uvedených předpokladů by průměrný význam, v tomto případě již cena zdravotně-hygienických funkcí (*CZHF*) činila 2500 Kč ročně na hektar. Při průměrném významu zdravotně-hygienických funkcí (*PVZHF*) 150 bodů na hektar to znamená, že účelová cena jednoho bodu významu zdravotně-hygienických funkcí lesa by činila 16,67 Kč. Průměrná účelová zdravotně-hygienická cena lesa (*PCLZHF*) by pak byla rovna 83 500 Kč, přičemž každý bod významu zdravotně-hygienických funkcí lesa by přidával k ceně či z ní ubíral *CLZHF* 557 Kč (při průměru 150 bodů - tj. průměrná kvalita tří a průměrný počet návštěv 50). Za daných, pro příklad zvolených podmínek by rozptýl ceny jednoho hektaru závisel nejen na vlastní rekreační kvalitě lesa, ale i na počtu uživatelů.

Průměrná účelová cena kulturně naučných funkcí (*CKNF*) by se rovnala 2500 Kč ročně na hektar. Při průměrném významu kulturně-naučných funkcí (*PVKNF*) 200 bodů na hektar by to znamenalo, že účelová cena jednoho bodu významu kulturně-naučných funkcí by obnášela 12,50 Kč ročně. Průměrná účelová kulturně-naučná cena lesa (*PCLKNF*) by činila 83 500 Kč, přičemž každý bod významu kulturně-naučných funkcí lesa by měnil cenu *CLKNF* o 417,50 Kč (při 200 bodech průměru). Pro uvedenou preferenční bodovou stupnici a exponenciální funkci by činil rozptýl ceny jednoho hektaru lesa od 417,50 Kč (1 bod - les zdevastovaný) do 41,75 milionu Kč (100 tisíc bodů - les přírodní rezervace evropského a světového významu).

ZÁVĚR

Navrhovaný princip řešení sleduje záměr, aby bylo možné poměrně účinně vázat cenu mimoekonomických, sociálních funkcí na jejich kvalitativní parametry. Konkrétně vychází z hypotézy, že význam jak ekonomických, tak mimoekonomických funkcí lze považovat v průměrných obecných společenských podmínkách za řádově rovnocenný (podle poměrů je možné ovšem tento předpoklad expertně upravit i na základě různých šetření sociologického charakteru). Daným postupem je možné dojít k syntéze, ke sjednocení významu možností ekonomických a sociálních funkcí, ne k pouhému aritmetickému a nesystémovému poměrování produkčních a mimoprodukčních funkcí na bázi součtů a součinů, případně podílů nákladů na produkci a na intenzifikaci či tržních cen produkce a služeb.

Uvedeným přístupem by se dosáhlo sjednocení preferenčních funkcí různé kvality v obsahu i formě - obsahu ekonomického a sociálního, formy peněžní a nepeněžní, navíc kvalitativně diferencované. Na druhé straně není použit ani přístup ochoty potenciálně platit pro jeho teoretickou a zejména praktickou složitost a logické slabiny, pro nejasnost a neoperativnost v souvislosti se sledovaným cílem především tvorby úřední ceny, ale i pro jiné potřeby.

Je třeba si uvědomit, že každé peněžní vyjadřování sociálního významu funkcí lesa v uvedeném pojetí je subjektivní povahy, je založeno na předpokladech objektivně neměřitelných a na hodnotách trhem neprocházejících a jím neobjektivizovaných. Tím je přirozeně snížena vypovídající schopnost výsledných ukazatelů ve srovnání s výsledky oceňování ekonomických stránek funkcí lesa, to je však skutečnost imanentní danému problému. Ceny je nutné chápat přísně účelově a nelze od nich očekávat více, než jsou schopny zjistit. Mohou v podstatě sloužit

pro účely úřední (ceny sankční, prohibitivní, limitní), ale v konkrétních případech a oblastech i pro účely posuzování alokace zdrojů, případně pro odvození významu lesa jako přírodního bohatství. Musíme si být však vědomi toho, že jejich obsahem není ekonomická hodnota, spotřebovaná práce ani výsledná užžitná hodnota realizovaná na trhu a tedy trhem objektivizovaná. Nelze je zahrnovat do hospodářského obratu, vyjadřovat jimi hodnotu investičního majetku apod.

Uvedenému je přizpůsoben celý metodický postup, který zajišťuje jak dostatečnou diferenciaci cen (lze ho generalizovat i detailizovat), tak dostatečnou jednoduchost, v jejímž rámci lze využít v převážné většině dosavadních podkladů. Situace je poněkud odlišná v případě zdravotně-hygienických funkcí, kde by bylo třeba dopracovat některé průzkumy s využitím sociologických a statistických metod. Problém však není ani nepřekonatelný, ani nadmíru pracovní náročný.

Je nutné upozornit na fakt, že pojetí předkládané práce a princip vlastní návrhu má daleko blíže k pohledu ve světě i u nás relativně nové ekologické ekonomiky na vyjadřování významu přírodního bohatství a přírodních zdrojů než k pohledu neoklasické ekonomiky.

Literatura

- ČERNÝ, M. - GLÜCKAUFOVÁ, D. - TOMS, M.: Metody komplexního vyhodnocování variant. Praha, Academia 1980: 227.
 GREGORY, G. R.: Resource economics for foresters. New York, John Wiley & sons 1987: 477.
 HARTSCH, E.: Versuche zur Bestimmung des Ökonomischen Wertes von Erholungsgebieten. Wiss. Z. techn. Univ. Dresden, 1970: 499-501.
 ILJEV, L. I. - GORDIJENKO, P. N.: Ekonomičeskaja ocenka lesov mnogocelovego naznačeniya. Otdor. inf. CNBT, vyp. I. Moskva, 1980: 37.
 KERESZTESI, B.: Hodnota užitočných funkcí lesa. In: Les ako súčasť životného prostredia. Bratislava, Veda 1977: 341-353.
 KREČMER, V.: Ekonomické hodnocení lesního fondu jako nositele hydričských funkcí a jejich národohospodářská efektivnost. Vod. Hospod., 1986, č. 2: 46-52.
 KREČMER, V. - SKÝPALA, J.: Ekonomické důsledky rozvoje hydričských funkcí pro lesní hospodářství ČSR. Lesn. práce, 64, 1985, č. 9: 396-400.
 KUDRLEOVÁ, L.: Hodnotová analýza do problematiky funkcí lesů? Ekonomika a riadenie lesného hospodárstva, 1980, č. 7: 59-62.
 MARSZALEK, T. et al.: Zasady szacowania pozagospodarczych funkcji lasu w parkach narodowych i rezerwach przyrody. SGGW Warszawa, 1975: 175.
 OSTAPENKO, J. V.: Ekologo-ekonomičeskije osnovy organizacii rekreacionogo ispol'zovaniya (na primere Čerkasskoj oblasti). [Kandidátská disertační práce.] LTI Lvov, 1983: 176.
 PAPÁNEK, F.: Teória a prax funkcie integrovaného lesného hospodárstva. Lesn. štúd., VÚLH Zvolen, 1978: 218.
 PČELINCEV, O. S.: Ekonomičeskaja ocenka svobodnogo vremeni. In: Problemy rasseleniya naseleniya i razvitiye neprozvodstvennoj sfery. Sbor. CEMI, Moskva, AN SSSR 1976: 28-33.
 SKÝPALA, J.: Ekonomické hodnocení lesního fondu jako nositele mimoprodukčních funkcí lesů. Lesnictví, 34, 1988a, č. 3: 193-209.
 SKÝPALA, J.: Metodické problémy plánování lesní výroby se zvláštním zřetelom na možnosti využití materiálů HÚL. [Závěrečná zpráva.] VÚLHM Jiloviště - Strmady, 1988b: 82.
 ŠIŠÁK, L.: Teoretickometodické aspekty vyjadřování významu lesa pro společnost. [Závěrečná zpráva.] Ústav aplikované ekologie a ekotechniky VŠZ Praha, Kostelec n. Č. lesy, 1999.
 ŠIŠÁK, L.: Ochota potenciálně platit jako metoda oceňování významu sociálních funkcí lesa. Lesnictví, 39, 1993, č. 3-4: 151-160.

VÁCLAV, V.: Návrh na ocenenie prírodoochranej funkcie lesa na lesnom fonde na tretnoprávne účely a na peňažné vyjadrenie významu lesa pri oceňovaní národného bohatstva. Ekonomika a riadenie lesného hospodárstva, 1990, č. 19: 150-154.

VLČEK, R.: Hodnotová analýza. Praha, SNITL 1973: 219.

VYŠLOUŽIL, J.: Rekreační hodnota hospodářského lesa. Lesnictví, 33, 1987, č. 2: 173-185.

Dělo 30. 11. 1993

ŠÍŠÁK, L. (University of Agriculture Praha, Forestry Faculty, Kostelec nad Černými lesy): *The price of social aspects of forest functions and its commensurateness with the price of economic aspects of forest functions*. Lesnictví-Forestry, 40, 1994 (3): 85-92.

Every individual effect in society (i. e. socio-economic effect) can be seen in two elementary effects or sides of effects - economic and social (non-economic). Generally they are equal, interfere with one another. Their importance can be evaluated in accordance with their nature mentioned with respect both to their contents - economic or non-economic (social) and to evaluation form - pecuniary or non-pecuniary (in both the cases).

The results of pecuniary expression of forest functions and forest importance (pricing) can be used for certain purposes mainly in the decision-making of resource allocation (effectiveness calculations of forest multiple use and management) and in the setting of official forest prices for different aims.

Forest functions can be distinguished into several blocks according to the nature of their pricing. The block of production functions comprises timber and other products really used in economy. These internalities (and in some cases also simultaneously externalities - forest fruits, drug plants, etc.) have an economic importance, they are connected with market, their importance can be priced on the basis of forest land rent or excess profit out of forests and forestry.

The block of ecological functions is heterogeneous. It works through the relationship „environment - man“ in the economy and society. A part of such functions has economic (material, tangible) character and a part of them non-economic, social (immaterial, intangible essence). That is why the ecological functions are divided into „protective“ and „health-hygienic“ ones in this article. Protective ecological functions (water-protective - quantity and quality of water, flood control, etc., soil-protective, air-protective) have an economic nature. Losses of these externalities result in economic losses out of forests and forestry. Their importance can be measured on the basis of potential excess profit outside forests and forestry.

Health-hygienic ecological functions (recreational, health effects) do not have economic character, they do not take part in material reproduction process either in forestry or out of it. They do not go through the market. The block of cultural-scientific forest functions has the same nature. These functions result from the fact that forests are one of the least changed parts of our environ-

ment by negative man's activity. They are an irreplaceable resource of different knowledge about nature, its development and relationship between nature and society. They do not have an economic content. The importance of the non-economic (social) aspect of the two latter mentioned blocks of functions - externalities - in money units can be derived only indirectly.

Hitherto known approaches to forest function pricing can be divided into two main directions. The first can be described as an expert setting of preference scales of different forest functions importance followed by adding of money values derived often by different incompatible procedures.

The second direction ensues from methods of pricing of social forest functions in a system frame based on „willingness to pay“ (neoclassical economics). Both directions have serious shortcomings from theoretical and practical views as well. The first group is distinguished by a number of incompatible, unsystem hypothetical prerequisites. The second group is confined to consumers or respondents that are laymen in forest functions importance and it is based on many hypothetical prerequisites too. Both groups seem to be excessively complicated, obscure, too sophisticated, cumbersome and laborious to be quickly realized in the frame of national economy practice and for the information quality of results that will always be distorted and subjective to a great extent from objective causes.

But we could price forest functions and forest (as natural resources) importance also on another basis. It would be possible to start from the essence of multicriterial analysis, expert estimations of forest functions importance. In the case of economic functions it would be possible to express their importance directly in money, in the case of non-economic (social) functions in expertly fixed preference points in the first stage followed by adding money value to these points in accordance with certain system rules. Preference scales of different functions would not be expressed in preference points (which is customary) in their final results but in money units. In this case money units would assume functions of points of importance. Then it would be possible to compare and aggregate both types of preference scales.

Basically we could start from a prerequisite that the importance of social and economic functions is generally equal and the importance is differentiated substantially under other than mean conditions (according to point preference curves). It means that the average price of economic functions should be equal to the average amount of importance points of non-economic (social) functions. On this basis we can fix the average price of points of importance of respective social functions and transform point preference curves into money preference curves.

Such an approach is much more simple, transparent, feasible and could give results better than the methods mentioned. By its nature it is nearer to ecological economics than to the neoclassical one.

forestry economics; forest functions; forest goods pricing

Kontaktní adresa:

Ing. Luděk Šíšák, CSc., Vysoká škola zemědělská Praha, Lesnická fakulta, 281 63 Kostelec nad Černými lesy

VLIV IMISNÍHO ZATÍŽENÍ NA VÝSLEDKY HOSPODAŘENÍ LESNÍHO PODNIKU

V. Kupčák

Vysoká škola zemědělská, Lesnická a dřevařská fakulta, Zemědělská 3, 613 00 Brno

Vliv imisního zatížení na hospodaření v lesích byl vyjádřen pomocí analýz základních ekonomických ukazatelů na vybraném modelovém objektu. Byl posouzen vývoj kvalitativní skladby vytěžených a realizovaných sortimentů ve vztahu ke struktuře nahodilých těžeb se zaměřením na imisní těžbu a výpočet imisních škod. Vliv imisí na výsledky hospodaření byl vyjádřen podle vývoje zpeněžení sortimentů a vývoje nákladů a výnosů podniku. Změny podmínek hospodaření se promítají v úpravě zastoupení dřevin v porostech.

imise; struktura nahodilých těžeb; sortimenty dříví; náhrady imisních škod; zastoupení dřevin

Imisní zatížení způsobuje vážné narušování téměř všech funkcí lesů a lesního hospodářství, projevující se i v ekonomice hospodařících subjektů. Významně snižuje ekologickou stabilitu krajiny jako celku; takto vzniklé škody jsou ale obtížně vyčíslitelné.

Svým charakterem je vliv imisí na lesy dlouhodobým procesem, ve výstupech se projevujícím spíše stochasticky, a to zejména z těchto důvodů:

1. Současný stav lesů je v rozhodující míře poznamenán změnou druhové skladby porostů, započatou ve druhé polovině 19. století v souvislosti s tehdejšími intenzivními uplatňovaním teorie školy čistého výnosu z půdy, charakteristické homogenizací dřevinné skladby se zaměřením na hospodářsky nejžádanější a nejvýnosnější dřeviny.

2. Stejnověké a stejnorodé porosty na rozsáhlých plochách vykazují nižší odolnost vůči všem negativním vlivům včetně vlivu imisí. Ve složitých vývojevých a růstových procesech je dále vytvořen prostor pro synergismus těchto vlivů.

3. Uvedené složité procesy se na lesních porostech projevují opožděně, s nerovnoměrnou dynamikou a intenzitou.

4. Následná řešení v sedmdesátých a osmdesátých letech tohoto století byla mnohdy motivována dočasnými postupy s hlavním cílem zalesnění vzniklých holin někdy za každou cenu, a s nedostatečným důrazem na kvalitu, na použitou dřevinu či genofond sadebního materiálu.

5. Lesní hospodářské plány, které v převážné míře respektovaly probíhající procesy, přistupovaly k řešení nově vzniklé situace většinou změnou dosavadní druhové skladby dřevin (obnovní a dosažitelný cíl) a opatřeními vycházejícími z rámcových směrnic hospodaření.

Z uvedeného výčtu lze vyvodit, že současná situace a východiska pro hospodaření v lesích jsou v dohledné době jen obtížně ovlivnitelná s tím, že další prohlubující se negativní vlivy nejsou vyloučeny (změny koncentrace CO₂ v atmosféře, změny struktury pronikajícího slunečního záření atd.). Je iluzorní se domnívat, že k řešení tohoto problému lze nalézt obecně platná či univerzální řešení. Naopak je zřejmé, že tato problematika bude stále více věcí jednotlivých hospodářských subjektů, bez ohle-

du na jejich formu či vztah k vlastnictví lesů a využitelných výrobních faktorů. Základním rámcem pro tento typ řešení však zůstávají (být přehodnoceny) lesní hospodářské celky (LHC) a příslušné lesní hospodářské plány (LHP).

Z ekonomického pohledu je řešení těchto jevů složitější. Mimo jiné v tom, že pro hospodařící subjekty jsou ekonomické parametry jejich činnosti podstatnými veličinami, vymezujícími či podmiňujícími konkrétní hospodářské kroky. Navíc jsou tyto ekonomické veličiny určujícím způsobem odvozeny od úrovně realizace dřevní suroviny se závislostí na výkyvech trhu.

Promětnutí vlivu imisí do ekonomických veličin je metodicky obtížnou záležitostí. Jednou z cest je sledování a analýzy určitých parametrů a vybraného konkrétního hospodářského subjektu v pokud možno delším časovém horizontu. Předpokladem pro vývoj těchto parametrů by měly být projevy snižování přírůstu porostů se zvýšením podílu nahodilých těžeb a tím výtežnostní méně kvalitní dřevní hmoty. Určitou vypovídací schopnost by v této souvislosti měl mít také vývoj struktury nahodilých těžeb.

Dalším projevem vlivu imisí by měly být zvýšené náklady na reprodukci lesa. Analýzy vývoje skutečných nákladů v delším referenčním období jsou však ztíženy, protože došlo k metodickým změnám jejich struktury a evidence na jedné straně a ke kolísání jejich úrovně (zejména v závislosti na cenách vstupů) na straně druhé. Určitým východiskem je zde posouzení vypočtených náhrad imisních škod podle příslušné platné metodiky, jejímž základním komponentem je právě zvýšená úroveň nákladů, resp. kvantifikace vícenákladů ke krytí těchto škod.

Ke zjištění vlivu imisí na hospodaření lesního podniku byl jako modelový objekt k analýzám vybrán LHC Šenov, nacházející se v oblasti ostravsko-karvinské a třínečské průmyslové aglomerace.

CHARAKTERISTIKA MODELOVÉHO OBJEKTU

Základní koncepce hospodaření v lesích zájmové oblasti vycházela z výnosu tehdejšího ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství z roku 1965. LHC Šenov byl zařazen v roce 1975 a hospodářskou organizací na něm byl v letech 1965 - 1991 účelový lesní závod Šenov u Ostravy, který v analýzách vystupuje jako modelový objekt ekonomických výstupů.

Podle současného LHP, platného pro období let 1988 - 1997, jsou veškeré porosty zařazeny do kategorie lesů zvláštního určení (3e). Základním záměrem hospodaření v LHC je důraz na plnění mimoprodukčních funkcí lesa se zřetelem na imisní a rekreační zatížení lesních porostů. Základními hospodářskými opatřeními jsou postupné přeměny poškozených jehličnatých porostů na lesy listnaté, případně smíšené, a svého času také lesnické

biologické rekultivace výsypek a hald, vzniklých převážně po hlubinné těžbě uhlí včetně hospodářské činnosti v takto vzniklých lesních porostech.

METODIKA

Základním metodickým postupem posuzování vlivu imisí na výstupy hospodaření modelového objektu byla analýza změn vybraných technicko-ekonomických parametrů v časové řadě. K tomuto účelu byly vymezeny a kvantifikovány následující vztahy:

- podíl dodávek I. a II. jakostní třídy celkem z celkových dodávek na realizaci (%),
- podíl dodávek I. a II. jakostní třídy celkem z celkové těžby (%),
- podíl dodávek I. a II. jakostní třídy jehličnatých z celkové těžby jehličnaté (%),
- průměrné zpeněžení jehličnatých dodávek celkem ($Kčs.m^{-3}$),
- průměrné zpeněžení listnatých dodávek celkem ($Kčs.m^{-3}$),
- vztah tržeb za realizované dříví celkem k celkovým nákladům.

U hodnotových veličin (zpeněžení, náklady, výnosy) byl proveden přepočít k cenové hladině roku 1985.

K doplnění analyzovaných údajů byl vypracován přehled o struktuře nahodilých těžeb ve zkoumaném období v členění: imisní (exhalátová), kalamitní (živelná - vliv abiotických činitelů) a hmyzová.

S úvahou o určité „konzervaci“ vlivu imisí v daném LHC, vzhledem ke složitosti jejich jevové stránky, byla vyslovena hypotéza o jisté rovnoměrnosti jejich konkrétního projevu na výstupy hospodaření, resp. výši náhrad imisních škod. K tomu byla s použitím matematicko-statistických metod vyrovnána úroveň imisních těžeb a odvozeny finanční hodnoty náhrad. Vlastní vyrovnání a propočty byl proveden ve třech krocích:

- vyrovnání časové řady imisních těžeb pomocí lineární regrese (rovnice přímky $Y = 17\,307,1 + 62,45 X_i$);

- vlastní výpočet hodnot s použitím vztahu

$$N_{pi} = \frac{E_{vi}}{T_{ei}} \cdot Y_i \quad (1)$$

kde: N_{pi} - náhrada imisních škod, pravděpodobná v i -tém roce,
 E_{vi} - náhrada imisních škod, vypočtená (vyčíslená) v i -tém roce podle metodiky,
 T_{ei} - imisní těžba v roce i ,
 Y_i - hodnota lineární funkce v i -tém roce;

- odstranění záporných odchylek (eliminace vlivu kalamitních - živelných těžeb) od vývoje imisních těžeb.

Ke sledování dosud uvedených analýz bylo použito údajů z období let 1981 - 1989.

Pro širší obraz vlivu imisí v předmětném LHC byla dále provedena analýza změn druhové skladby obnovovaných porostů s předpokladem, že převážně dřeviny s příznivým přírůstkem a odbytově atraktivní jsou nahrazovány z tohoto pohledu méně vhodnými dřevinami. S použitím údajů LHP bylo porovnáno výchozí zastoupení dřevin (tj. k začátku decennia v roce 1988) s cílovou druhovou skladbou na konci decennia (předpis LHP) po úpravě v pásmech imisního ohrožení.

Ke zpracování uvedených ekonomických ukazatelů byla použita standardní výpočetní technika, používaná v lesním provozu, s běžným softwarovým vybavením (programy QUATRO, STATGRAPHICS, T602).

VÝSLEDKY

Z podílů dodávek I. a II. jakostní třídy celkem z celkových dodávek a z celkové těžby je v období 1981 - 1989 evidentní pokles jejich výtěžnosti (tab. I). U podílu dodávek I. a II. jakostní třídy celkem činí pokles v průměru meziročně 0,53 % z celkových dodávek a 1,76 % z celkové těžby. U podílu dodávek I. a II. jakostní třídy jehličnatých z jehličnaté těžby činí průměrný meziroční pokles 0,11 %.

Ze vztahu struktury nahodilých těžeb k uvedeným podílovým ukazatelům vyplývá kolísající vliv kalamitních

I. Vliv imisního zatížení lesů na výstupy Účelového lesního závodu Šenov - The effect of immission load of forests on the outputs of the Purpose-oriented Forest Enterprise at Šenov

Ukazatel ¹		1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Podíl dodávek I. - II. jakostní třídy celkem z celkových dodávek ²	(%)	3,48	3,23	3,60	2,54	3,68	2,96	2,91	2,30	2,74
Podíl dodávek I. - II. jakostní třídy celkem z celkové těžby ³	(%)	3,58	3,45	3,77	2,62	3,59	2,77	2,80	2,14	2,50
Podíl dodávek I. - II. jakostní třídy jehličnatých z celkové těžby jehličnaté ⁴	(%)	3,08	2,65	3,16	2,03	3,09	2,08	2,30	1,68	2,12
Průměrné zpeněžení jehličnatých dodávek ⁵	($Kčs.m^{-3}$)	419	419	423	395	415	408	401	407	372
Průměrné zpeněžení listnatých dodávek ⁶	($Kčs.m^{-3}$)	397	421	428	377	408	418	383	378	342
Náklady celkem ⁷	(tis. Kčs)	25 632	27 977	28 898	30 984	31 779	37 704	39 839	36 659	41 691
Tržby za dříví na realizaci celkem ⁸	(tis. Kčs)	20 035	19 619	20 742	19 931	21 091	22 241	20 181	20 628	21 461

¹parameter, ²percentage of total quality class I and II supplies in total supplies, ³percentage of total quality class I and II supplies in total volume felled, ⁴percentage of quality class I and II supplies of soft timber in total volume felled of soft timber, ⁵average realization of soft timber supplies, ⁶average realization of broad-leaved timber supplies, ⁷total costs, ⁸returns for realized timber in total

těžeb. Např. v roce 1985, kdy došlo k nejrozsáhlejšímu větřným kalamitám, byly tyto ukazatele proti jiným ročními příznivější. Zde se především uplatnila skutečnost, v jakých porostech k postižení došlo. V roce 1984, při nárůstu podílu těžby hmyzové, jsou naopak podílové ukazatele znatelně sníženy.

Z porovnání vývoje poklesu u jmenovaných relací je pozoruhodné, že nejnižší celkový pokles byl zaznamenán u jehličnatých sortimentů. Tento jev je zřejmě ovlivněn zpožděním vlivu imisí na porosty a faktem, že těžené stromy prošly kulminací přírůstu v dřívější době, nezatížené tolik produkci emisí.

Průměrné zpeněžení jehličnatých výřezů celkem bylo vyrovnáno přímkou $Y = 423,56 - 4,25 X_i$ (obr. 1). Průměrný roční pokles činí 1,0 %. Průměrné zpeněžení listnatých výřezů bylo vyrovnáno přímkou $Y = 421,17 - 6,63 X_i$ (obr. 2); tomu odpovídá průměrný roční pokles zpeněžení o 1,6 %.

Jak vyplývá ještě z tab. I, dochází v období let 1981 - 1989 k nárůstu celkových nákladů ve vztahu k dosahovaným tržbám za dříví. Tento jev je vyvolán jednak snižujícím se zpeněžením dříví a měnícím se strukturou dodávek v neprospech kvalitních sortimentů, jednak zvyšujícím se podílem pěstební činnosti, nárůstem cen vstupů a jejich četnosti.

Z charakteru struktury těžby dříví je znatelný vysoký podíl těžby nahodilé, která činí za celé období 58,9 % z celkové těžby (minimum 42,4 % v r. 1981, maximum 77,0 % v r. 1985). Dominujícím druhem nahodilé těžby byla imisní těžba (obr. 3), která za celé období dosáhla v průměru 31,6 % z celkové těžby. Z dalších druhů těžeb to byl nerovnoměrný podíl těžeb kalamitních (převážně účinky bořivých SZ větrů v předjaří), jež kulminoval v letech 1985, 1986 a 1989. Poslední vykazovaný druh těžby - tj. hmyzové - dosahoval relativně vyrovnané úrovně až na rok 1984 s tím, že vysoká intenzita zpracování kůrovcem napadených stromů v tomto roce významně přispěla k účinku bořivých větrů v následných letech.

U vztahu kalamitních těžeb k imisním těžbám byla provedena regresní analýza (regresní příčka $Y = 21\,244 - 3\,137,68 X_i$); korelační koeficient 0,75 vyjadřuje významnou závislost obou jevů (obr. 4).

Vypočtená a uplatňovaná výše náhrad imisních škod činí za hodnocené období 1981 - 1989 63 503 tis. Kčs, průměrně ročně to je 7 056 tis. Kčs. Po vyrovnání úrovně imisních těžeb byl použit vztah (1); po odstranění záporných odchylek by přepočtená náhrada škod činila 70 176 tis. Kčs, roční průměr by pak činil 7 797 tis. Kčs.

Z analýzy postupné přeměny druhové skladby dřevin v rámci LHC Šenov vyplynuly následující poznatky:

- a) zastoupení dřevin v plošném vyjádření na počátku decennia (stav r. 1987):
 - jehličnaté celkem 46,4 % (v r. 1965 činil tento podíl 74 %), z toho sm 37,9 %, bo 5,1 %, md 3,3 %,
 - listnaté celkem 53,6 %, z toho db 12,8 %, bk 4,8 %, ol 8,2 %, lp 6,8 %;
- b) cílová druhová skladba na konci decennia (1997) po úpravě v pásmech ohrožení imisemi:
 - jehličnaté celkem 30,4 %, z toho sm 20,1 %, bo 1,2 %, md 9,1 %,
 - listnaté celkem 69,6 %, z toho db 26,7 %, bk 29,3 %, lp 8,5 %.

Z výřezu je zřejmý výrazný a relativně (vztaženo k době obmý) rychlý postup změn druhové skladby dřevin ve

prospěch listnatců s nejvyšší preferencí buku. V této souvislosti však vyvstává další problém, kterým jsou rozdíly v obtížnosti (pracnosti) a nákladovosti pěstební činnosti, diferencované podle druhů dřevin.

DISKUSE

Metodický postup kvantifikace a ekonomického vyjádření vlivu imisí na hospodaření v lesích je značně problematickou, ale zároveň pro lesního hospodáře aktuální a potřebnou záležitostí. Jednou z řady možností přístupu k řešení jsou poznatky o chování modelového objektu a jeho výstupu. V tomto smyslu je možné např. analyzovat vývoj struktury nahodilých těžeb s tím, že zjišťování úrovně imisních těžeb je výchozím podkladem pro vyčíslení náhrad vzniklých škod. Přestože metodicky je zjišťování výše imisních těžeb, vzhledem k zavedenému výkaznictví a lesní hospodářské evidenci, relativně jednoduché, v praxi se někdy uskutečňuje problematicky. Konkrétní zařazování (evidence) jednotlivých těžeb stromů může být totiž zatíženo subjektivní chybou vzhledem k nejednoznačnosti příčin úhynu (znaků hynutí) jedince. Navíc se ve většině případů jedná o komplex těchto příčin (fyzikologické sucho, klimatické vlivy, fytopatogenní vlivy, hmyzí škůdci, imise, stanovištní podmínky atd.). K těmto problémům pak ještě přistupuje skutečnost, že se ke zjišťování škod zpravidla nepřičítají souše, těžené v rámci nejen výchovných, ale i úmyslných obnovních těžeb.

Poměrně jednoznačná je v této souvislosti evidence nahodilé těžby z větřných kalamit, ovšem s tím úskalím, že při zpracování tohoto dříví jsou zpravidla zpětně překryty uvedené vlivy.

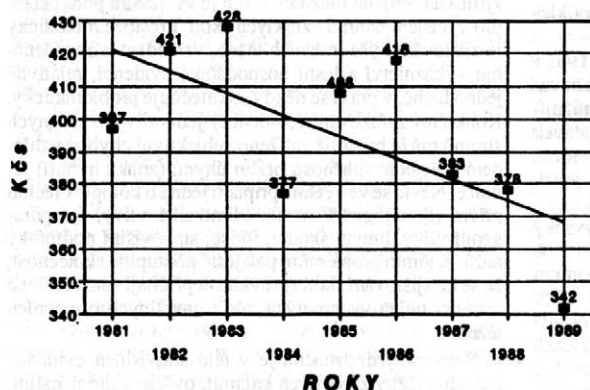
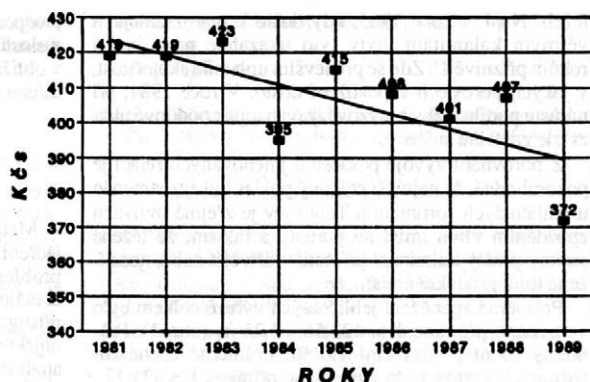
Další poznatky o chování modelového objektu vyplývají z analýzy výtečnosti neboli kvalitativní struktury těžeb a realizovaného dříví podle sortimentů. Jak však prokazují výsledky, i zde se uplatňuje celá řada dalších faktorů, které mohou (zvláště při krátkodobém pozorování) ovlivnit předvídané procesy dočasně opačným směrem vzhledem k původnímu předpokladu.

ZÁVĚR

Při dlouhodobějším pozorování vlivu imisí na výstupy hospodaření modelového objektu je možné konstatovat postupné snižování kvalitativních parametrů realizovaného jehličnatého a listnatého dříví. Pokles kvality sortimentů přitom bezprostředně nesouvisí s podílem nahodilých imisních těžeb vzhledem k časové disproporci mezi vlastní těžbou a působením imisí. Tato skutečnost je však významná při vyčíslování náhrad imisních škod, jako podklad pro finanční řešení dosavadních i budoucích relací mezi náklady a výnosy lesního podniku. Dostatečně rozsáhlá informační základna je přitom nezbytná.

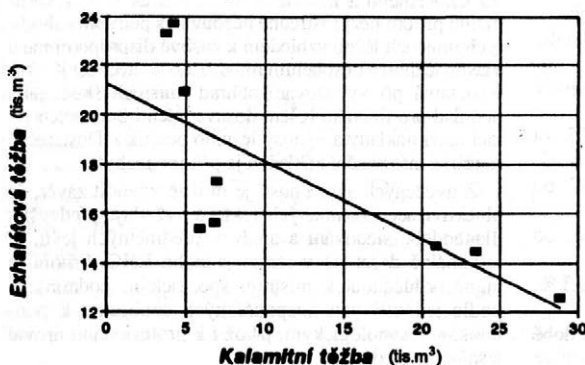
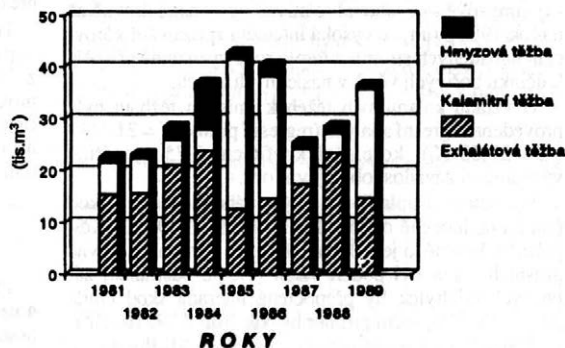
Z uvedených skutečností je možné vyvodit závěr, že objektivizace zkoumaných faktorů vyžaduje především dlouhodobé sledování a analýzy předmětných jevů, tj. minimálně deset let v rámci jednoho LHC. Přitom je nutné přihlídnout k místním specifickým podmínkám podle jednotlivých hospodářských souborů i k podmínkám technologickým, jakož i k profesionální úrovni lesního hospodáře.

1. Vývoj průměrného zpeněžení dodávek jehličnatého dříví – Development of average realization of soft timber supplies

2. Vývoj průměrného zpeněžení dodávek listnatého dříví – Development of average realization of broad-leaved timber supplies

3. Struktura nahodilé těžby dříví ÚLZ Šenov – The structure of salvage felling in the Purpose-oriented Forest Enterprise at Šenov

4. Regresní analýza vztahu nahodilé těžby kalamitní a nahodilé těžby exhalátové – Regression analysis of the relationship of salvage felling due to disaster and salvage felling due to air pollution

Literatura

- BARTUNEK, J.: Hodnocení imisních škod na lesních porostech. [Skriptum PGS.] LF VŠZ Brno, 1989.
- BARTUNEK, J. - KUDRLEOVÁ, L.: Prognóza ztrát na produkci dříví v beskydských lesích v důsledku imisního zatížení. Lesnictví, 36, 1990, č. 1: 59-74.
- KUPČÁK, V.: Vliv produkčních a mimoprodukčních funkcí lesa na vývoj ekonomických ukazatelů ÚLZ Šenov. KDP, LF VŠZ, Brno, 1991.

KUPČÁK, V. (University of Agriculture, Faculty of Forestry and Wood-working, Brno): *The effect of immission load on the results of management in a forest enterprise.* Lesnictví-Forestry, 40, 1994 (3): 93-97.

Immission load causes serious disturbances of almost all functions of forests and forest management manifesting itself in the profit and loss balance of the entities. From a methodical point of view, it is very difficult to assess this effect on the economic results, but such assessment is necessary for the needs of management and funding.

The Šenov forest estate has been chosen as a model entity for analyses of the effect of immissions; this estate is located in the Ostrava industrial agglomeration.

The results of analyses of a nine-year time series confirmed a decreasing portion of the yield of higher-quality wood assortments which results in negative impacts on the development of average realization of rawtimber and on the yields of economic activities. At the same time, the level of total costs increased, particularly due to the higher requirement for cultural practices.

The structure of salvage felling was analyzed to enhance the informative capacity, aimed at fellings due to air pollution. The results show the uneven effect of the particular kinds of felling on the level of outputs, the relationship between the felling due to air pollution and these outputs is not causal either. This fact has negative impacts when the compensations of the losses due to air pollution are calculated.

Gradual transformation of the species composition of forest stands in favor of broad-leaved species is accompanying the management in the forest afflicted with air pollution. It is apparent with respect to the higher requirements and costs of cultural practices that this fact will be another profound negative effect in future on the results of economic activities in forest enterprises.

immissions; structure of salvage feelings; wood assortments; compensations of losses due to air pollution; tree species representation

Kontaktní adresa:

Ing. Václav K u p č á k, CSc., Vysoká škola zemědělská, Lesnická a dřevařská fakulta, Zemědělská 3, 613 00 Brno

AD *eko*
A.S.

ADEKO a. s. Vám nabízí

- ☐ FINANČNÍ LEASING
- ☐ ZPROSTŘEDKOVATELSKOU OBCHODNÍ ČINNOST
- ☐ PORADENSTVÍ V OBLASTI PODNIKÁNÍ, FINANCOVÁNÍ A ORGANIZACE

◆
ADEKO a. s.
Slezská 7
120 56 Praha 2

tel.: 258 342 fax: 207 229
◆

BENEŠOVY DEKRETY A JEJICH INTERPRETACE PŘI RESTITUCI VLASTNICKÝCH VZTAHŮ K LESŮM

G. Novotný

Historický ústav AV ČR, Veveří 97, 602 00 Brno

Dekrety prezidenta Československé republiky dr. Edvarda Beneše, vydávané od 2. 4. do konce roku 1945, se měly mj. vyrovnat s dlouhým obdobím nesvobody v naší zemi od konce září 1938 do května 1945, kdy nezákonné totalitní a konfiskační praktiky okupantů postihly i lesní pozemkový majetek v českých zemích, a uzavřít ho. Dekrety zároveň vytvořily rámec pro zahájení první etapy poválečné pozemkové reformy, která ve svém celku převedla drtivou většinu lesů českých zemí do rukou státu. První etapa probíhala od května 1945 zhruba do poloviny roku 1946 a týkala se pozemkového vlastnictví především šlechty německé národnosti, ale i cizích státních příslušníků a kolaborantských velkostatkářů. Páteří těchto hlubokých změn byl Košický vládní program a dekrety č. 5, 12, 16, 28, 33 a 108, tzn. zákonné normy vydané do konce října 1945. Dekrety jsou výrazem doby a společenské situace těsně po válce. Zpochybňování jejich platnosti by vytvářelo nebezpečný precedens, který by vyvolal celou řadu požadavků na revizi právních a politických aktů, uzavírajících druhou světovou válku.

prezidentské dekrety; české země; pozemková reforma; konfiskace; národní výbory; národní správa

Násilným odtržením pohraničních území v roce 1938 byly porušeny staleté hranice lesních majetků a zároveň i jejich organizační struktura. Prakticky byla zničena organizace Státní lesy a statky, na jejíž protektorátní ústřední ředitelství nacisté uvalili komisařskou správu. V r. 1942 dále vytvořili Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu, řídící i podnik Lesy a statky, v nichž státní lesy přislušely do samostatného Generálního ředitelství lesů. Tím, že pozemkový úřad disponoval dosud nerozdělenou půdou zabranou v rámci meziválečné pozemkové reformy, byly vytvořeny jedinečné předpoklady pro další formy zabírání české půdy. Němci zahájili plánovitou a široce pojatou kolonizaci, řízenou osídlovacími štáby a různými společnostmi. Pro vyvlastňování zneužívali československá meziválečná zákonná opatření, převzali vojenská cvičiště a vytvořili nová, uvalovali vnučené správy na majetek Čechů a Židů, postatili lesní majetek Řádu německých rytířů, řady velkostatkářů, Tereziánské nadace v Novém Jičíně a Lesního družstva Vysoké Chvojno¹⁾. Tento krátký přehled ovšem nebere zřetel na nelstnostnou perzekuci českého obyvatelstva, rozvrat měny a trhu, přímé a nepřímé dopady na národní hospodářství apod. v období nesvobody²⁾.

Bez ohledu na pochopitelné statistické nejasnosti nyní uvádím přehled lesní drůby v českých zemích k 1. 1. 1937 a k 1. 1. 1945³⁾, ale pro srovnání i k 5. 5. 1945 od jiného autora⁴⁾:

Druh drůby	České země v tis. ha		
	1937	1945	5. 5. 1945
Státní	367,2	367,2	375
Státem zabavená	-	66,8	-
Nadační	23,5	22,3	18
Obecní a samosprávné	358,7	353,2	368
Společenstevní (jen Morava a Slezsko)	17,2	17,5	} 70
Lesních družstev	6,1	3,7	
Soukromá a církevní	1 562,5	1 522,2	1 368/170
Nových nabyvatelů	17,7	-	-
Celkem	2 352,9	2 352,9	2 369

Přehled demonstruje úbytky rozlohy lesů v kategorii soukromých a církevních lesů, ale i obecních a samosprávních, nadačních a lesních družstev.

Od r. 1945 se pozemková reforma stala hlavní součástí českých agrárně demokratických přeměn a probíhala v několika etapách. Jejím výsledkem bylo převedení drtivé většiny lesního půdního fondu v českých zemích do rukou státu. Příspěvek se bude věnovat pouze první etapě, týkající se pozemkového vlastnictví především německé šlechty a kolaborantských velkostatkářů, v období od poloviny r. 1945 do léta r. 1946.

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. z. a n. ze 2. 4. 1945 mj. v § 2 obnovil ministerstvo zemědělství v budoucím státě. Košický vládní program vyhlásilo dne 5. 4. 1945 slavnostní zasedání československé vlády a Slovenské národní rady. Zavedl mj. národní výbory jako orgány moci a správy, věnoval se otázce německé a maďarské minority, potrestání fašistických zločinců, zrádců a kolaborantů a požadoval konfiskaci majetku těchto osob a provedení, resp. pokračování meziválečné pozemkové reformy. Dnes je nepochybné, že v některých socializačních aspektech šel pozdější vývoj mnohem dále a byl komunisty zneužit např. pro předvolební boj v r. 1946 a pro přípravu protistátního puče v únoru r. 1948.

V krátké době dvou měsíců - od 19. 5. do 20. 7. 1945 - vydal dr. Edvard Beneš tři dekrety, znamenající hluboký zásah do národnostního rozvrstvení pozemkového vlastnictví v českých zemích. Byl to dekret č. 5/45 z 19. 5. 1945 o neplatnosti majetkových převodů vynucených mnichovským diktátem a následnou okupací a o národním správě⁵⁾, dekret č. 12/45 z 21. 6. 1945 o konfiskaci a rozdělení německé a zrádcovské půdy, znamenající bezesporu vrchol národní revoluce a první krok k řešení německé otázky u nás⁶⁾, a dekret č. 28/45 z 20. 7. 1945 o osídlení konfiskované půdy v pohraničí českými země-

dělci, kde byl relativní nedostatek uchazečů a národních správců¹. Logickou součástí budování právní základny k provedení národní a demokratické „očisty“ na půdě českých zemí bylo zřízení Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství jako nejvyššího státního a národního správce, hospodáře a strážce veškeré konfiskované půdy do doby ukončení přidělových a osídlovacích akcí. Jeho statut vydalo vládní nařízení č. 70/1945 Sb. z. a n. ze 3. 9. 1945.

Dekret č. 5/45 zrušil majetkové převody a majetkoprávní jednání o movitém a nemovitém majetku po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové a politické perzekuce (§ 1), zavedl národní správu na „majetek osob státně nespolehlivých“ (§ 2), tzn. na všechny podniky, závody a majetkové podstaty - v držbě, správě, nájmu a pachtu (§ 3). O státně nespolehlivých osobách se zmínily §§ 4 a 6. Byly to „osoby národnosti německé nebo maďarské“, vyvíjející činnost proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské formě státu, bezpečnosti a obraně ČSR, ale i ty osoby, které k tomu sváděly, podněcovaly a vyjadřovaly podporu. Do výčtu např. patřila Vlasta, vedoucí funkcionář Spolku pro spolupráci s Němci, České ligy proti bolševismu, Kuratoria pro výchovu české mládeže, Národní odborové ústředny zaměstnanecké, Svazu zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu atd. Němci a Maďaři byli ti, kteří se při kterémkoli sčítání lidu od r. 1929 hlásili k německé nebo maďarské národnosti nebo se stali členy národních skupin nebo útvarů či politických stran, sdružujících Němce a Maďary.

U zemědělských a lesních majetků příslušelo zavedení národní správy (§ 7) - při výměře do 50 ha místnímu národnímu výboru (MNV), při výměře od 50 do 100 ha okresnímu národnímu výboru (ONV) a při výměře nad 100 ha pak zemskému národnímu výboru (ZNV)⁸. U nemovitostí provedl příslušný soud knihovní zápis (poznámku) národní správy v pozemkových knihách. Národními správci mohli být zaměstnanci dotčeného objektu, odborně a prakticky fundovaní, mravně bezúhonní a státně spolehliví, ale neměli být dlužníky ani věřiteli objektu. Takový orgán mohl být až pětčlenný. Před nastoupením úřadu skládali slib o svědomitém plnění povinností a péči řádného hospodáře. Odpovídali za škodu vzešlou zanedbáním povinností, měli postavení veřejných orgánů a nesměli je ovlivňovat původní majitelé, držitelé a správci. Národní správci dále skládali účty uvedených národních výborům v jimi určených termínech, plnili zároveň jejich směrnice a potřebovali jejich souhlas ve věcech pachtu, pronájmu, zápůjček, knihovního zařízení a likvidace. Odměna národních správců šla k úřadu spravované podstaty⁹. Majetek pod národní správou bylo možné vracet dělníkům, rolníkům, živnostníkům, drobným a středním podnikatelům, úředníkům, příslušníkům volných povolání apod., ale i jejich dědicům, pokud ho pozbyli v důsledku perzekuce a nevztahoval se na ně § 4 odst. b dekrety (§ 24). Perzekuci a zároveň věrnost ČSR museli prokázat a o výsledku rozhodovaly národní výbory.

Nejdůležitějším a nejradikálnějším činem byla konfiskace půdy nepřátel a zrádců českého národa podle dekretu č. 12/45. Tento požadavek obsahoval již Košický vládní program v kapitole 11, byl jen ve prospěch rolníků a bezzemků. Ministr zemědělství, komunista J. Duriš, vydal ještě před návratem do Prahy směrnici ministerstva zemědělství pro nejdůležitější opatření, kterou měly pro-

vádět tisíce funkcionářů národních výborů „revolučním způsobem“ ještě před jejich uzákoněním. Prezident dr. E. Beneš proponoval konfiskaci jen na německé půdě a navrhoval poskytovat za ni náhradu v podobě bonů, jejichž hodnota by se stanovila dodatečně¹⁰. Dekret z 21. 6. 1945 ovšem konfiskoval s okamžitou platností a bez náhrady pozemkový majetek¹¹:

- všech osob německé a maďarské národnosti bez ohledu na státní příslušnost,
- zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti,
- akciových aj. společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války a fašistickým účelům.

Majetek se nekonfiskoval Němcům a Maďarům, kteří aktivně bojovali za celistvost a osvobození ČSR; o tom rozhodoval příslušný ONV na návrh rolnické komise, ve sporných případech pak ZNV, ministerstvo zemědělství a vnitra (§ 1). Výčet provinění (§§ 2 - 3) byl v podstatě stejný jako v dekretu č. 5/45. Konfiskační dekret zrušil pachtu a patronáty a národní správce platil daně, penze a platy. Konfiskovaný majetek měl spravovat do odevzdání přidělcům Národní pozemkový fond, provádějící i zápis přidělu do pozemkových knih. Souvislé lesní plochy ve výměře nad 50 ha přebíral stát a pokud konfiskované lesy nebylo možné spojit v souvislý celek se státní lesní půdou a nepřesahovaly 100 ha, odevzdal je Národní pozemkový fond příslušnému národnímu výboru (§ 6). Lesní půda do 50 ha, resp. do 100 ha, se mohla přidělit obcím a lesním družstvům a podléhala státnímu doзору (§ 7). Konfiskované budovy, zařízení, sloužící vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství apod., pokud nepřipadly veřejnoprávní subjektům, mohly být přiděleny družstvům z oprávněných uchazečů či výjimečně i jednotlivcům, o čemž rozhodovaly místní a okresní rolnické komise při národních výborech ve spolupráci se ZNV a ministerstvem zemědělství (§§ 7 a 9). Samo znění zákona jasně signalizovalo převratné, národnostně motivované změny. Akcentoval se akt národní spravedlnosti, ukončující „staleté vysávání“ národnostně cizí šlechtou a „odčiňující Bílou horu“.

Úvodní etapy poválečné pozemkové reformy se dále týkal dekret č. 16/45 o potrestání zločinnosti proti státu, osobám, majetku, ale i udavačství v době nesvobody¹², jehož § 14 předepsal pro odsouzené soudem propadnutí celého nebo části jmění státu a § 17 nedovoloval proměnění. Ústavní dekret č. 33/45 řešil úpravy státního občanství především Němců a Maďarů¹³. Ti, kteří nabyli německou a maďarskou státní příslušností podle předpisů cizí okupační moci, pozbyli československé občanství. Dekret se nevztahoval na ty, kteří mohli prokázat věrnost ČSR nebo se přihlásili za Čechy a Slováky v době zvýšeného ohrožení republiky. Ministerstvo vnitra pak dekret zmocnil k vydávání osvědčení o „národní spolehlivosti“. Dekret č. 108/45 konfiskoval pro ČSR bez náhrady zbylý majetek a majetková práva nepřátel naší republiky po 29. 9. 1938 a zřídil Fondy národní obnovy¹⁴. Týkal se především vlastnictví „Německé říše, Království maďarského“, veřejnoprávních korporací, tzn. právnických osob, ale i fyzických německé a maďarské národnosti, které nemohly prokázat věrnost ČSR. Dekret zabezpečovaly okresní národní výbory, při odvolacím řízení zemské národní výbory a ministerstvo vnitra. Fondy národní obnovy obstarávaly úkoly související s prozatímní správou

vou konfiskovaného majetku a jeho rozdělením a zřizovaly se při každém osídlovacím úřadě, jemuž podléhaly. Všechny dekrety vydával dr. Beneš v průběhu roku 1945 schválil ještě před volbami v r. 1946 ústavní zákon č. 57/46¹⁵.

První konfiskace a předávání půdy proběhly již 25. 6. 1945 na velkostatků hraběte Kinského v Horažďovicích a Rudolfa Berana v Miloňovicích¹⁶. Provádění konfiskace a přidělu se přece jen lišilo v pohraničí a ve vnitrozemí. Jen v pohraničí bylo zkonfiskováno 648 135 ha nezemědělské půdy¹⁷, celkově měl získat v první etapě poválečné pozemkové reformy a z konfiskací lesů soukromých a některých společností veřejný sektor 1 017 331 ha většinou lesní půdy, jinde 995 379 ha¹⁸ či asi 1 080 000 ha¹⁹, ale i asi 975 000 ha²⁰, tzn. každopádně nejvíce ze všech etap a podetap pozemkové reformy po polovině r. 1945. Stát si ponechal pro podnik Státní lesy přibližně 815 tisíc ha, obce a družstva získala asi 130 tisíc ha, zemědělci asi 20 tisíc a Národní pozemkový fond podržel asi 10 tisíc ha lesů²⁰.

Zajímavé informace z průběhu první etapy pozemkové reformy přinesl J. K o f á t k o. Byl sice zaníceným stoupencem komunistického řešení pozemkové reformy již v r. 1945, ale zároveň i informovaným úředníkem ministerstva zemědělství. Lesy urychleně přejímaly zvláštní komise státní lesní správy po dohodě s místními a okresními rolnickými komisemi. Menší, izolované a odlehle lesní celky se přidělovaly obcím a okresům a převzetí konfiskovaných lesů ve vnitrozemí o rozloze asi 360 tisíc ha se mělo ukončit do konce r. 1945, zatímco v období 1942 - 1943 se nacházelo v odtrženém pohraničí českých zemí dalších asi 750 tisíc ha lesů²¹. Konfiskace podle dekretů č. 12/45 se týkala např. asi 140 tisíc ha lesů ve vnitrozemí Čech, na Moravě a ve Slezsku asi 227 tisíc ha, celkem tedy asi 367 tisíc ha především šlechtické lesní půdy ve vnitrozemí. Jedno se především o lesy ponechané vlastníkům v době provádění meziválečné pozemkové reformy z důvodu ochrany historických památek a přírodních krás²². Do konce r. 1945 převzal nakonec stát na 250 tisíc ha lesů, z toho ve vnitrozemí asi 150 tisíc ha²³. Státní lesní správa převzala - mimo vojenské lesní správy - po sedmi měsících účinnosti uvedených dekretů asi 400 tisíc ha lesní půdy (asi 36 % všech uvažovaných lesů), z toho 220 tisíc ha ve vnitrozemí (asi 60 % uvažovaných vnitrozemských lesů) a 180 tisíc ha v pohraničí (asi 24 % uvažovaných pohraničních lesů), z úhrnné výměry asi 1 100 tisíc ha lesů²⁴. Přejímací řízení se několikrát měnilo a státní lesní správa změnila celou akci ukončit na jaře r. 1946. Na nerozdělených a nepřevzatých objektech ve vnitrozemí byla po celou dobu umístěna česká národní správa, zlikvidovaná dnem rozdělení nebo převzetí. Z převzatých velkých lesních objektů dominovalo asi 70 tisíc ha lesů knížete Liechtensteina²⁴.

V celé řadě hornatých pohraničních okresů byla ukončena pasivní obilnásko-bramborářská zemědělská výroba a půda byla zalesňována. Tento přístup lze ve vztahu k lesům označit za pozitivní a korespondoval i s požadavky státu a vojenských správ. Tak se přizpůsobovalo zalidnění a výroba hornatých a lesnatých oblastí k účelům obrany hranic a státu, ale nikdo netušil, že tento vývoj dosáhne v našich poměrech obrovského a absurdního rozsahu. V rámci osídlovací akce uplatnilo do počátku r. 1946 vojenské úřady nárok na více než 100 tisíc ha lesní půdy k bezprostředním výcvikovým a jiným účelům²⁵.

Konfiskované zámky, na jejichž provoz a údržbu vydávaly právě vzorné udržované velkostatecké lesy, obdržely rovněž národní správce, ale měly zůstat národním majetkem. Stát je často předával k použití pro sociální účely, což bylo pochopitelné a zčásti i nevyhnutelné, ale i organizací spisovatelů, žurnalistů, zemědělců, vojáků a dalších institucí. Byl to tedy počátek většinou bezohledného drancování a devastace těchto objektů, kterou úspěšně a bezprecedentně završilo - stejně jako v případě záměrného umrtvení pohraničí - dlouhé období komunistické totality v letech 1948 - 1989.

Společně s J. K o f á t k e m je třeba konstatovat, že popsaná první etapa poválečné pozemkové reformy se neobešla bez komplikací. Většinou všichni postížení vlastníci podávali ve stanovené lhůtě nejružnější námitky proti konfiskaci. Operovali svou domnělou českou národností či cizí státní příslušností, ale i tím, že alespoň jeden ze spoluvlastníků není postížitelný podle příslušných dekretů. Dožadovali se rovněž odkladu až do výroku lidových soudů, ačkoli o konfiskaci rozhodovaly národní výbory, případně v součinnosti s ministerstvem zemědělství a vnitra. Převzetí komplikovaly různorodé a složité kategorie držby, potřeby podniků, zásahy různých ministerstev a politiků, zdoluhavá a liberální praxe Zemských národních výborů v Praze a Brně, zásahy - opakované námitky, rekursy, intervence, protesty advokátů, velmi zdoluhavý instancní postup, kolísavé projevy a postoje zaměstnanců konfiskovaných objektů atd.

Na závěr je třeba si položit otázku, jak se dít na dekrety prezidenta dr. E. Beneše dnešními očima a prizmatem současnosti. Dekrety si vzaly za cíl rychlý, až příliš rychlý a jednoznačný zásah, znemožňující dosažení vlastním volnou dispozicí s půdou a vylučující rezistenci, která se mohla projevit v narušení chodu hospodářského života a závadách v zásobování. Opatření měla zachovat novému státu miliardové hodnoty a zajistit půdu pro osídlování. Půda se konfiskovala bez náhrady, do posledního hektaru, bez ohledu na udržování historických památek a přírodních krás, což meziválečná pozemková reforma neopomenula, takže byly položeny základy rozsáhlé devastace, dovršené v letech 1948 - 1989. Dekrety dr. Beneše lze podle mého názoru považovat za součást celoevropského vývoje těsně po válce, který směřoval doleva, což musel reflektovat i dr. Beneš. Měl s Němci velmi neblahé státnické i subjektivní zkušenosti, trpěl nezávadivým traumatem Mnichova a rozpadem jím budovaného obranného systému naší země, ale i kolektivní bezpečnosti na půdě Společnosti národů. Ve své snaze o ospravedlnění a nápravu uvedených věcí vešel i v jednání se Stalinem a Gottwaldem a chtěl vytvořit z naší země most mezi Západem a Východem. Dekrety jsou výrazem všeobecné nenávisti a silně protiněmecké, jistě pochopitelné nacionalistické vlny, velmi hektické a rozvrácené doby, příznačné pro velké dějinné zvraty a převraty. Jsou výrazem doby a společenské situace a zejména jejich aplikace byla poplatná poválečné atmosféře a zákonitě musela vést k celé řadě přehmatů, nesrovnalostí, nespravedlností a vyřizování účtů. Přesto, nebo právě proto by zpochybňování jejich platnosti bylo více než nebezpečné. Jednalo by se o nebezpečný precedens, zákonitě vyvolávající celou řadu požadavků na revize právních a politických aktů, jimiž byla uzavřena druhá světová válka, včetně - v poslední době opět velmi aktuálních - sudetoněmeckých.

- 1) Srov. G. Novotný, Lesní hospodářství v českých zemích v letech 1938 - 1945 (Rozloha lesní půdy, majetkové a vlastnické vztahy a pracovní síly v lesnictví), in: Sborník dějinám 19. a 20. století 12, Praha, HÚ ČSAV 1991, s. 106-112.
- 2) Podle vládního nařízení č. 31/1945 Sb. z. a n. ze 27. 7. 1945 končila doba nesvobody dne 4. 5. 1945.
- 3) J. Tlapák, E. Hošek et al., Vývoj lesnictví v českých zemích v 1. polovině 20. století, Prameny a studie 26, Praha, ÚVTIZ - ZM 1984, s. 9 a 11, a V. Bureš et al., Lesní hospodářství ČSSR v číslech, Praha, SZN 1976, s. 81-83. V přehledu k l. 1. 1945 není zahrnuta rozloha konfiskovaných lesů hlubockých Schwarzenbergů (1940) o rozloze asi 50 000 ha a E. Hošek zároveň bral v úvahu i rozlohu lesů též. v cizích státech, tzn. v Německu a Polsku.
- 4) J. Švec, O trvalé úpravě vlastnických vztahů k lesní půdě, Československý les 28, 1948, s. 327.
- 5) Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z. a n., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.
- 6) Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z. a n., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.
- 7) Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. z. a n., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovenskými zemědělci.
- 8) U položek ad MNV a ONV se dále uvádí správní komise či správní komisař, u případů ad ONV a ZNV měly být slyšeny místní národní výbory, u všech položek měly být rovněž slyšeny zástupci zaměstnanců. Národní správa rušil orgán, který ji zavedl.
- 9) Za porušování, obcházení a bránění výkonu tohoto dekretu, stejně jako úmyslná a hrubá nedbalost národních správů, se trestalo do 5 let na svobodě a peněžitou pokutou do 10 milionů korun nebo úplným či částečným zabráním majetku (§ 26).
- 10) V. Laciňák, Pozemková reforma v lidové demokratické Československé republice, in: M. Otáhal, Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha, NČSAV 1963, s. 211-212.
- 11) Jednalo se o „zemědělskou a lesní půdu, k ní patřící budovy a zařízení, závody zemědělského průmyslu, sloužící vlastním zemědělským a lesním hospodářstvím, jakož i movité příslušenství (živý a mrtvý inventář) a všechna práva, která jsou spojena s držbou zkonfiskovaného majetku anebo jeho částí“ (§ 4).
- 12) Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. z. a n., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, z 19. 6. 1945 (retribuční dekret).
- 13) Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. z. a n., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, ze 2. 8. 1945.
- 14) Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. z. a n., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, z 25. 10. 1945.
- 15) Ústavní zákon č. 57/1946 Sb. z. a n., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky, schválené Prozatímním Národním shromážděním Republiky československé, z 28. 3. 1946.
- 16) V. Laciňák, Pozemková reforma, s. 213-214.
- 17) Stav na konci r. 1948 podle „Předběžných výsledků konfiskací a osídlení podle dekretu č. 12/45 v zemi české a moravskoslezské“ - SÚA, ministerstvo zemědělství, sekretariát ministra, fond Pozemková reforma (cit. podle V. Laciňáka). Tamtéž, s. 216 a 218.
- 18) Tamtéž.
- 19) V. Bureš et al., Lesní hospodářství, s. 84.
- 20) Zemědělci ovšem obdrželi jen malé parcely do 2 ha lesů v nejbližší blízkosti svého pozemku. Převod lesů do držby obcí, družstev a jednotlivců nebyl z hlediska řádného lesního hospodaření pozitivní. Srov. J. Švec, O trvalé úpravě, s. 323-327, a J. Knop, Vznik a rozvoj socialistických vztahů vlastnických v lesním hospodářství Československé republiky, Lesnická práce, 39, 1960, s. 208-211.
- 21) J. Kořátko, Zákony naší nové pozemkové reformy, Praha, Ministerstvo informací - Orbis 1945, s. 14 a 17.
- 22) J. Kořátko, Konfiskace, rozdělování a osídlování půdy, Praha, Svoboda 1946, s. 13.
- 23) J. Kořátko, Zákony, s. 28.
- 24) J. Kořátko, Konfiskace, s. 15 a 28.
- 25) Tamtéž, s. 26-28.

Dobro 16. 11. 1993

NOVOTNÝ, G. (Historical Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno): *Beneš's Decrees and their interpretation at rehabilitation of property rights in the forests*. Lesnictví-Forestry, 40, 1994 (3) : 98-102.

The forced splitting of the borderland in 1938 reduced the acreage of the enterprise State Forests and Farms to about a half, while under the Protectorate of Bohemia and Moravia the Nazis established the Land Property Office. They started colonization of the Czech land, they abused the Czechoslovak legal rules issued between the wars to expropriate the land, they took over army grounds and built the new ones, they imposed sequestration, they nationalized the forest property of the Order of the German Knights, numerous estates, of the Theresian Foundation at Nový Jičín and of the Forest Cooperative Vysoké Chvojno.

Following the Košice Governmental Program, in a short time by the end of October 1945 the President Dr. E. Beneš issued several decrees (nos. 5, 12, 16, 28, 33 and 108) which brought about a profound intervention into the national distribution of the land property in the Czech Lands - a new land reform. The socializing aspect of these changes was abused by the communists in the pre-election campaign and for the preparation of the coup d'état in 1948, among other things since they governed both the ministry of agriculture and the ministry of home affairs. Decree no. 5 abolished the property transfers imposed by the Munich Dictate and by the German occupation, while it introduced an institute of national administration, decree no. 12 order the confiscation of not only German land but also the land of the traitors to the country, that means physical persons and legal entities of any nation and nationality, and it should be considered as the climax of postwar changes and the first step to address the German problem in this country.

The other decrees concerned the colonization of confiscated land, punishment of criminals and crimes against the country, other persons and property, they treated the citizenship rules and terminated confiscation. It was the State which took over the forests first of all, the remaining areas were transferred to national committees of all levels by the National Land Fund which decided on further allocation to boroughs and forest cooperatives in most cases, and in a limited number of cases to individual

persons, the committees also decided on national administrators and even on the persecution of fidelity to the Republic at the time of the loss of freedom.

The President Beneš proposed the confiscation of the German land only, and against compensation. The first confiscations took place since the end of June 1945. Their execution was different in the borderland and in the inland, the result was an exchange of the owners on at least a million hectares, that means the owners changed in the largest part of forests during all stages and sub-stages of the postwar land reform. The State had about 815,000 ha left in his possession, the boroughs and forest cooperatives received about 130,000 ha. A question is arising if „the act of national justice redressing the result of the Břlá hora Battle was successful“. The confiscated land had been owned by the aristocracy to the greatest extent, as it was left in their possession at the time of the land reform executed between the wars for the reasons of conservation of natural beauties and historical monuments. The surrender procedures were lengthy and complicated due to various objections and interventions. The transfer of the extensive acreage of forests to military administrations

prevised in painful immobilization of the borderland. Ruthless devastations afflicted the perfectly managed castles until then since they became the „national property“.

All the above-mentioned mismanagements were crowned unprecedentedly in the long period of communist totality in the years 1948 - 1989. All the rash process based on the hatred for the Germans and postwar atmosphere was to save the billion values for the State and to provide the land for settlement. The land was confiscated without compensation, including the last hectare. The decrees were to terminate, justify and amend the development following the period of the loss of freedom, and they must have evoked injustices and settling of accounts. But if we threw doubts on them, it would be a dangerous precedence which would elicit a series of requirements for reviews - very pressing for some groups - of legal and political acts by means of which the victorious powers and the Czechoslovak Republic terminated World War II.

President's decrees; Czech Lands; land reform; confiscations; national committees; national administration

Kontaktní adresa:

PhDr. Gustav Novotný, CSc., Historický ústav AV ČR, Veveří 97, 602 00 Brno

Plán odborných akcí České lesnické společnosti na rok 1994

1. Mezinárodní konference *Využití odpadového dřeva*, Praha, duben
2. Mezinárodní seminář *Je jen jedna Země*, Praha, duben
3. Republikové školení *Problematika zalesňování v lesním hospodářství*, jižní Čechy, květen
4. Republikové školení *Výklad nového lesního zákona*, Praha, květen
5. Mezinárodní konference *Zalesňování imisních ploch v Krušných horách*, červen
6. Mezinárodní konference *Černá zvěř 94 - současná a budoucí chovatelská problematika*, Písek a obora Sedlice, 25. - 26. 8. 1994
7. Republikový seminář *Zabezpečení sadebního materiálu (zejména listnatého) pro obnovu lesa*, září
8. Republikový seminář *Aplikace teorie územních systémů ekologické stability na lesním fondu*, Otlické hory, září
9. Republiková konference *Zhodnocení transformace LH z pohledu jednotlivých subjektů*, Prachovice, 29. 9. 1994
10. Republiková konference *Ekologická paliva a maziva pro LH*, Brno, třetí čtvrtletí
11. Republikové školení *Přehled ohrožení lesa biotickými a abiotickými činiteli a návrhy na opatření*, Praha, říjen
12. Republikový seminář *Škody na lesích ve vztahu k početnému stavu a rozšíření jednotlivých druhů zvěře*, Praha, listopad
13. Republikový seminář *Hospodaření v drobných soukromých a obecních lesích*, Hradec Králové, listopad
14. Republikový seminář *Význam lesotechnických meliorací pro LH*, Brno, druhé pololetí.

Bližší informace o všech plánovaných akcích České lesnické společnosti na rok 1994 (i o možnostech členství v ČLS) obdržíte na adrese Česká lesnická společnost, Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1, tel. 02/24810014, fax 02/24227836. - Ing. Karel Svoboda, tajemník ČLS

MOŽNOSTI A NALÉHAVOST OPTIMALIZACE ORGANIZAČNÍCH STRUKTUR LESNÍCH MAJETKŮ V NOVÝCH PODMÍNKÁCH

Z. Bludňovský

Lesní úřad, Palackého 162, 337 01 Rokycany

V práci je zkoumána možnost optimalizace velikosti lesních hospodářských jednotek, za které se považují ekonomicky rovnovážné soubory lesních pozemků jednoho či několika vlastníků, vybavené nezbytnou správním, administrativním a právním samostatností. Z rozboru vyplývá, že optimální velikost lesní hospodářské jednotky je vymezena intervalem rozlohy od 2000 do 7000 ha lesní půdy. U státních lesů bude zřejmě obvyklé překročení horní meze tohoto intervalu. U lesních majetků nedosahujících dolní hranice rozpětí je žádoucí podpořit jejich dobrovolné sdružování.

lesní hospodářská jednotka; management; správní náklady; úspory z rozsahu; ekonomická rovnováha

V jednotlivých etapách svého vývoje řeší lesní hospodářství s různou naléhavostí a postupy diferencovanými podle přírodních a hospodářských podmínek otázky rozdělení lesů na jednotky, umožňující jejich obhospodařování. Přístup k rozhodování o tomto problému je ovlivněn především existující vlastnickou strukturou lesního fondu. Není proto divu, že úvahy o členění a organizačním uspořádání lesních majetků se dnes, v období zásadních změn vlastnické struktury, stávají opět velmi aktuálními.

V podmínkách monopolu státního vlastnictví lesů se na první pohled zdálo, že jednotná správa umožní objektivní postup při organizačním uspořádání lesního hospodářství a při tvorbě jeho hospodářských jednotek. Státní orgány, které tyto otázky rozhodovaly, měly možnost využívat k tomuto rozhodování výhradně odborných optimalizačních kritérií. Hospodářská praxe se ale vyvíjela jinak. Subjektivní přístup hospodářského centra, který je charakteristický pro systém direktivního plánování obecně, se při tvorbě organizačních struktur projevil ještě výrazněji, než tomu bylo v řadě jiných, obdobně postižených oblastí odvětvového řízení lesního hospodářství (Bludňovský et al., 1991). Spolu se zjednodušujícím subjektivismem se do rozhodování promítaly mnohé mimoekonomické, převážně politické vlivy, které pak nepříznivě ovlivnily celkový rámcový působnost lesního hospodářství v předchozích desetiletích.

Můžeme uvést řadu příkladů neracionálních zásahů do lesnické organizace, počínaje absurdním oddělením pěstební činnosti od těžební počátkem padesátých let a konče např. realizací tzv. modelového uspořádání z druhé poloviny sedmdesátých let, spočívajícího v přemrštěné specializaci, v nepřiměřeném zvyšování rozlohy provozních jednotek - polezí (později přejmenovaných na lesní správy) a lesních závodů, v personálním oslabení venkovních článků ve prospěch ústředí závodů a zejména podniků státních lesů.

Kritické hodnocení těchto postupů ovšem neznamená, že se navrhuje prostý návrat do poměrů, které totálnímu zestátnění lesů předcházely. Takový přístup by byl nerea-

listický, neboť nehlédě na řadu nedostatků dřívějších systémů je nutné také respektovat mnohé nezvratné změny ekonomického a ekologického prostředí, v němž dnes lesní hospodářství vyvíjí své aktivity. Nelze také opomenout vývoj požadavků, které veřejnost vůči lesům uplatňuje a jejichž uspokojení většinou považuje za samozřejmé.

Lesní hospodářské jednotky

Poté, kdy v průběhu realizace radikální ekonomické reformy dochází k zásadní změně vlastnické struktury lesů v důsledku restitučních a privatizačních opatření, nabývá problém organizačního uspořádání lesních majetků na nové dimenzi. Historické zkušenosti českého lesnictví i poznatky jiných lesnických vyspělých zemí totiž potvrzují, že pouhé ztotožnění majetkové jednotky s organizačním článkem, který podle následujícího výkladu budeme považovat za lesní hospodářskou jednotku, nemusí být vždy optimálním řešením. Ne vždy bude z hlediska hospodářských zájmů vlastníka lesa i s ohledem na veřejný zájem o uchování a zvelebování lesa účelné považovat konkrétní lesní majetek za samostatně a komplexně obhospodařovaný objekt.

Za lesní hospodářskou jednotku považujeme ekonomicky rovnovážný soubor lesů jednoho či několika vlastníků, vybavený potřebnou správním, administrativním a právním samostatností.

Zásady vytváření lesních hospodářských jednotek mají respektovat všechna v úvahu připadající zásadní hlediska hospodářské racionality, zejména pak právo vlastníka lesa disponovat svým majetkem, požadavek trvalosti, vyrovnanosti a rovnovážnosti hospodářských výsledků, podmínku cílevědomé, koordinované a všestranné pěstební péče o lesní porosty a zabezpečení jejich účinné ochrany proti působení škodlivých činitelů apod.

Lesní hospodářské jednotky nebudou vznikat jako součást jakési hierarchicky uspořádané odvětvové struktury. Takové pojetí je ve svobodném tržním systému nemyslitelné a vlastně ani není realizovatelné. Návrh na jejich vytváření je nezávazným doporučením postupu zakládání organizačních, ekonomických a hospodářsko-úpravnických předpokladů rozvoje moderního víceúčelového a intenzivního lesního hospodářství v současných sociálně-ekonomických podmínkách České republiky.

Nejprostší a současně i nejpříhodnější a nejméně diskusní variantou lesních hospodářských jednotek budou případy, kdy pro správu příslušného lesního majetku tvořícího samostatný lesní hospodářský celek (LHC ve smyslu lesního zákona) zřizuje vlastník lesa organizaci vybavenou podnikovými pravomocemi, personálním a technickým managementem. Formulace konkrétnější představy o zastoupení lesních hospodářských jednotek tohoto typu si lze udebat

až po závazném vymezení postupu tvorby lesních hospodářských celků v nové legislativní úpravě zásad obhospodařování lesů.

Uvedenou, poměrně jednoduchou variantou lesních hospodářských jednotek není úvaha o jejich vnitřním uspořádání zdaleka vyčerpána.

Po dokončení restitučních procesů a po stabilizaci vlastnické struktury v lesním hospodářství České republiky budou mít mezi vlastnickými subjekty nezanedbatelné místo i velmi rozsáhlé lesní majetky. Nejvýraznějším představitelem této vlastnické kategorie budou bezesporu lesy ve vlastnictví českého státu, jejichž podíl na celkové výměře lesního fondu se bude - podle současných odhadů - pohybovat okolo 40 %. Nelze ale vyloučit ani vznik jiných, řádově rozsahem se státními lesy porovnatelných velkých vlastnických celků.

Spravování rozsáhlého lesního majetku jedinou administrativně, ekonomicky a právně samostatnou jednotkou nemusí být vždy tím nejvhodnějším řešením. Po dosažení určitého stupně majetkové koncentrace bude účelné rozdělení lesního majetku téhož vlastníka do několika organizačních souborů - do lesních hospodářských jednotek - při respektování přiměřeného stupně hierarchie v jejich vztahu k ústředí vlastnického celku. Rozpracováním a využitím teoretických základů tvorby lesních hospodářských jednotek lze do jisté míry omezit riziko subjektivismu, které při vytváření organizačních struktur velkých lesních majetků hrozí a jehož vznik je v rozporu s obecnými zájmy lesního hospodářství i s konkrétními zájmy jejich vlastníků. Přitom snad bude účelné vycházet i z některých poznatků uváděných v následujících částech příspěvku.

Další variantou lesních hospodářských jednotek tedy bude alternativa *rozdělení jednoho vlastnického celku na několik relativně samostatných lesních hospodářských jednotek*, bude-li to ovšem vlastníkem, resp. jeho managementem, považováno za účelné.

Na rozhodnutí vlastníků lesa bude samozřejmě záviset i realizace třetí varianty lesních hospodářských jednotek. Ta spočívá ve *sdužování několika menších lesních majetků do jedné lesní hospodářské jednotky*. Všestranná výhodnost hospodářské součinnosti vlastníků malých lesních majetků je všeobecně známá a není nutné ji podrobně rozebírat. Lesnická veřejnost je dobře informována o úspěšném sdužování vlastníků malolestí v podmínkách předválečného Československa i o tendencích, které se v této oblasti prosazují v mnoha lesnických vyspělých evropských zemích. Podpora sdužování majetků je zahrnuta také mezi základní priority současné státní lesnické politiky.

Aktuálnost organizačního sdužování potvrzují i prognózy vývoje vlastnické struktury lesního hospodářství v České republice na nejbližší období, uvažující s vysokým zastoupením malých a středních lesních majetků. Připomeňme si, že před válkou připadalo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na lesní majetky o výměře menší než 500 ha 34 % veškeré lesní půdy, z toho hlavní část tvořily majetky o výměře menší než 50 ha - 23 % z celkové výměry lesů (Š t ě r b a , T o u p a l , 1959). Také při sdužování malých lesních majetků do lesních hospodářských jednotek bude vhodné využít zmíněných teoretických základů jejich tvorby, vymezujících mj. i postupy optimalizace jejich velikosti. Je samozřejmé, že v podmínkách demokratického státu je sdužování malo-

lestí věcí veskrze dobrovolnou a každý vlastník musí sám zvážit jeho výhodnost a přijatelnost. Přesto by neměly být podceňovány možnosti, kterými odvětvová hospodářská politika disponuje při podporování motivace vlastníků ve směru, kterým jsou zájmy vlastníků ztotožňovány se zájmy veřejnými.

Optimálně uspořádaná lesní hospodářská jednotka ve smyslu uvedeného námětu splňuje kritéria ekonomicky přiměřené samostatného článku administrativně správně uspořádané lesního majetku a současně vyhovuje i požadavkům podmiňujícím její ztotožnění se základní jednotkou hospodářské úpravy lesů - s lesním hospodářským celkem.

PŘIJATELNÉ MAXIMUM

V rozhodování o vytvoření lesní hospodářské jednotky má spolu s vlastnickými poměry (tzn. s pochopitelnou tendencí vlastníka vytvořit pro správu svého majetku samostatnou organizaci - firmu, nebo tento majetek začlenit do své firmy vedle jiných oblastí podnikání, nebo rozčlenit svůj rozsáhlý, z jednoho centra obtížně ovladatelný lesní majetek na menší, ekonomicky relativně samostatné celky) důležitou úlohu volba jejího rozsahu - teritoriální velikosti a výrobní kapacity.

Úvaha o optimalizaci velikosti lesní hospodářské jednotky vychází z posouzení vlivu faktorů, které se při různé velikosti jednotky různě projevují a ovlivňují kolísání optima v rozmezí mezi maximální a minimální velikostí.

Zásadně je nutné představit, že absolutní mez maxima či minima v našich poměrech neexistuje. Přehlédneme-li požadavek ekonomické racionality a efektivnosti, je zcela reálná samostatná existence lesního majetku jakékoliv velikosti. Je ovšem otázkou, nakolik je přístup, který nedoceňuje význam optimálního řešení, z hlediska zájmů vlastníka i z hlediska veřejného zájmu na řádném obhospodařování lesů přijatelný.

V lesním hospodářství nelze bezesbýtku uplatňovat teoreticky obecně platné hledisko tzv. *úspor z rozsahu*, k nimž dochází v případech, kdy náklady na jednotku výroby s rostoucími objemy výstupů klesají. Uvádí se např., že efektivní výroba automobilů vyžaduje roční produkci firmy alespoň 300 tisíc kusů (S a m u e l s o n , N o r d h a u s , 1991).

Výrobní náklady lesního hospodářství a zejména jejich správná složka nevykazují při zvyšování rozsahu výrobní činnosti tendenci ke snižování. Náklady na jednotku jednotlivých výkonů lesnické činnosti - těžby či přibližování dříví, zalesňování, péče o kultury apod. - jsou na stejné úrovni u firmy hospodařící na 2000 ha lesa jako u firmy spravující 20 tisíc ha. Vlastnická a organizační koncentrace lesní výroby, jak ostatně potvrdily i extrémní výsledky „plošného“ zestárnění lesů v nedávné minulosti, naopak vede ke vzniku složité hierarchie organizačních článků a mezičlánků, s jejichž počtem a vybavováním stoupají i příslušné režijní výdaje. Vznik rozsáhlých majetkových celků s hierarchicky uspořádaným organizačním propojením vnitřních jednotek nutně vede ke zvyšování nákladů spojených s růstem správních aparátů.

Z ekonomického hlediska má proto zvyšování velikosti lesní hospodářské jednotky svá omezení. Rozhodující úlohu přitom mají správní náklady. Správní náklady se skládají z konstantní složky, která se s růstem velikosti

firmy nemění, a ze složky variabilní, která na velikost firmy pružně reaguje. Suma správních nákladů v přepočtu na jednotku lesní plochy či na jednotku produkce s růstem velikosti firmy klesá až do dosažení předělového bodu. Jestliže je firma tak rozsáhlá, že k operativnímu zvládnutí činnosti z řídícího centra je nutné organizační systém doplnit o další články vnitřní podnikové hierarchie, zpravidla dochází k prudkému zvýšení celkových i průměrných správních nákladů (konstantní i variabilní složky). Po překročení předělového bodu se opět s dalším růstem velikosti firmy průměrné správní náklady snižují do okamžiku, kdy si vyšší stupeň koncentrace vyžádá další zásah do organizačního členění firmy. (Extrémním případem takového vývoje byl složitý byrokratický systém řízení bývalých státních lesů po téměř úplném zestátnění lesních majetků.)

Mezním bodem pro stanovení ekonomicky zdůvodněného maxima velikosti lesní hospodářské jednotky je okamžik, kdy přírůstek správních nákladů vyvolaných organizační koncentrací začíná převyšovat přírůstek efektů, které organizační koncentrace přináší.

Horní hranice velikosti lesní hospodářské jednotky je vymezená také *možností účinně a bezprostředně působit z řídícího centra na průběh a výsledky výrobních (pěstebních a sklizňových) a ekonomických procesů.* Náročnost řídicí činnosti přitom roste nejen s růstem rozsahu řízených aktivit, ale také s *teritoriální rozptýleností lokalit*, na nichž jsou tyto aktivity rozvíjeny. Teritoriální rozptýlenost je tedy dalším faktorem ovlivňujícím rozhodování o maximální velikosti lesních hospodářských jednotek.

ŽÁDOUCÍ MINIMUM

Hledání přijatelného maxima velikosti lesních hospodářských jednotek souvisí především s vnitřním uspořádáním rozsáhlých majetkových celků a v současné vlastnické struktuře lesního hospodářství České republiky se prakticky zatím týká hlavně lesů v majetku státu (Lesy České republiky a Vojenské lesy a statky). Bude ale mít také velký význam při zdůvodňování ekonomické oprávněnosti dobrovolného sdružování malých lesních majetků do větších hospodářských celků, při vymezení optimální velikosti takto vytvářených lesních hospodářských jednotek.

V tomto smyslu má velký význam určení velikosti sdružené lesní hospodářské jednotky z hlediska předpokladů pro její racionální obhospodařování včetně stanovení *minimální velikosti lesní hospodářské jednotky*, kterou lze ještě považovat za ekonomického, administrativně správního hlediska za racionální. Další odborná hlediska optimálních podmínek pro pěstování, ochranu a zvelebování lesních porostů, zejména hledisko možnosti jejich prostorové úpravy, předpokládá pro koordinovaný postup v provádění ochranných a pěstebních zásahů apod., jsou zvažována při vytváření lesních hospodářských celků (LHC). Pokud je lesní majetek menší než takto určené minimum, lze doporučit jeho sdružení do většího celku, jehož rozsah ovšem nepřekročí zdůvodněné maximum. Potud logická souvislost mezi maximem a minimem při zkoumání možnosti dosáhnout racionálního optima.

Dolní mez ekonomicky samostatné lesní hospodářské jednotky je podle těchto kritérií určována zejména těmito podmínkami:

- Strukturou lesního fondu, zejména věkovou skladbou porostů vytvářející předpoklady k dosahování dlouhodobé ekonomické stability a rovnováhy mezi očekávanými vstupy a výstupy.
- Ekonomickou bilancí lesní hospodářské jednotky umožňující financování odborného správního aparátu, oborově specializovaného v souladu s odbornou náročností zabezpečovaných pěstebních, těžebních (sklízňových), obslužných a jiných činností.
- Zabezpečením reprodukčního cyklu výrobními kapacitami získanými nájmem nebo provozovanými dodavatelským způsobem. V případě nutnosti zřizovat si vlastní kapacity se dolní mez minimální velikosti posunuje výše.

PODMÍNKY EKONOMICKÉ ROVNOVÁHY

Ekonomická stabilita lesní hospodářské jednotky souvisí především se strukturou lesního fondu. Optimální podmínky ekonomické stability jsou vytvářeny v normálním lese, tzn. v lese s rovnoměrným zastoupením věkových tříd, s normální zásobou (odpovídající plnému zakmenění porostů při daném zastoupení dřevin a bonit) a s normálním přírůstkem. Z uvedených a dalších kritérií rovnoměrnosti a normality vyplývá v dlouhodobém časovém intervalu rovnoměrná tvorba zdrojů z realizace sklizňových možností a rovnoměrný vznik potřeby prostředků na obnovu a pěstování lesa.

Každé odchýlení od normality stavu lesa narušuje dlouhodobou ekonomickou rovnováhu lesní hospodářské jednotky. Jestliže dojde v důsledku nerovnoměrného zastoupení věkových tříd (nebo vlivem působení jiných faktorů) v daném období k zásadnímu snížení těžebních možností, mohou být sice vytvořené zdroje dostačující pro obnovu vytěžených porostů (holina vzniklá těžbou bude přiměřeně menší), ale nestačí pro ošetření a výchovu porostů, založených dřívě. Analogická situace nastává, je-li odchýlení od normality vyvoláno vysokým podílem v minulosti nezalesněných holin nebo jinými vlivy.

U větších lesních hospodářských jednotek lze přechodný nedostatek prostředků na nutnou pěstební péči o porosty, vyvolaný časově nerovnoměrnou tvorbou zdrojů z realizace dříví v určité části hospodářského celku, zmírňovat na vrub zisku, vytvářeného v jiné části. U malých lesních hospodářských jednotek obvykle tato možnost neexistuje a proto zde hrozí nebezpečí nedofinancování prostředků potřebných pro pěstební práce a tedy i snížení pěstební péče o lesní porosty pod racionálně přijatelnou mez.

Obecná konkretizace hranice mezi „větší“ a „menší“ lesní hospodářskou jednotkou v závislosti na stupni odchýlení stavu lesního fondu od „normality“ nemůže být s dostačující přesností kvantifikována. Kritérium normality lze použít pro vymezení minimální velikosti lesní hospodářské jednotky jen v návaznosti na ostatní kritéria, resp. pro zpřesnění minimální velikosti poté, kdy byla pomocí dalších kritérií odvozena. Vliv struktury lesního fondu na racionálně přípustnou minimální velikost lesní hospodářské jednotky může být posouzen především v souvislosti s jejím hodnocením ekonomické bilance.

Ekonomická bilance lesní hospodářské jednotky jako podklad pro rozhodování o její velikosti spočívá v dlouhodobém porovnávání očekávaných ekonomických vstupů s výstupy. Je ovlivněna především zmíněnou strukturou lesního fondu. Příjmová strana bilance téměř jednoznačně závisí od rozsahu a kvality těžebních možností. Odchýlení od normality lesního fondu se ekonomicky projevují především právě rozsahem výstupů. Výdajové položky - ekonomické vstupy se strukturou lesního fondu přímo souvisejí tam, kde se týkají obnovních a pěstebních zásahů. Správný výdaje do ekonomické bilance lesní hospodářské jednotky vstupují s relativně samostatností, k odchylkám od normality lesního fondu se chovají vcelku indiferentně.

Z ekonomického hlediska považujeme za optimální velikost lesní hospodářské jednotky výměru, při které je v daných podmínkách (tzn. při určitém stavu a struktuře lesního fondu, při určitých výrobně ekonomických poměrech apod.) maximalizována míra rentability (v procentech vyjádřený podíl zisku k celkovým nákladům).

Neodchyluje-li se struktura lesního fondu zásadně od normality, což se v ekonomické oblasti projevuje souměřitelností ekonomických výstupů s potřebnými vstupy, je zřejmé, míra rentability v podstatě závislá na vývoji správních nákladů. I v této fázi analýzy se potvrzuje rozhodující úloha úrovně správních nákladů při optimalizaci velikosti lesní hospodářské jednotky.

Podle našich hypotetických propočtů se optimum velikosti lesní hospodářské jednotky (za předpokladu, že se skladba lesního fondu výrazně neodchyluje od normality) pohybuje okolo horní meze velikostního intervalu, při němž lze provozní jednotky řídit z hospodářského centra přímo, bez vytváření dalších organizačních mezicel, tzn. okolo 5000 - 7000 ha lesní půdy.

Minimální racionálně zdůvodněná velikost lesní hospodářské jednotky je vymezena výměrou, při které se záporná rentabilita mění na kladnou, tzn. při které příjmy z lesního hospodářství pokrývají alespoň s minimálním přebytkem souhrn výrobních a správních nákladů. (Připomeňme, že do této kalkulace je nutné zahrnout správní náklady ve výši, objektivně zabezpečující žádoucí odbornou úroveň obhospodařování lesního majetku.) Předběžné propočty posunují minimální velikost lesní hospodářské jednotky podle tohoto kritéria na asi 2000 - 2500 ha lesní půdy.

VÝROBNÍ KAPACITY

V současné etapě radikální ekonomické reformy došlo, v souvislosti s privatizací některých činností bývalých státních lesů, k vyčlenění významné části technologických a obslužných kapacit, zabezpečujících výrobní procesy lesního hospodářství, z organizačního rámce lesních podniků. V případě obslužných (servisních) kapacit dokonce dochází k jejich nárůstu proti předchozí úrovni. Pokračující růst zastoupení terciární sféry v národohospodářském systému spolu se vznikem nových podnikatelských subjektů, zabývajících se speciálními lesnickými službami, umožňuje lesním podnikům soustředit se na odbornou stránku lesního výrobního procesu.

Řídící aparát bývalých státních lesů byl nesmírně zatížen řízením činností, pro které neměli lesnický vzdělání odborníci zpravidla dostatečné odborné předpoklady

(strojírenství, stavebnictví, opravárenství, materiálně technické zásobování apod.). Zabezpečování těchto a dalších činností odvádělo pozornost lesníků od odborné problematiky a mj. také poutalo značnou část investičních zdrojů odvětvové ekonomiky. Docházelo k nezdůvodněnému nárůstu celkových výrobních nákladů, zejména jejich režijních složek, v důsledku ne dost kvalifikovaných zásahů do lesnickým málo známých technologií a stěžejí kontrolovaného nárůstu administrativy. Vybudování vlastních specializovaných služeb, které můžeme s jistotou nadsázkou nazvat „lesnickou terciární sférou“, si mohly dovolit jen velké organizační jednotky, jakými byly bývalé lesní závody a podniky státních lesů.

Tento stav se v současné době zásadně změnil. Hospodářské jednotky obhospodařující lesy, bez rozdílu jejich vlastnické kategorie, si nyní objednávají velkou část výrobních služeb dodavatelským způsobem včetně natolik specializovaných prací jako je přibližování a odvoz dřeva, chemické ošetření kultur aj. Dodavatelé těchto výrobních služeb jsou samostatné podnikatelské firmy vlastnící příslušná technologická zařízení.

V současné době již není nutné při úvaze o optimální velikosti lesní hospodářské jednotky přihlížet k potřebě vytváření, užívání a udržování vlastních obslužných kapacit. Všeobecný rozmach podnikatelských aktivit, k němuž došlo přechodem k systému tržní ekonomiky, spolu s určitým snížením těžeb a tedy i poptávky po lesnických službách vytvořil možná dočasnou, ale z hlediska současných odvětvových zájmů příznivou atmosféru v nabídce obslužných činností. Na podstatě problému nic nemění skutečnost, že přebytek nabídky není z teritoriálního hlediska rovnoměrně rozložen a že v důsledku působení různých faktorů (např. potřeba zpracovat kalamitní dříví či speciální podmínky některých příhraničních oblastí) někde poptávka převyšuje nabídku.

Tento stav ale nemusí být trvalým jevem. Z vývoje ekonomiky lesního hospodářství v posledních dvou letech (1992 - 1993) v tomto směru vyplývají určité varovné signály, které bude užitečné vzít na vědomí.

Téměř všechny subjekty podnikající na úseku obslužných činností pro lesní hospodářství získaly strojní vybavení od organizací bývalých státních lesů. Tyto stroje jsou po srovnání s technikou, která je v evropském měřítku dostupná, zpravidla technicky méně dokonalé a tedy i méně výkonné. Jejich pořizovací a zejména zůstatková hodnota je ale podstatně nižší než pořizovací hodnota nových strojů, které musejí v nejbližší době starý a značně opotřebovaný strojní park nahradit. S nízkou cenou starého strojního vybavení souvisejí, přes jeho nižší výkonnost, poměrně nízké amortizační (odpisové) sazby, které mohou podnikatelé zakalkulovat do svých výrobních nákladů.

V nízké a z hlediska reálného zabezpečení plynulé obnovy kapacit nedostačující amortizaci strojů (obzvláště těch, které musejí být speciálně přizpůsobeny technologickým požadavkům vyklízení dříví z porostů a jeho dopravy z lesa na místo zpracování) musíme vidět hlavní příčinu rozdílu mezi tempem růstu sklizňových (těžebních) a dopravních nákladů lesního hospodářství a tempem růstu cen surového dříví na tuzemském dřevařském trhu v posledních dvou letech.

Vývoj dřevařského trhu ukazuje, že další zvyšování cen surového dříví naráží na zatím nepřekonatelnou ba-

rieru poptávky, posílenou mj. od 1. 1. 1993 i uplatněním 23% daně z přidané hodnoty. Ani dílčí oživení zájmu o některé sortimenty zřejmě situaci podstatně neovlivní. Reálný výhled musí dokonce uvažovat s určitým, byť snad jen dočasným dalším snížením cenové hladiny.

Jen velmi obtížně můžeme prognózovat budoucí vývoj nákladů lesního hospodářství, zejména těch, které závisí od ceny dodavatelů zabezpečovaných výrobních služeb. Mzdová složka ceny výrobních služeb se bude zřejmě vyvíjet obdobně jako se budou vyvíjet mzdy v národohospodářském průřezu. Meziroční tempo růstu mezd se obecně odhaduje na 15 - 20 %. V lesním hospodářství a v navazujících servisních firmách se vývoj mezd bude tomuto vývoji přizpůsobovat.

Téměř nepředvídatelný je ale budoucí vývoj amortizační složky ceny výrobních služeb. Poté, až dojde k dalšímu fyzickému opotřebení vyklizovacího a dopravního strojího parku, nezbude než přistoupit k pořízení nové, několikanásobně dražší speciální lesní techniky zpravidla zahraniční proveniencí. Kvantifikace dopadu modernizace speciální lesní techniky na ceny výrobních služeb je nesmírně obtížná. Výsledky budou v mnohém ohledu záviset na tempu modernizačních procesů a na vývoji celkového ekonomického klimatu v České republice (B 1 u d o v s k ý, 1992).

V této souvislosti lze také stěží odhadnout budoucí chování firem, které výrobní služby pro lesní hospodářství poskytují. V případech, kdy se služby poskytují v malém, živnostenským způsobem, tzn. když je stroj obsluhován přímo jeho vlastníkem, existuje nebezpečí, že podnikatel spotřebuje prostředky vytvářené amortizací a určené pro obnovu strojů na jiný účel a po opotřebení starých „lesnických“ strojů přestane v této oblasti podnikat. Ovšem ani tehdy, shromáždí-li racionálnější uvažující podnikatel dostatečné množství prostředků na prostou či rozšířenou reprodukci svých kapacit, nelze vyloučit jeho odchod z podnikání v lesním hospodářství. Prostředky získané amortizací lesnických strojů může použít k nákupu zařízení, jehož možnosti použití jsou širší, univerzálnější, nebo u něhož z různých důvodů očekává rychlejší ekonomickou návratnost a efektivnost.

Dojde-li k takovému vývoji, což není zdaleka tak nepravděpodobné, jak se na první pohled zdá, může nastat v lesním hospodářství citelný nedostatek nepostradatelných výrobních kapacit. Firmy, které těmito kapacitami disponují, budou zřejmě reagovat na přebytek poptávky po výrobních službách uplatněním vyšších cenových nároků.

K posouzení podmínek, které bude nutné v situaci tržního systému vytvořit k překlenutí období kapacitního deficitu, zatím nemáme dost empirických poznatků. Deficit zřejmě potrvá do doby, kdy vysoká ziskovost výrobních služeb pro lesní hospodářství přiláká nové podnikatele, pro které se obstarání drahé speciální lesní techniky stane - při přetrvávající vysoké poptávce - komerčně zajímavé.

Za určitých okolností ale nemůžeme vyloučit případy, kdy nároky obslužných firem vzrostou natolik, že pro vlastníka lesa (resp. pro jeho lesní hospodářskou jednotku) se stane ekonomicky výhodné pořízení vlastní speciální lesní techniky a její provozování ve vlastní režii. S pořízováním a provozováním vlastních výrobních kapacit ovšem souvisí značná režie a její podíl na celkových

správních nákladech může podstatně ovlivnit rozhodování o optimální velikosti lesní hospodářské jednotky.

Rozsah obslužných provozů zabezpečovaných vlastními prostředky lesní hospodářské jednotky posunuje její minimální velikost nad rámec vymezený předchozí úvahou. Čím větší kapacita vlastních prostředků, tím větší je náročnost řídicí práce. Vynaložení vyšších správních nákladů s tím souvisejících lze racionálně zdůvodnit jen u přiměřeně velké lesní hospodářské jednotky.

INTENZITA HOSPODÁŘSKÉ JEDNOTKY

Na strukturu lesního fondu a na míru rentability jako kritéria pro určení optimální velikosti lesní hospodářské jednotky navazuje kritérium intenzity hospodářské činnosti. Z dlouhodobého hlediska spolu obvykle těsně souvisí intenzita těžby a intenzita pěstování lesa. Vyšší těžbou vznikají vyšší zalesňovací povinnosti a následně pak i vyšší úkoly v péči o lesní porosty, ve výchově porostů, v ochraně apod. Tato vzájemná souvislost těžby a pěstování ale nemusí být pravidlem. Zhoršený stav lesů nezřídka vyžaduje zvýšení rozsahu pěstebních zásahů, vyšší intenzitu pěstebních prací v přepočtu na hektar lesní půdy, aniž by přitom docházelo k vyšší těžbě. Platí i opačná možnost. Při vysoké těžbě, realizované ve vhodných růstových podmínkách a na vysoké odborné úrovni, nemusí - např. využitím možností přirozené obnovy apod. - docházet k vysoké ekonomické náročnosti pěstebních činností. Ve všech případech ale zvýšená intenzita hospodářské činnosti posouvá optimální rozsah lesní hospodářské jednotky, vyjádřený rozlohou obhospodařování lesní půdy, ve směru k dolní hranici doporučeného rozpětí.

DEFINICE A ZÁVĚRY

Lesní hospodářská jednotka je ekonomicky rovnovážný soubor lesů jednoho nebo několika vlastníků vybavený potřebnou správní, administrativní a právní samostatností. Jsou jí svěřeny podnikové pravomoci, má vlastní personální a technický management. Je samostatnou jednotkou hospodářské úpravy lesa - lesním hospodářským celkem.

Optimální velikost lesní hospodářské jednotky je, v závislosti na majetkové právních, přírodních a výrobně ekonomických podmínkách, vymezena širokým intervalem rozlohy od 2000 do 7000 ha lesní půdy. Rozhodujícím kritériem optimality je možnost přímého řízení vnitropodnikových jednotek zabezpečujících provoz bez vytváření administrativních mezikládků.

Primárním hlediskem při vytváření lesních hospodářských jednotek je *vlastnické hledisko*. To se týká zejména lesních majetků přesahujících horní mez doporučeného rozpětí velikostního optima. Vlastník lesního majetku přesahujícího tuto optimální mez (asi 7000 ha) bude zřejmě svůj majetek spravovat z jednoho centra i za cenu jisté míry ekonomické iracionality. Při určitých podmínkách, např. při teritoriálně mimořádně rozptýlené pozemkové držbě nebo při zásadním překročení uvedeného rozpětí na vícenásobek se stává účelné rozdělení lesního majetku na několik ekonomicky relativně samostatných lesních hospodářských jednotek.

Výjimečně rozsáhlý lesní majetek tvoří v České republice lesy ve vlastnictví státu. Při jejich vnitřním organizačním uspořádání lze přihlídnout k východiskům, podle nichž se provádí optimalizace velikosti lesních hospodářských jednotek. Rozsah lesních hospodářských jednotek ale bude v tomto případě zřejmě překračovat horní mez intervalu, kterým je vymezeno optimum pro ostatní vlastníky lesa.

V lesních majetcích nedosahujících dolní hranici optimálního rozpětí lesní hospodářské jednotky nelze zpravidla vytvořit dostatečné ekonomické předpoklady pro zabezpečení žádoucí odborné úrovně obhospodařování lesa. Veřejný zájem na přiměřené péči o lesní fond (který je totožný s dlouhodobými zájmy vlastníka lesa) je nutné realizovat účinnou podporou *sdrůžování malých lesních majetků*. Žádoucí velikost organizační jednotky vytvářené sdrůžováním je dána doporučeným rozpětím optimální velikosti lesní hospodářské jednotky.

Rozhodování o velikosti konkrétní lesní hospodářské jednotky v rámci doporučeného velikostního intervalu i mimo jeho rámec bude ovlivněno především:

- zájmem vlastníka o jednotnou správu svého majetku,
- mírou odchýlení od normality stavu lesa,
- mírou rentability vyplývající z dlouhodobé bilance předpokládaných ekonomických vstupů a výstupů,
- rozsahem obsluhovaných provozů zabezpečovaných vlastními prostředky lesní hospodářské jednotky,
- intenzitou hospodářské činnosti vyjádřenou podílem pěstebních a těžebních prací připadajících na hektar lesní půdy.

Literatura

- BLUŽOVSKÝ, Z.: Privatizační proces v lesním hospodářství České republiky. *Ekonomika a řízení lesního hospodářství*, 21, 1992: 111-122.
- BLUŽOVSKÝ, Z. et al.: Lesní hospodářství ČSFR v období přechodu k tržní ekonomice. Praha, 1991: 84-98.
- SAMUELSON, P. A. - NORDHAUS, W. D.: *Ekonomie*. Praha, Svoboda 1991: 565-603.
- ŠTĚRBA, M. - TOUPAL, J.: *Vývoj lesního hospodářství a spotřeby dřeva v ČSR*. Praha, 1959: 73-85.

Došlo 30. 11. 1993

BLUŽOVSKÝ, Z. (Forest Office, Rokycany): *Possibilities and urgency of optimization of organizational structures of forest property in the new conditions*. *Lesnictví-Forestry*, 40, 1994 (3): 103-108.

With regard to the principal change in the owners' structure in the forest management of the Czech Republic we investigate a possibility of optimum arrangement of newly created forest properties. The mere identification of the property unit with an independent organizational link need not be optimal in all cases. We are pondering a forest management unit based on an economically bal-

anced set of forests of one or several owners invested with management, administrative and legal independence. It also has powers at an enterprise level, its own personnel and technical management. It is an independent unit of unified forest management - it is a forest estate.

Optimum size of forest management unit is determined by a wide range of acreage from 2,000 to 7,000 ha of forest land, depending upon ownership rights, natural and production economic conditions. A decisive criterion of optimum size is a possibility of direct management of internal units providing for operation without administrative intermediate links.

The owner's aspect is a primary criterion for establishment of forest management units. This mainly applies to the forest property which exceeds the upper boundary of the recommended range of optimum size. The owner of forest property larger than this optimum boundary (about 7,000 ha) is likely to manage their property from one center, even at the cost of certain economic irrationality. Under certain conditions, e. g. when the land property is in extremely dispersed territories or when the optimum size is exceeded several times, then it is purposeful to divide the forest property into several economically relatively independent forest management units.

The State-owned forest represent an exceptionally extensive forest property in the Czech Republic. Respecting their internal organizational structure we consider the base data, according to which the optimization of the size of forest management units is executed. But the extent of forest management units is likely to exceed the upper boundary of the interval in this case which determines an optimum size for the other forest owners.

In the forest property of the size below the lower boundary of the optimum range of the forest management unit it is not usually possible to provide for satisfactory economic circumstances securing the desirable professional level of management. The public concern in adequate care of the forest resource (which is identical with long-range interests of the forest owner) should be implemented through efficient support of *forming associations of small forest property*. The desirable size of the organization unit established in associations is given by the recommended range of the optimum size of the forest management unit.

Decisions on the size of a specific forest management unit within the recommended size interval and also outside this range will be particularly influenced by the owner's concern in unified management of their property, by deviations from the normal state of the forest, by profitability given by the long-term balance of expected economic inputs and outputs, by the extent of management operations relying on their own means of the forest management unit, and by intensity of economic activities expressed by the ratio of cultural practices and logging operations per 1 hectare of forest land.

forest management unit; management; administrative costs; savings due to adequate size; profit and loss balance

Kontaktní adresa:

Doc. ing. Zdeněk Blůžovský, DrSc., Lesní úřad, Palackého 162, 337 01 Rokycany

NÁSTROJE OCHRANY A STAROSTLIVOSTI O ŽIVOTNÉ PROSTREDIE A PRÍRODU NA SLOVENSKU A ZVLÁŠŤ V JEHO LESNÍCTVE

Životné prostredie podľa prof. Wika (definíciu prevzalo aj UNESCO) je tá časť sveta, s ktorou je človek vo vzájomnej interakcii, t. j. ktorú používa, ovplyvňuje a ktorej sa prispôbuje. Podľa Európskej hospodárskej komisie (EHK) je životné prostredie agregátom (súhrnom) vecí, podmienok a vplyvov, ktoré obklopujú živý organizmus a pôsobia na jeho rozvoj. V zmysle zákona Slovenskej republiky o životnom prostredí je životným prostredím všetko hmotné okolie živého organizmu; je predpokladom jeho nerušeného vývoja. Do životného prostredia patrí predovšetkým ovzdušie, poľnohospodárstvo, lesné, vodné a urbanizované ekosystémy a ostatné prírodné tvory a živé organizmy.

Podľa Z. Madara je príroda súhrnom javov a predmetov, ktoré sa vyskytujú na Zemi a v jej plynnom obale, a vznikli tu alebo vznikajú behom jej vývoja; nevytvoril ju človek. Príroda je teda súčasťou životného prostredia a predstavuje tu hmotnú a energetickú časť našej planéty a jej plynného obalu, ktorá nie je produktom človeka, aj keď je v súčasnosti ním ovplyvňovaná a metamorfovaná. Jej živú a neživú súčasť využíva človek ako obnoviteľné zdroje (flóra a fauna) a neobnoviteľné zdroje (nerastné suroviny a horniny). Tiež sa člení na nevyčerpatelné zdroje (vzduch, voda, za určitých okolností aj pôda) a vyčerpatelné prírodné zdroje (nerastné suroviny, horniny). Životné prostredie človeka vytvára teda príroda (prírodné prostredie), obytne prostredie a pracovné prostredie. Posledné dve kategórie tvoria tiež urbanizované prostredie. Toto systémové rozčlenenie som považoval za potrebné urobiť kvôli sprehľadneniu a rozlíšeniu rozsahu činnosti a nástrojov človeka a štátu zameraných na ochranu, tvorbu a využívanie prírody alebo životného prostredia.

V najvyššej legislatívnej norme Slovenska - v ústave - sú z pohľadu ochrany životného prostredia i prírody dôležité tri jej články, a to článok 4, ktorý hovorí, že nerastné bohatstvo, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky. Ďalej článok 44, ktorý zaručuje každému právo na priaznivé životné prostredie, ďalej ukladá povinnosť chrániť a zveľaďovať životné prostredie a zakazuje nad stanovenú únosnú mieru ohrozovať a poškodzovať životné prostredie a zároveň stanovuje povinnosť štátu dbať o šetrné využívanie prírodných zdrojov a zabezpečovať ekologickú rovnováhu a účinnú starostlivosť o životné prostredie, a napokon článok 45, podľa ktorého má každý právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch daného stavu.

Vzťahy človeka k jednotlivým zložkám životného prostredia z pohľadu ich využívania, zveľaďovania, starostlivosti a ochrany sú upravené formou legislatívnych noriem a ekonomických nástrojov buď pre celé životné prostredie - prírodu, alebo pre časti životného prostredia, ktoré podliehajú jednotlivým funkčným rezortom alebo odvetviam.

V tejto hierarchii možno z legislatívnych noriem uviesť Zákon o ochrane životného prostredia č. 17/1991, Zákon o štátnej ochrane prírody č. 1/1955 Zb. v znení zákona č. 100/1977 Zb. o hospodárení v lesoch a štátnej

správe lešného hospodárstva a zákona č. 72/1986 Zb., ktorým sa doplnia Zákon Slovenskej národnej rady č. 1/1955 Zb. Predmetom ochrany podľa tohto zákona sú územia, prírodné tvory a prírodné pamiatky a vzácne druhy živočíchov, rastlín, nerastov a skamenelín. Do chránených území na Slovensku sa zahŕňajú: národné parky (máme ich päť), chránené krajinné oblasti (16), štátne prírodné rezervácie, biosférické rezervácie vyhlásené UNESCO (dve), chránené náleziská, chránené parky a záhrady a študijné plochy (pokusné plochy, monitorovacie plochy a pod.). Ku chráneným prírodným útvarom patria krasové javy, skalné útvary, stromy alebo ich skupiny. Tie, ktoré súvisia s vývojom ľudskej spoločnosti alebo sú jej historickým dokladom, vyhlasujú sa za chránené prírodné pamiatky. Za chránené druhy živočíchov, rastlín, nerastov a skamenelín sa vyhlasujú tie, ktoré sa vyskytujú len vzácne alebo ktorých existencia je ohrozená.

Národné parky boli vyhlásené buď slovenským Parlamentom (SNR), alebo nariadením slovenskej vlády. Chránené krajinné oblasti vyhlasovalo v minulosti Ministerstvo kultúry, ďalej slovenská komisia pre životné prostredie; v súčasnosti je to Ministerstvo životného prostredia SR.

Vyhláškami posledne menovaných vládnych inštitúcií sa vymedzili chránené druhy rastlín a podmienky ich ochrany, ochrana voľne žijúcich živočíchov, ochrana stromov rastúcich mimo lesa a postupy povoľovania ich výrubu a využitia ich dreva ako aj spoločenského ohodnotenia stromov rastúcich mimo lesa, chránené druhy nerastov a tiež aj pravidlá o dobrovoľných pracovníkoch Štátnej ochrany prírody (konzervátoroch a spravodajcoch).

Ekonomické nástroje majú podobu stimulačnú a regresnú. Stimulačnými ekonomickými nástrojmi sa podporuje formou dotácií, subvencií a rôznych úľav z daní taká investičná a podnikateľská činnosť, ktorá neovplyvňuje negatívne jednotlivé zložky životného prostredia, resp. ktorá slúži na zmiernenie alebo úplné zastavenie negatívneho pôsobenia antropogénnych vplyvov na životné prostredie. Okrem priameho financovania takýchto akcií zo štátneho rozpočtu, ktoré podliehajú priamo schváleniu vlády, sú zriadené zákonom slovenského Parlamentu pri niektorých ministerstvách špeciálne fondy. Tak pri Ministerstve životného prostredia existuje Štátny fond životného prostredia, pri Ministerstve pôdohospodárstva Štátny pôdohospodársky fond, v odvetví vodného hospodárstva Štátny vodohospodársky fond a v odvetví lesníctva Štátny fond zveľaďovania lesov.

Hlavným zdrojom týchto fondov sú Parlamentom schválené čiastky zo štátneho rozpočtu. Pri Štátnom fonde životného prostredia sú to pokuty a sankcie za poškodzovanie životného prostredia a prekračovanie povolených limitov vypúšťania škodlivých látok do životného prostredia.

Ekonomické nástroje formou sankcií sa uplatňujú v legislatívnej podobe. Ich účelom je chrániť zložky životné-

ho prostredia a postihovať všetky aktivity ich poškodzovania. Okrem uvedeného zákona o životnom prostredí sú to ďalšie zákony a vyhlášky, vzťahujúce sa k špecifickým zložkám životného prostredia.

V oblasti vodného hospodárstva je to Zákon o vodách č. 138/1973 Zb., Zákon SNR o štátnej správe vo vodnom hospodárstve SR č. 135/1974 Zb. a spomínaný Zákon SNR o štátnej správe vodohospodárskom fonde SR č. 318/1991 Zb. a celý balík Nariadení vlády a vyhlášok Ministerstva lesného a vodného hospodárstva SR, súvisiacich s ochranou zdrojov, kvantít a kvality vôd a ich racionálnym využívaním.

V oblasti ochrany ovzdušia je to Zákon o ochrane ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami (Zákon o ovzduší) č. 309/1991 Zb. v znení zákona č. 218, Zákon SNR o štátnej správe ochrany ovzdušia č. 134/1992 Zb. a Zákona SNR o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia č. 311/1992 Zb. a ďalšie nariadenia vlády a súvisiace vyhlášky SNR.

S touto problematikou súvisia aj zákony a vyhlášky v oblasti geologického výskumu a prieskumu, zvlášť Zákon o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon) č. 44/1988 Zb. v znení Zákona SNR č. 498/1991 Zb. a zase celý rad nadväzujúcich vyhlášok.

Ďalej z odpadového hospodárstva je to Zákon o odpadoch č. 238/1991 Zb., Zákon o poplatkoch za uloženie odpadov č. 309/1992 Zb. a Zákon SNR o štátnej správe v odpadovom hospodárstve č. 494/1991 Zb. a opäť nariadenia vlády a ďalšie súvisiace vyhlášky.

K tomuto treba zaradiť nutne z oblasti územného plánovania a stavebníctva Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) č. 50/1976 Zb. v znení zákona č. 262/1992 Zb. a ďalšie súvisiace vyhlášky.

Ak vymenovanie legislatívnych noriem súvisiacich s jednotlivými zložkami životného prostredia ukončíme Zákom o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu č. 307/1993 Zb., číname tak vzhľadom na ohraničenie príspevku a nie vyčerpanie problémov v iných oblastiach okrem lesníctva, ktorému sa chceme venovať podrobnejšie.

NÁSTROJE OCHRANY PRÍRODY A ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V RÁMCI LESNÍCTVA

V rámci lesníctva Slovenska sa nachádza už viac ako 40 % výmery jeho územia. Z hľadiska pôvodnosti sa jedná o najmenej zmenené zložky prírody. Aj keď stále silne vplyv negatívnych antropogénnych faktorov, v globále prevažuje pozitívny faktor rastových procesov a častí obnoviteľných prírodných zdrojov v podobe lesov je užitočná človeku formou škály produkčných a verejnoprospešných funkcií lesov. Lesy na Slovensku ako časť prírody a zároveň i životného prostredia majú veľmi dôležitú funkciu.

Vyplyva to totiž zo zemepisnej polohy Slovenska a jeho vnútrokontinentálneho dislokovania. Lesy dali základ vo veľkej miere agroekosystémom a v súčasnosti výrazne ovplyvňujú takmer všetky ekosystémy vrátane človeka. Z toho vyplýva, že stupeň a efektívnosť ochrany lesných ekosystémov sa výrazne prejaví v kvalite ochrany i fungovania životného prostredia i prírody ako celku. Zanedbanie tejto skutočnosti privedlo určité regióny Slovenska už najmenej dvakrát v nedávnej histórii k prí-

rodnej katastrofe. Bolo to jednak rúbanie lesov v okolí banských miest v 14. až 16. storočí a valašská kolonizácia v 18. storočí. V súčasnosti hrozí lesom z komplexu negatívnych antropogénnych činiteľov a neregulovanej ťažby v pralesoch ďalšia katastrofa, teraz ale väčšieho rozsahu v európskom a celosvetovom meradle. Preto sa prijímajú na úrovni FAO, IUFRO, ministrov životného prostredia a ministrov zodpovedných za lesy spoločné opatrenia na čelenie týmto problémom.

Na ochranu lesov a starostlivosť o ne (podobne ako ostatných zložiek životného prostredia) slúžia legislatívne a ekonomické nástroje a ich kombinácia.

Prvé legislatívne normy za účelom ochrany lesov a zavedenia pravidiel hospodárenia sa prijímali na našom území už od 13. storočia. Známý je najmä Maximilianov lesný poriadok (1565), Tereziánsky lesný poriadok (1769), Zákonný článok 31 (lesný zákon) z roku 1879. Z nedávneho obdobia to sú: Zákon č. 166/1960 Zb. o lesoch a lesnom hospodárstve a Vyhláška č. 17/1961 Zb., ktorá obsahuje vykonávacie predpisy k lesnému zákonu.

V súčasnosti platí Zákon o lesoch č. 61/1977 Zb., Zákon SNR č. 100/1977 o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva v znení zákona č. 183/1993, ktorým sa menia a dopĺňajú zákony o lesoch a ich obhospodarovaní.

V dikkii zákona o lesoch je otázka ich ochrany zakotvená predovšetkým v častiach o poslaní a kategorizácii lesov, kde vyplýva povinnosť pre vlastníkov a užívateľov hospodáriť tak, aby sa zvyšovala úrodnosť lesných pozemkov, produkcia dreva a ostatných verejnoprospešných funkcií lesa.

Z hľadiska spôsobu hospodárenia a zabezpečovania najvýhodnejšej potenciálnej dispozície lesov sa tieto člena na kategórie lesov

- hospodárskych,
- ochranných,
- osobitného určenia.

Ďalšou dôležitou časťou je ochrana lesných pozemkov, resp. lesného pôdneho fondu. V tejto časti sa ukladá vlastníkom a užívateľom lesov chrániť a racionálne využívať lesné pozemky a lesné porasty na plnenie funkcií lesov. Zamedzuje sa tiež meniť využívanie lesných pozemkov na iné účely ako je pestovanie lesa, t. j. na stavebné účely a pod. V nevyhnutných prípadoch takéto vyňatie povoľuje štátna správa lesného hospodárstva s tým, že sa to umožňuje v lesoch hospodárskych a s najnižším výnosom.

V súčasnosti sa pre tieto účely pripravuje aj ekonomický sankčný aparát, v ktorom bude musieť záujemca o lesné pozemky platiť cenu lesných pozemkov, újmu na lesných porastoch, sankčnú konstantu v závislosti od kvality lesných pozemkov a cenu verejnoprospešných funkcií lesov, a to pre prípady trvalého a dočasného vyňatia. V rámci ochrany lesa má štátna správa lesného hospodárstva právomoc rozhodovať pri:

- územnoplánovacej činnosti,
- určovaní dobývacích priestorov,
- spracovaní dokumentácie stavieb,
- geologickom a hydrologickom prieskume,
- priemyselnej činnosti,
- smerových a líniových stavbách.

K ochrane lesov napomáhajú aj náhrady za ich poškodzovanie, kde sa v súčasnosti iba pripravujú materiály pre jednotlivé prípady poškodzovania a tiež aj pokuty za

nedodržovanie ustanovení zákona o lesoch a štátnej správe, resp. ich hrubom porušovaní. Radove sa jedná o čiastky až do výšky jedného milióna Sk.

Orgánom štátnej správy lesného hospodárstva v zmysle noviel zákona v roku 1991 (č. 131 a č. 510 Zb.) sú:

- lesný úrad,
- oblastný lesný úrad,
- ministerstvo (MP) ako ústredný orgán štátnej správy lesného hospodárstva.

Na Slovensku je 33 lesných úradov a šesť oblastných lesných úradov. Celkom by malo na týchto dvoch úrovniach pracovať 210 ľudí.

Zvláštnosťou tejto špecifickej štátnej správy je to, že by v tomto prechodnom období mala dohliadať nad dodržiavaním zákona a schvaľovať modely hospodárenia ako pre štátne lesy, tak aj lesy ostatných foriem vlastníctva a užívania. Uvažuje sa však o jej zjednotení so všeobecnou štátnou správou.

Lesný úrad v intenciách ochrany prírody zabezpečuje rozhodovanie o:

- vyhlásení pozemkov za lesný pozemok,
- opatreniach na ochranu a racionálne využívanie lesných pozemkov a porastov,
- vyňatí lesných pozemkov z lesného majetku a obmedzení ich využívania,
- obmedzení užívania lesov,
- súhlase v jednotlivých krokoch realizácie stavby (zadanie stavby, umiestnenie stavby),
- vydaní územných rozhodnutí a pod.

Oblastný lesný úrad:

- dáva súhlas k návrhom územných plánov,
- schvaľuje lesné hospodárske plány,
- vyhlasuje ochranné lesy a lesy osobitného určenia,
- sleduje zabezpečovanie funkcií lesov,

- ukladá opatrenia v nepredvídaných okolnostiach, ak tieto presahujú obvod Lesného úradu,
- je odvolacím orgánom vo veciach rozhodnutia LÚ.

Ministerstvo (MP):

- riadi výkon štátnej správy lesného hospodárstva,
- dáva súhlas k návrhom územných plánov veľkých územných celkov presahujúcich právomoc Oblasťného lesného závodu,
- ukladá opatrenia v nepredvídaných prípadoch, ak presahujú územný obvod Oblasťného lesného úradu a pod.

ZÁVER

Ústredným orgánom štátnej správy SR pre tvorbu a ochranu životného prostredia je Ministerstvo životného prostredia. Patrí tu ochrana prírody, ovzdušia, akosti a množstva vôd a ich využívanie, územné plánovanie a stavebný poriadok, odpadové hospodárstvo, geologický výskum a prieskum. Podriadené sú mu Inšpekcia životného prostredia a Slovenský hydrometeorologický ústav (SHMÚ).

Okrem toho štátnu správu nad jednotlivými zložkami životného prostredia vykonávajú aj Ministerstvo hospodárstva v ochrane a využívaní nerastných surovín a ložísk nerastov, ďalej Ministerstvo pôdohospodárstva nad lesmi, vodným hospodárstvom, poľnohospodárskymi pozemkami a zverou, Ministerstvo zdravotníctva - človek, Ministerstvo dopravy a spojov a verejných prác SR - stavebníctvo a pod.

Dodato 8. 12. 1993

Ing. Jozef T u t k a, CSc.,
Lesnícky výskumný ústav, Zvolen

PŘÍJMÁNÍ DŘÍVÍ PODLE HMOTNOSTI V PROVINCIÍ ONTARIO

Ontario má 40 milionů hektarů produkčního lesa, jehož převážná část leží v boreální oblasti; černý smrk (*Picea mariana* Mill.) a banksovka (*Pinus banksiana* Lamb.) zastupují v těžbě 80 %. S výjimkou porostů listnáčů, zejména (*Pinus strobus* L.) a černé borovice (*Pinus resinosa* Ait.) v jižnějších částech provincie je hmotnost těžných porostů ve srovnání s českými poměry nízká. V boreální oblasti je zásoba průmyslově využitelného dřeva v myšlých porostech s převahou černého smrku mezi 80 a 120 m³·ha⁻¹ s průměrnou hmotou kmene mezi 0,10 až 0,15 m³. V porostech s převahou borovice banksovky jsou zásoby vyšší a hmotnost na nejlepších bonitách dosahuje 0,3 až 0,4 m³. Přijímání dříví se do začátku sedmdesátých let odbyvalo v boreální oblasti většinou na odvozním místě. V současné době se usku- tečňuje převážně na skládě odběratele.

Pravidla druhování a způsobu měření dříví jsou obsažena v závazném manuálu. Druhovat a přijímat dříví smí pouze osoba, která má k tomu licenci; to může být za-

městnanec státních lesů nebo dřevozpracujícího průmyslu. Nositel licence je pravidelně povolován k „osvětovací“ kursům, zakončeným zkouškou. Její úspěšné absolvování je podmínkou prodloužení licence. Kontrolní příjmy a namátkové inspekce zajišťují státní lesy. Druhování dříví jehličnanů je v Ontariu mnohem jednodušší než v České republice. Při příjmu dříví z boreální oblasti se kmeny netřídí do tloušťkových tříd, ale evidují se vady dřeva (hniloba, praskliny aj.) a v závislosti na druhu a rozsahu poškození se podle dost složitých pravidel upravuje (snižuje) záznam o průměru kmene. Součástí těchto pravidel je definice, kdy je kmen „výměř“, tj. kdy se jeho hmota vůbec nezapočte. Pro tvrdé listnáče a kvalitní výřezy osiky jsou velmi podrobně definovány tři jakostní třídy, které zčásti závisí na tloušťce výřezu, zčásti na výskytu vad dřeva.

S výhledem na budoucí snížení nákladů realizace dříví se začalo od roku 1972 postupně zavádět přijímání (a předávání) dříví na základě jeho hmotnosti. Provincie Onta-

rio za tím účelem financovala vybudování potřebného počtu váh s dostatečnou kapacitou, často ve spojení s lesním průmyslem jako joint venture.

Dnes se v Ontariu přijímá podle hmotnosti již 75 až 85 % vytěženého dříví; z toho největší podíl připadá na smrk a banksovkou. Přesun z tradičního způsobu příjmu a realizace dříví podle jeho objemu na příjem a předávku podle hmotnosti přijal lesní průmysl za podmínky, že principy druhování (tj. zohlednění defektů a zejména výmětu) budou zachovány a cena za jednotku hmotnosti bude ekvivalentní ceně, kterou by dříve byli zaplatili za odpovídající množství v m^3 . Vzhledem k těmto podmínkám se v přechodem na přejímku podle hmotnosti pravidla druhování nezměnila. Podstatně se ale změnila technika druhování a příjmu. Druhování a přejímka dřeva na odvozovních místech prakticky vymizely. S přemístěním a tím i vzniklou velkou koncentrací těchto operací na skládě spotřebitele se podstatně snížil počet potřebných měřičů dřeva. Tradiční druhování každého kusu vytěženého dříví bylo vytlačeno zcela jinými postupy.

Podmínky, které si kladl lesní průmysl, jsou jistě zcela logické, ale jejich plné respektování v systému přejímky dříví podle hmotnosti činí určité potíže. Je prakticky nemožné, aby někdo detailně zkoumal kvalitu dříví (nebo zastoupení dřevin) na autě, které právě přijelo na váhu s nákladem 30 nebo 40 m³. Řešení se hledá dvěma způsoby: buď ve formulaci koeficientu pro přepočítání objemu na hmotnost, nebo ve srazce za podíl výmětu a vad, která se předem dohodne pro větší těžební úsek na základě výběrového šetření o kvalitě těžebního dřeva a zastoupení dřevin. U jehličnatých dřevin (a osiky s výjimkou cených výřezů) se používá první řešení. Koeficient pro přepočítání objemu na hmotnost je v principu stanoven, vzhledem k objemu netto, tj. po odečtení objemu výmětu a defektů. Tento koeficient se odvozuje (podle dřevin) z celoprovincních dat regresní analýzou. Teorii, na které je konstrukce tohoto koeficientu založena, opomineme. V podstatě jde o to, že po odečtení výmětu a vad figuruje v koeficientu objem menší hodnotou, což přirozeně snižuje cenu na jednotku hmotnosti. Naproti tomu se u těchto dřevin nepřipouští žádné další sázky za event. horší kvalitu než je ta, která je započtena v převodním koeficientu. Tento paušální přístup se odvíjí jednak relativně nízkým podílem výmětu u jehličnanů, jednak ohledy na zjednodušení agendy. První argument jistě platí celoprovincně, ale ne nutně na každé lokalitě. Nejen že pomístně může být kvalita dřeva horší než se v celoprovincním koeficientu uvažuje, ale objevují se i zprávy o podstatných rozdílech hustoty dřeva v některých lesních komplexech.

Lesní průmysl proto poukazuje na „nespravedlnost“ jednotlivých celoprovincních koeficientů a dožaduje se jejich diferenciace podle určitých oblastí. Problém je, o jaké oblasti by mělo jít. Státní správa by patrně akceptovala diferenciaci podle svých „krajských jednotek“, ale tyto regiony jsou tak velké, že rozdíly v koeficientech mezi nimi nejsou dostatečně vyhraněné. Diferencování podle toho, kde právě probíhá těžba, není prakticky proveditelné; šetření pro odvození dostatečně podložených koeficientů je jednak nákladné, jednak přílišné rozříznutí přepočtu hmoty a neustálé změny koeficientů by způsobily zmatek. Pro listnáče platí druhé řešení - jejich převodní koeficienty jsou stanoveny na „brutto“ bázi (tj. jsou odvo-

zeny z poměru hmotnosti k objemu bez odečtení výmětu a vadného dřeva). Při každé těžební operaci se pak dohodne výše sázky za výskyt výmětu a vad na základě prošetření místních podmínek.

Převodní faktory mezi objemem a hmotností se stanovují na základě výběrového šetření, které kryje celou provincii, všechny důležité těžší dřeviny a eviduje i některé další okolnosti jako období těžby a období, kdy byla stanovena hmotnost (z časového rozdílu mezi těmito daty vyplývá, jak dlouho leželo dřevo v lese; období těžby rozlišuje zimní těžbu od těžby ve vegetační době). Výběrovou jednotkou je „čistý náklad“, tj. skutečný náklad dříví (na automobilu) určité dřeviny, jež zastoupení v celkovém objemu nákladu v m^3 je nejméně 90 %. Vzhledem k počtu dřevin, počtu kombinací podmínek a oblastních jednotek je rozsah těchto šetření značný - zahrnuje obvykle kolem 1000 „čistých nákladů“, tj. 30 - 40 tisíc m³. Dřevina, průměr, délka a defekt (pokud existuje) jsou zaznamenány pro každý kmen nákladu. Každý náklad obsahuje údaje, odkud dříví pochází, jaké je jeho místo určení, časové údaje a údaje z počítače na váze o hmotnosti nákladu a prázdného vozidla. Dosud byla taková šetření provedena dvakrát a třetí šetření právě probíhá, protože ani lesní průmysl, ani vláda se nechťejí oxidit o peníze a chtějí se přesvědčit, zda s postupem těžby do jiných oblastí či se změnami v technologii (v jejichž důsledku došlo k markantnímu zkrácení doby mezi těžbou a dodávkou) se relace hmotnosti k objemu nezměnily. Převodní koeficienty mezi objemem a hmotností byly odvozeny pro jednotlivé dřeviny z provincních průměrů. Dosavadní data sice ukazují určité rozdíly mezi některými oblastmi, ale tyto rozdíly nebyly vždy statisticky významné a nebyly vždy ani konzistentní mezi oběma šetřeními. Vláda argumentuje pro celoprovincní koeficienty nejen zjednodušením agendy, ale i tím, že variabilita koeficientů u jednotlivých dřevin je nízká (u hlavních dřevin kolem 8 - 12 %). V minulých šetřeních se neprokázala ani statistická významnost časových faktorů, zatímco rozdíly mezi převodními faktory některých dřevin jsou nepochybné.

Přejímka podle hmotnosti je v Ontariu nezbytná při výrobě „čistých chips“ přímo v lese. Během minulých tří let se tato technologie značně rozvinula. Vytěžené neodvětené kmety jsou uloženy na hromady po asi 20 kusech. Když je dostatečná hmota k dispozici, přiveze se na místo pojezdový chipper, tj. agregát, ke kterému přibližovací stroje dopravují stromy. Chipper si je mechanickou rukou podává, odvětví je, kůru a jehličí oddělí a čisté chips nafouká do přistaveného nákladního automobilu s prostorným přívěsem. Za směnu se tak v průměru „zpracuje“ hektar lesa.

Na závěr lze konstatovat, že přijímání dříví na základě jeho hmotnosti může být racionální za předpokladu, že jde o dříví, které nevyžaduje podrobné druhování podle znaků jeho tržní hodnoty (jako je např. tloušťka nebo jakost) a to zejména v případě, když jde o sortiment s velkým objemem dodávek do jednotlivých míst spotřeby. V českých podmínkách by snad těmto kritériím vyhovovala vlákna - zejména kdyby se mohla dodávat v celých délkách.

Doc. ing. Jaroslav Mervart, CSc.,
Ontario (Kanada)

PRŮVODCE ANALÝZOU LESNICKÝCH INVESTIC

V roce 1988 vydala Severní centrální lesnická výzkumná stanice lesnické služby ministerstva zemědělství Spojených států amerických v St. Paulu výzkumnou zprávu č. 284 *A Guide to Forestry Investment Analysis*. Zpráva má 23 stran formátu A3 s 13 tabulkami, dvěma grafy a 15 literárními prameny. Její autoři - Rose, Dietmar W., Blinn, Charles R. a Brand, Gary J. - byli vedeni snahou vypracovat praktickou pomůcku pro řídicí pracovníky, která by je seznámila s principy a technikou používanou při analýze a oceňování jednotlivých alternativ různých lesnických investičních projektů z finančních aspektů.

Z věcného hlediska lze obsah výzkumné zprávy rozdělit na dvě části. V první části - kromě úvodu, v němž se hovoří o účelu publikace - autoři vysvětlují v nezbytném rozsahu teoretické principy, ze kterých při analýze a hodnocení investičních projektů vycházejí. Ve druhé části pak demonstrují aplikaci těchto principů na hypotetických příkladech. Důležitou součástí jejich textu jsou komentáře a poznámky k praktickému použití předkládaných návodů.

V tomto směru pokládáme za důležitou zejména poznámku, že rozhodování o investicích často závisí na různých prvcích - např. osobních zkušenostech či zkušenostech druhých, osobních cítěních, na intuitivním citu pro budoucnost apod., které nejsou ani kvantifikovatelné a mnohdy ani čistě ekonomické. Tato poznámka v podstatě říká, že výsledky hodnocení investičních projektů, získané aplikací předkládaných metodických návodů, nemusejí být vždy jediným podkladem pro přijetí konečného rozhodnutí.

Přístup autorů k hodnocení investičních projektů je založen na schématu, že se každý investiční projekt skládá ze vstupů, výstupů a procesů, které transformují vstupy na výstupy. Schematicky: vstup - transformace - výstup.

Identifikace vstupů a transformačních procesů nečiní při analýze projektu problémy. Poněkud horší je to u výstupů, které musejí být (podle autorů) výslovně definovány v termínech zboží či služeb pro lidskou potřebu, které lze i cenově vyjádřit. Možným výstupem u projektu protierozivního opatření je např. zamezení ztráty tun půdy, úspora nákladů na bagrování a zvýšení úrodnosti půdy. První výstup je pro hodnocení protierozivních projektů - podle autorů - nepoužitelný, protože není spojen s nějakou finančně ocenitelnou lidskou potřebou. Zato druhý a třetí výstup vyjadřuje jak lidský užitek, tak ho lze hodnotově ocenit, a je proto pro analýzu vhodný.

Analýza ekonomické účinnosti daného projektu definují autoři jako srovnání ceny vstupů tohoto projektu, tj. nákladů, s cenou jeho výstupů, tj. výnosů. Zdůrazňují přitom nutnost analyzovat a posuzovat náklady a výnosy projektu zvlášť podle oddělitelných částí, které nazvali rozborovými jednotkami.

Aby bylo možné určitý projekt považovat za ekonomicky přijatelný z hlediska užití zdrojů, které vyžaduje, musí podle autorů jeho celkové výnosy převyšovat celkové náklady, dále každá rozborová jednotka projektu musí mít náklady a výnosy nejméně vyrovnané a nesmějí existovat žádné nižší náklady, kterými by se dosáhl stejný výnos jako výnos uvažovaný v projektu. Tok peněz srovnávají

při realizaci projektu musí pak vždy být vhodným způsobem zúčtován ke stejnému dni.

V textu průvodce se dále rozlišuje finanční analýza a analýza ekonomické efektivity. Termín „finanční analýza“ autoři používají pro popis takového typu analýzy, která se zabývá odhadem komerčního prospěchu projektu. Termínem „analýza ekonomické efektivity“ autoři rozumějí finanční analýzu rozšířenou o hledisko celospolečenských zájmů.

Průvodce se zabývá hlavně finanční analýzou. Finanční analýza se uskutečňuje ve čtyřech krocích. První krok představuje rozhodnutí o časovém období, pro které budou činnosti v rámci projektu oceňovány, ve druhém kroku se identifikují činnosti, spojené s programem realizace projektu, ve třetím se tyto činnosti převádějí na náklady a výnosy měřitelné v penězích a ve čtvrtém se náklady a příjmy časově upravují použitím vhodné úrokové sazby.

Velkou pozornost v průvodci věnují autoři časovému ocenění peněz. Čas považují za rozhodující vstup do výroby, který stojí peníze právě tak jako ostatní vstupy. Cenu času pak měří úrokovou mírou. Protože investice v lesním hospodářství překlenují většinou mnoho let, má právě čas a úroková míra při rozhodování o výběru určité investiční varianty v lesním hospodářství velký vliv.

V textu průvodce jsou pak uvedeny známé vzorce pro složité úrokování a diskontaci. Diskontní nebo úroková míra, která je v těchto vzorcích použita, je buď alternativní výnosovou mírou, symbolicky AAR (Alternative Rate of Return), nebo minimální přijatelnou výnosovou mírou, symbolicky MARR (Minimum Acceptable Rate of Return). Minimální přijatelnou výnosovou míru si stanoví rozhodovací subjekt vždy sám. Proto je u každé firmy jiná a liší se případ od případu i čas od času. Projekty s větším rizikem inklinují k vyšší diskontní sazbě, aby se vyrovnalo riziko případného nesplnění očekávané míry výnosovosti.

Při určování diskontní sazby se může podle autorů použít buď tzv. nominální diskontní sazby, která zahrnuje i inflaci, nebo tzv. reálné diskontní sazby bez inflačního vlivu.

K hodnocení investičních projektů autoři doporučují používat následující kritéria: čistou současnou hodnotu výnosů projektu, symbolicky NPV (Net Present Value), ekvivalent ročního příjmu výnosu, symbolicky EAI (Equivalent Annual Income), očekávanou hodnotu půdy, symbolicky SEV (Soil Expectation Value), poměr užitků a nákladů, symbolicky B/C [Benefit/Cost Ratio], dobu splatnosti nákladů, symbolicky PP (Payback Period) a vnitřní míru výnosovosti kapitálu, symbolicky IRR (Internal Rate of Return).

Jednotlivá hodnotící kritéria se počítají následujícími postupy:

NPV - současná hodnota příjmů minus současná hodnota nákladů

$$EAI = NPV \frac{i \cdot (1+i)^n}{(1+i)^n - 1}$$

kde: NPV - současná hodnota výnosů,
i - diskontní sazba za období,
n - počet období.

Činnost	Rok ¹⁾	Peněžní tok v USD na akr ²⁾
Příprava stanoviště	1	-50
Výsadba	1	-100
Potlačování buňeně	1 - 2	-15
Prořezávky (nekomerční)	16	-50
Správní náklady ³⁾	1 - 60	-5
Probírka	41	+500
Probírka	51	+1500
Smýcení	61	+2500

¹⁾Všechny činnosti se vykonávají na začátku označeného období

²⁾Náklady mají znaménko minus, příjmy plus

³⁾Správní náklady v roce 61 jsou již započítány do následujícího pěstebního cyklu

$$SEV = \frac{R}{(1+i)^r - 1}$$

kde: R - čistý příjem z jednoho cyklu v roce r ,

i - diskontní sazba za období,

r - počet let cyklu.

B/C - současná hodnota příjmů lomeno současná hodnota nákladů,

PP - časové období, během něhož kumulace ročních výnosů v hotovosti, které jsou vytvářeny investicí, překročí investiční náklady,

IRR - diskontní sazba, při níž se současná hodnota diskontovaných příjmů rovná současné hodnotě diskontovaných nákladů, tedy, když pro NPV platí, že $NPV = 0$. Platí-li u projektu vztah $IRR < MARR$, pak je projekt méně výnosný, než je přijatelné, platí-li vztah $IRR > MARR$, je projekt výhodnější, než byly výchozí předpoklady. IRR se počítá iterací a daný projekt může mít několik diskontních sazeb.

Potud hlavní teoretické principy oceňování lesnických investic popisované v publikaci. Jejich aplikaci demonstřují autoři na následujícím hypotetickém příkladu: majitel lesa vlastní 25 akrů lesní půdy a zamýšlí na ní realizovat šedesátiletý projekt s parametry, uvedenými v tab. I.

Výsledky finančního hodnocení investice z tab. I podle v průvodci doporučených kritérií jsou uvedeny v tab. II.

V diskusi k výsledkům hodnocení hypotetické investice autoři upozorňují, že kritéria B/C a IRR nemějí velikost NPV . Proto se může stát, že projekty vybrané podle těchto dvou kritérií dávají celkově nižší NPV než projekty, které se podle B/C nebo IRR umístily hůře. Z těchto důvodů autoři doporučují, aby kritérium NPV bylo vždy součástí pořadí projektů, sestaveného podle B/C nebo IRR . Jednoznačné doporučení pro použití toho kterého kritéria pro rozhodnutí o pořadí výhodnosti investic však v průvodci chybí. Výjimku tvoří případy investic, kdy jsou omezeny náklady nebo pozemky. Za těchto okolností průvodce doporučuje použít kritérium B/C a vyloučit kritérium IRR . Z jednotlivých poznámek

Kritérium	Hodnota kritéria
NPV (čistá současná hodnota výnosu)	32,95 USD.akr ⁻¹
EAI (ekvivalent ročního příjmu výnosu)	1,74 USD.akr ⁻¹
SEV (očekávaná hodnota půdy)	34,82 USD.akr ⁻¹
B/C (poměr: užitek : náklady)	1,11
PP (doba splatnosti)	60 let
IRR (vnitřní míra výnosovosti kapitálu)	5,23 %

v celém textu však lze soudit, že za nejvšestrannější kritérium je možné považovat kritérium NPV , což podle mého názoru nejlépe odpovídá koncepci hodnocení investic, kterou autoři uvádějí na začátku své práce.

V dalším textu upozorňují autoři na následující nástrahy při hodnocení jednotlivých investičních variant: různý časový horizont investičních projektů, různé diskontní sazby, působení inflace a riziko a nejistota spojená s budoucím peněžním tokem uvažovaným ve srovnávaných projektech.

Je třeba konstatovat, že na tyto nástrahy se nejen upozorňuje, ale současně se u každé popisuje metodický návod, jak problémy s ní spojené řešit.

V závěru je v průvodci věnována značná metodická pozornost kontrole realizace projektů, neboť ten, kdo rozhodl, je povinen uskutečňované projekty neustále sledovat, aby mohl opět rozhodnout, zda má jejich realizace pokračovat či zda se má zastavit. Jestliže se v rámci této kontroly zjistí velká diference mezi počátečním oceněním projektu a jeho oceněním v průběhu realizace, musí se projekt přehodnotit, aby se snížily možné investiční ztráty.

Pro rozhodnutí o zastavení realizace daného projektu doporučují autoři tzv. test likvidity, který srovnává náklady a výnosy, které napadnou v budoucnu proti dnešní hodnotě projektu. Při tomto srovnání je rozhodující tzv. hodnota likvidity projektu, symbolicky AV (Abandonment Value). AV je hodnota, kterou lze získat buď prodejem likvidovaných aktiv, nebo je to hodnota spojená s investováním těchto aktiv do jiného, výnosnějšího projektu. Je-li AV vyšší než opravená hodnota NPV při analýze tzv. mezních nákladů, pak by měl být projekt opuštěn. Při analýze mezních nákladů se uvažuje jen budoucí peněžní tok. Uplynulý peněžní tok se již v úvahu nebere.

Průvodce analýzou lesnických investic obsahuje ještě celou řadu metodických návodů dalších, demonstračních příkladů, vysvětlujících poznámky, komentáře a praktické pokyny, které nelze v rozsahem omezené recenzi uvádět. Jde o inspirativní publikaci, která velmi výstižně charakterizuje metodický postup při hodnocení investiční činnosti v lesním hospodářství v ekonomicky a průmyslově vyspělé zemi. Ukazuje, jak přísná jsou měřítka, která musejí investice v lesním hospodářství splňovat. Lze právem předpokládat, že tento princip přísné hospodárnosti se bude postupně stále více prosazovat i v našem lesním hospodářství.

Doc. ing. Milan Novotný, CSc.,
VÚLHM Jilovské - Strnady

Z MEDZINÁRODNEJ JUBILEJNEJ KONFERENCIE K 95. VÝROČIU LESNÍCKEHO VÝSKUMU NA SLOVENSKU

V dňoch 8. - 10. septembra 1993 sa uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia z príležitosti 95. výročia založenia lesníckeho výskumu, zorganizovaná Lesníckym výskumným ústavom vo Zvolene.

LVÚ v súčasnosti rieši komplexne problematiku základného i aplikovaného lesníckeho výskumu v oblasti biológie, genetiky a šľachtenia lesných drevín, lesného semenárstva a škôlkárstva, zakladania, pestovania, ochrany a hospodárskej úpravy lesov, lesníckej ekológie a ekofyziológie, poľovníctva, lesnej techniky a stavieb, ekonomiky a riadenia lesníctva a lesníckej politiky. Ústav koordinuje výskumné a vývojové práce s lesníckymi inštitúciami na Slovensku a účinkuje aj na medzinárodnej úrovni. Pre potreby užívateľov a vlastníkov lesa a iných organizácií a štátnej správy lesníctva poskytuje odbornú pomoc na úseku špeciálneho poradenstva, prognostiky, koncepcii, projekčnej a expertíznej činnosti a je gestorom zachrany genofondu lesných drevín na Slovensku. Zabezpečuje služby lesníctvu v oblasti ochrany, semenárskej a šľachtiteľskej kontroly, monitoringu zdravotného stavu lesov ako aj normotvornej a normalizačnej činnosti.

Na jubilejnej konferencii odzneli príspevky lesníckych odborníkov z týchto okruhov:

- biológia a šľachtenie lesných drevín,
- ochrana lesov,
- poľovníctvo,
- ekológia a ekofyziológia lesných drevín,
- pestovanie lesa,
- lesná technika,
- hospodárska úprava lesa a monitoring,
- lesnícka ekonomika a lesnícka politika.

Pretože pracujem v oblasti lesníckej ekonomiky a politiky, zamieriam svoju pozornosť podrobnejšie na túto oblasť. Vplyvom zmien v makroekonomike a mikroekonomike hospodárskeho systému Slovenskej republiky sa odborníci v lesníckej ekonomike musia zaoberať okrem klasických ekonomických riešení ako je problematika oceňovania verejnoprospešných funkcií a produkčnej funkcie lesa, nákladovosti lesnej výroby, ekologicko-ekonomickými aspektami lesníctva a vplyvmi pôsobiacimi na základe uvedených zmien tiež problémami, ktoré vyplývajú z procesov transformácie vlastníckych vzťahov a lesníckej politiky. Príspevky, ktoré odzneli na konferencii, boli veľmi aktuálne a vyvolali bohatú diskusiu medzi prítomnými a prednášajúcimi.

K lesníckej politike referovali Ing. S. H a t i a r a Ing. M. L a c k o, CSc. V príspevku PaeDr. G. K o r i m o v e j bola táto téma spracovaná z pohľadu historickej analýzy v prvej republike a jej možná aplikácia v súčasných pomeroch. Problematikou transformácie vlastníctva v odvetví lesného hospodárstva sa zaoberal Prof. Ing. J. B a r t u n ě k, CSc.

Tematika oceňovania a nákladovosti lesnej výroby odznela z príspevkov Ing. J. T u t k u, CSc., Ing. D. K l u b i c u, CSc., Ing. R. L i n d e r o v e j, CSc., Prof. Ing. J. K o ř í n k a, CSc., Ing. J. Ď u r k o v i ě a, CSc., Ing. V. P e t r á š o v e j, CSc., a Ing. G. N o c i a r o v e j, CSc. Princíp trvalosti rozvoja lesných zdrojov sveta obsahoval príspevok Doc. Ing. K.

P u l k r a b a, CSc. Aktuálnymi problémami obchodnej politiky sa zaoberala Ing. V. C u k e r o v á, CSc.

Po prezentácii každého príspevku sa rozprúdila živá diskusia, čo svedčí o aktuálnosti riešených a prednášaných tém. Z diskusných príspevkov vyplynuli nasledovné námety na prehlbenie riešení:

1. Potreba kvantifikovať vplyv imisií a iných škodlivých činiteľov vo finančných a naturálnych jednotkách. Pritom je potrebné zhodnotiť vplyv synergického účinku škodlivých činiteľov.
2. Kvantifikáciu nákladovosti lesnej výroby a jej analýzu je potrebné riešiť vzhľadom k hospodársko-úpravným a typologickým poznatkom, ale tiež nie je zanedbateľný vplyv medzných regionálnych prírodno-výrobných podmienok.
3. Oblasť lesníckej politiky je potrebné rozpracovať na nové podmienky vzhľadom k rôznym druhom vlastníctva a problémov z toho vyplývajúcich.
4. V oblasti obchodnej politiky chýbajú lesníctvu kontakty s drevospracujúcim priemyslom na makro-úrovni, ale tiež regionálna spolupráca cez združenia vlastníkov a užívateľov lesa.

Záverom môžeme konštatovať, že príspevky z oblasti ekonomiky a lesníckej politiky boli zamerané na riešenie súčasných problémov v lesníctve, spôsobených vplyvom meniacich sa ekologických podmienok a transformácie obhospodarovania lesov vzhľadom k zmenám vlastníckych a užívateľských pomerov. Rokovanie tejto sekcie tak podporilo výsledný efekt zo všetkých sekcií, ktorý bol stručne zhnutý v *Memorande k 95. výročiu lesníckeho výskumu na Slovensku*. Z neho vyberám:

Ako vyplynulo aj z rokovania jubilejnej konferencie LVÚ, konanej pri príležitosti 95. výročia založenia oficiálneho lesníckeho výskumu na Slovensku v dňoch 8. - 10. septembra 1993 vo Zvolene na tému *Lesníctvo a výskum v meniacich sa ekologických a ekonomických podmienkach v Slovenskej republike*, je naliehavé potrebné práve teraz, v etape zvýšeného ohrozenia našich lesov, zachovať funkčnosť a účinnosť lesníckeho výskumu a zabezpečiť preň primerané finančné, technické a personálne vybavenie, aby mohol zodpovedne plniť svoje poslanie. Treba zlepšiť koordináciu a prehĺbiť spoluprácu medzi jednotlivými vedecko-výskumnými pracoviskami navzájom ako aj v nadväznosti na užívateľov a vlastníkov lesov a na ostatné lesnícke i nelesnícke inštitúcie a organizácie, na lesnícku prevádzku a štátnu správu lesníctva. Od pracovníkov výskumu sa bude vyžadovať zlepšenie a racionalizácia ich úmlovej práce pri riešení výskumných projektov, skvalitňovaním procesu informatizácie ako aj neustálym zvyšovaním ich odbornej kvalifikácie, vedeckej erudície a jazykových znalostí, ktoré sa v minulosti zanedbávali. Treba ďalej prehľbovať medzinárodnú spoluprácu, najmä pri riešení globálnych lesníckych problémov na našej planéte.

Veríme, že takto chápaný lesnícky výskum bude aj naďalej významne prispievať k zachovaniu a ďalšiemu úspešnému rozvoju lesov a lesníctva v našej vlasti.

Ing. Viera Petrášová, CSc.,
Lesnícky výskumný ústav, Zvolen

Príspevok sa zaoberá metódami marketingu a postupom pri uzatváraní obchodov v lesníctve vo Veľkej Británii. Oboznamuje so systémom obchodu, cenami a článkami predaja. Poskytuje stručný pohľad na systém poradenstva v obchode s drevom a vysvetľuje niektoré termíny z právnej obchodnej legislatívy.

kontrakt; cena

Veľká Británia patrí k najväčším importérom gufatiny, vláknového dreva, preglejky a drevotrieskových dosiek v Európe. Pretože tento ostrovný štát je závislý na dovezenom dreve, venuje z roka na rok väčšiu pozornosť obchodu s drevom a marketingu. Dobrý marketing vyžaduje primerané poznanie toho, čo sa má predajť a aká je hodnota dreva.

Poznanie hodnoty dreva vyžaduje štúdium miestnych, oblastných a národných trhov ako aj cenovej úrovne bežného dopytu. Takéto poznatky sú dôležité dokonca tam, kde sa predáva drevo na pni.

SYSTÉM PREDAJA DREVA

Organizácia pestovateľov dreva (TGZK - The Timber Growers' Organization) poskytuje svojim členom rozsiahle informácie o trhu a môže radiť vo veci obchodníkov a kontrahentov pre lesnú ťažbu a dopravu atď. Lesnícki konzultanti v prakticky všetkých častiach krajiny môžu pripravovať odhady produkcie, merať a hodnotiť drevo a poskytovať marketingové a všeobecné manažérske rady.

Zoznamy píl, obchodníkov a kontrahentov okresov

Publikácia Lesníckej komisie *Marketing pre malé lesy* (Marketing for Small Woodlands) sa vydáva pre okresy v Anglicku, Walesu, aby pomohla jednotlivcom, ktorí predávajú drevo, a tým, ktorí sú činní v poradenstve pre lesomajiteľov. Vychádza tiež v ústrety všetkým, ktorí sa snažia drevo kúpiť.

Zoznamy obsahujú informácie, ktoré kupujúcich zaujímajú, ako napr. drevina, rozmer dreva, ktoré sa má predajť (gufatina, vlákna atď.); približné množstvo (plný náklad nákladného automobilu je asi 20 m³); kde sa má drevo predajť; či stojace alebo ťažené (na pni alebo na odvoznom mieste); skutočnosť, či sa vyžaduje iba dodanie dreva, alebo sa požaduje zabezpečiť i odvoz.

Vlastníkom sa zvyčajne doporučuje, aby vyhľadali odbornú radu, ak pochybujú o marketingu svojho dreva.

METÓDY PREDAJA DREVA

Táto časť sa zaoberá marketingovými dohodami, ktoré sa využívajú k tomu, aby sa stromy alebo z nich vyrobené produkty predali čo najvýhodnejšie.

Vyjednávanie (negotiation)

Ceny a ďalšie podmienky predaja sa zjednávajú medzi kupujúcimi a predávajúcimi a vlastná dohoda závisí od

nich samotných. Niektorí pestovatelia vyjednávajú vzájomne výhodný predaj s tými istými obchodníkmi na niekoľko rokov vopred a toto je úžitok zo stabilizovania pracovnej sily obchodníka vrátane subkontrahentov, ktorých v rozsiahlom meradle často zamestnávajú obchodníci. To tiež dovoľuje obchodníkom, aby investovali do ťažbového zariadenia s väčšou dôverou. Zjednávaný predaj závisí od pestovateľa, ktorý dobre pozná hodnotu dreva, pravdepodobné trhy, dôchodky, náklady ako aj časťku, ktorú možno očakávať, že v dôsledku uvedených skutočností bude schopný kupujúci za drevo zaplatiť. Ak výrobca poznatkami o tomto nedisponuje, konzultačné služby alebo služba organizácie lesomajiteľov je nevyhnutná.

Ponuka (tender)

Predaj ponukou (písomnou) je konkurenčný a všeobecne sa od neho očakáva, že dá pravdivý obraz o cenách na trhu. Môže sa zistiť od vybraných obchodníkov alebo inzerovaním (oboznámením) v obchodnej tlači. Cenová terminológia sa pri predaji určí pred inzerovaním a kópie sa posielajú potenciálnym kupujúcim, ktorí majú záujem, aby presne vedeli, aké podmienky sú ponukou stanovené. Toto je dôležité, pretože akceptovanie ponuky automaticky uzatvára kontrakt o inzerovaných alebo zverejnených podmienkach.

Aukcia (auction)

Predaje v dražbe sa vyhýbajú nevýhode systému ponuky, čím obchodník môže stratiť partiu dreva, pretože jeho ponuka je iba marginálne nižšia než najvyššia obdržaná ponuka a on nemá nijakú možnosť revidovať svoju cenu. Takýto výsledok by mohol rozvrátiť prácu obchodníka, čo by viedlo do možnej neefektívnosti a ponúknutia nižšej ceny. Aukcie tiež priťahujú viac záujmu a ten môže priniesť lepšie ceny.

Je možné, že väčší nákupcovia budú prebíjať ponuky menších konkurentov pri dražbe a to asi nebude dlhodobým prínosom pre majiteľov lesa. Na aukcii sa môže predávať iba špecifický tovar a niektoré typy produktov môže byť ťažké opísať s presnosťou, akú vyžaduje aukčný predaj podľa zákona. Piliarska gufatina z budúcej ťažby, kde štruktúra sortimentov môže byť príliš komplikovaná, aby sa gufatina ocenila, je toho príkladom. Na upadajúcom trhu obchodníci majú tendenciu neponúkať na dražbách a to môže urýchliť pokles cien.

Výdavky na predaj v dražbe robia nehospodárnym, aby sa predávali izolované partie dreva týmto spôsobom. Lesnícka komisia robí pravidelné predaje dražbou v rozličných častiach krajiny a súkromní lesomajitelia sa môžu dohodnúť, aby sa predávali partie ihneď po dražbe partí Lesníckej komisie a tak sa znížili náklady na predaj.

Nie všetky metódy sú vhodné pre všetky okolnosti a aj tí najskúsenejší výrobcovia budú považovať za užitočné konzultácie s organizáciami lesomajiteľov. To býva pravdou zvlášť pri konkurenčnom predaji, kde starostlivé vytváranie tímov a reklamných združení a výstražných postupov pred budúci predajmi je

nevyhnutné, aby sa dosiahol maximálny účinok. Existujú tiež výhody získané koordinovaním marketingového úsilia so susednými výrobcami tak, aby sa ponúkli väčšie a koncentrovanejšie objemy dreva z lokality. To umožňuje výrobcovi alebo obchodníkovi, ktorí kupujú stromy nastojato, lepšie využiť existujúce zdroje cestovného prerokovania odvozných kontraktov a to, aby boli v silnejšej trhovej pozícii vzhľadom na zákazníkov.

ČLÁNKY PREDAJA

Drevo sa môže predávať nastojato, ako zoťaté stromy v celej dĺžke alebo už spracovaná produkcia: výhody a nevýhody analyzujeme.

Predaj nastojato

Predaj stromov nastojato (veľko)obchodníkovi s drevom je jednoduchý, spôsobuje pestovateľovi najmenšie pracovné a obchodné riziko. To mu tiež povie, prv ako sa strom zotne, aký bude jeho finančný prínos.

Môže byť výhodnejšie rozdeliť veľkú parcelu lesa do dvoch alebo viac menších partií, obzvlášť vtedy, ak les obsahuje veľmi rozmanité typy, napríklad prebiecky v tenkých ihličnanoch a zrelé listnáče. *Vlastníci, ktorých miestni supervizori nie sú školení v odhadovaní objemov stromov nastojato, majú hľadať služby lesníckeho konzultanta alebo ich organizácie majiteľov lesa.*

Zmluva o predaji

Keď bol predaj dohodnutý, *podmienky predaja treba zahrnúť do legálnych záväzných zmlúv podpísaných oboma stranami.* Nie je možné uviesť každý detail, ktorý by mohol byť krytý individuálnym kontraktom, ale nasledovné položky sú normálne zahrnuté:

- *Všeobecný opis dreva zahrnutého v predaji nastojato.* Presný popis hraníc porastov, metód používaných na identifikáciu stromov, ktoré sa majú zrubať, a detaily oceňovaných počtov stromov a objemov, to všetko sa uvádza. Mnohí pestovatelia uprednostňujú pri predaji vykazovaný alebo odhadnutý počet stromov pred objemom stromov, nakoľko počet stromov je ľahšie oceniť než počet metrov krychľových, ktoré obsahujú. Okrem toho v prípade akéhokoľvek sporu o množstve obsiahnutom v predaji je pomerne jednoduché verifikovať (overiť) počet ťažených stromov podľa množstva napočítaných pňov; verifikovanie objemu stromov po ťažbe je omnoho viac neurčitú.

- *Nákupná cena, spôsob platenia* - buď paušálne, alebo na meter krychľový, alebo na tonu, *podmienky platby, spôsob fakturovania a miesto, na ktorom vlastníctvo prechádza od výrobcu na kupujúceho.*

Predaje dreva sa prepočítávajú na objem s použitím dohovorého faktoru prepočtu objem - váha. Predaje podľa váhy sú v prospech výrobcu, ak je hmota odoslaná promptne a ak je vážená v čerstvom stave, ale sú v rozpore so záujmami výrobcu (ale i odvozného prepravcu), ak produkty strácajú na váhe v dôsledku vysušenia.

- *Obdobie kontraktu, dátum vstupu obchodníka, dátum ukončenia celého kontraktu a dátumy odvozu produktu a vybavenie nákupcu.* Predĺženie dátumu

ukončenia by malo byť iba výnimočné. Ak je dátum ukončenia určitý v čase, keď bol predaj dohodnutý, kontrakt môže špecifikovať podmienky, za ktorých by sa predĺženie povolilo, maximálnu dĺžku predĺženia, zvlášť sumy, ktoré má kupujúci vzhľadom na takéto predĺženie zaplatiť. Obchodníkovi by sa nemalo dovoliť, aby využívali les ako voľný skladovací priestor.

- *Metódy práce.* Má sa uviesť požadovaná odborná úroveň práce, pokiaľ ide o výšku pňov, odstránenie ťažbového odpadu, vyhnutie sa poškodeniu zostávajúcich stromov, drenáže a priekopy, vodné toky, ploty a múry a odvozné cesty. Akékoľvek ťažbové metódy, ktoré nie sú pre kupujúceho prijateľné, sa majú uviesť (napr. použitie pásových traktorov alebo lesných kolesových traktorov na odvozných cestách).

- *Prístupové cesty,* ktoré sa majú použiť, vrátane ich vlastníctva a podmienok ich použitia majú byť podľa možnosti podložené mapou.

- *Pracoviská.* Uvedú sa miesta ako napr. stanovišťa pre spracovanie, rovnanie, vysušenie, nakladanie, stavba píl a iných budov, ale aj akékoľvek ustanovenia (opatrenia), týkajúce sa vstupu na pozemok predávajúceho odovzdaného nájomcom.

- *Ručenie.* Uplatňovanie nárokov tretích osôb tých škôd, ktoré spôsobili kupujúci alebo jeho zamestnanci, za škody na majetku predávajúceho vrátane stojacich stromov, ktoré nie sú predmetom predaja. Nároky kupujúceho za zlepšenia, ktoré on sám uskutočnil.

- *Obmedzenia zamestnávania subkontrahentov* kupujúcim a záväzky subkontrahentov zachovať všeobecné podmienky predaja.

- *Vyššia moc* (force majeure). Každá alebo obidve strany môžu byť zbavené povinností účastiť sa na kontrakte v prípade katastrof, povodní a pod.

- *Porušenie kontraktu dávajúceho nárok na ukončenie* (breaches of contract). Ak účastník zanedbá povinnosť akceptovanú v kontrakte, dáva zákon druhej strane zúčastňujúcej sa kontraktu nárok na uplatnenie škôd súdnou cestou.

Stromy ťažené v celej dĺžke

Celé stromy sa môžu predávať vyťažené pri pni, na odvozných cestách alebo na okraji odvozných ciest. Predaj podlieha kontraktu, ktorý zahŕňa tie isté body ako pri predaji stromov nastojato.

Predaj spracovaných sortimentov

V prípade, že zoťaté stromy sa majú spracovať ako jednotlivé sortimenty (napr. guľatina, vlákňinové drevo atď.), je podstatné *nájsť kupujúceho prv, ako sa začnú stromy rúbať.*

Predaje produktov sa uskutočňujú buď prostredníctvom, alebo priamo obchodníkovi s drevom, ktorý dohovoriť odber a dopravu odvoznými dopravnými prostriedkami. Zákazníci inokedy požadujú dodanie požadovaných produktov buď dopravnými prostriedkami výrobcu, alebo prostredníctvom cestnej dopravnej firmy. Vo všeobecnosti sa uprednostňuje cestná doprava ako špecializovaný podnik. Pri vyjednávaní alebo udávaní cien má byť jasné, či ceny sú „na odvoznom mieste“ (at roadside), kde si zákazník sám drevo dopraví a naloží, alebo „na dopravnom prostriedku“ (free on transport-

FOT), kde výrobca zodpovedá za naloženie na dopravné prostriedky zákazníka, alebo ide o drevo „dodané“ (delivered), keď výrobca zodpovedá za naloženie a dodanie.

CENY

Pretože v tuzemsku vypestované drevo predstavuje len malú časť celkových potrieb Veľkej Británie, na úrovni cien tuzemského dreva majú podstatný vplyv ceny importovaného dreva. Veľkí užívatelia dreva vyjednávajú zmluvné ceny s ich dodávateľmi, čo odráža cenu importovaných fíliálnych produktov, odvoznú vzdialenosť k píle, dodávané dreviny atď. Guľatinu a stojace stromy obvykle predávajú obchodníci. Ak sú zásoby nespracovanej guľatiny nízke, kupujúci sú ochotní zaplatiť vyššie ceny. Naopak ak sú zásoby vysoké, pri ďalších nákupoch sa uvažuje len s nízkymi cenami.

Ďalšími činiteľmi, ktoré ovplyvňujú cenu, sú rozmery dreva, drevina, veľkosť rúbanská, pohodlnosť ťažby

a prístup odvoznými dopravnými prostriedkami. Tieto činitele spolupôsobia zároveň s miestnym alebo oblastným dopytom pri rozhodovaní o trhovej hodnote dreva.

Treba zdôrazniť, že ten, kto predáva drevo iba príležitostne, je v slabej predajnej pozícii. Profesionálna rada vo Veľkej Británii je k dispozícii a jej použitie sa doporučuje. Lesnícka komisia pravidelne zverejňuje priemerné ceny dreva a indexy zmien v cenách surového dreva. Lesnícke časopisy a obchodná tlač zverejňujú skutočné ceny dreva predávaného na aukciách.

Príspevok je jedným zo zdrojov informácií o postupe pri uzavieraní obchodov, ktoré sú teraz najmä v období zmeny vlastníckych vzťahov pre naše lesnícke subjekty nepostrádateľné.

(Podľa B. G. Hibberd: Marketing and utilisation. Forestry Commission, London 1993: 187-195.)

Ing. Viera Cukerová,
Lesnícky výskumný ústav, Zvolen

RECENZE

INTEGRATED SUSTAINABLE MULTIPLE-USE FOREST MANAGEMENT UNDER THE MARKET SYSTEM

Proceedings from IUFRO International Conference, September 1992, Copenhagen (Denmark), 1992: 347 pp.

Ve dňoch 6. - 12. září 1992 uspořádala IUFRO (divize 4 a 6) mezinárodní konferenci na pomoc lesnictví zemí, vybavujících se ze systému centrálního státního plánování totalitních mocí. Patrně proto byla uspořádána v Puškinu pod Moskvou, ale zejména proto zůstalo odborné publikum omezeno na odborníky z Ruska a Litvy. O vývoji lesního hospodářství ve svobodném světě, o jeho charakteru a problémech jako specifického, víceúčelového zemědělského odvětví národního hospodářství informovali přední reprezentanti lesnické politiky a lesnické ekonomiky. Ve sborníku publikované referáty 23 autorů pocházejí ze zemí Evropy (Anglie, Dánsko, Finsko, Rakousko, SRN, Švýcarsko) i ze zámoří (Japonsko, Nový Zéland, USA). Jde o tematiku nadmíru aktuální pro všechny transformující se země bývalého socialistického tábora, Českou republiku nevyjímaje.

Kromě úvodního slova N. A. Moisejeva a vstupních přehledových referátů jsou příspěvky rozděleny do kapitol *Síla a slabost tržního systému v lesním hospodářství*, *Lesnická politika*, *Lesnická ekonomika*, *Lesní zákonodárství a státní správa a Lesnické plánování*. V závěru je obsaženo obsáhlé usnesení konference.

Usnesení shrnuje klíčové otázky konferenční tematiky. Formuluje obsah pojmu trvale udržitelného víceúčelového lesního hospodářství. Charakterizuje je souborem opatření pro nynější i budoucí produkci dřeva a dalších

hmotných produktů pro místní i průmyslovou potřebu, zajištění rekreačních příležitostí pro místní obyvatelstvo i turisty, zabezpečování lesnických služeb v ochraně krajiny před následky přírodních kalamit, v ochraně vodních zdrojů, udržení biodiverzity a půdní úrodnosti a pro uchování kulturních a estetických hodnot jako součástí národního dědictví. Obecnou odpovědnost za to, že lesy budou takto víceúčelově využívány a uchovávány pro užitek nynější i příštích generací, nesou politická rozhodnutí na všech úrovních, a to v kombinaci s odpovídající odborností státní správy, legislativy i lesnické řídicí a technické sféry.

Ve sborníku, vydaném anglicky v Dánsku, je obsaženo mnoho cenných myšlenek k problematice lesní výroby, jejích produktů a trhu i k otázkám víceúčelovosti ve využívání lesů, lesnických služeb a tedy produkované lesnické infrastruktury v tržních poměrech. V této recenzi se budeme zabývat posledně jmenovaným okruhem problémů.

Je poučné porovnávat příspěvky ruských reprezentantů se zaměřením referátů zahraničních odborníků. Sdělení domácích představitelů státní správy lesů a lesnické vědy (V. A. Šubin, předseda Výboru Ruska pro lesy, N. A. Moisejev, ředitel VNIILM) kromě informací o situaci lesů jako zdrojů dřevní suroviny nemají k podstatě víceúčelovosti obhospodařování lesů jako faktorů krajinného prostředí téměř nic konkrétního. V. A.

Š u b i n se odvolává na zpracovanou *Prognózu vývoje lesního hospodářství do roku 2010*, její obsah však zůstává utajen. N. A. M o j s e j e v se reálné víceúčelovosti dotýká až ke konci své širší studie. Informuje o názorech, podle nichž přechod k víceúčelovosti neznamená velký rozdíl v prvcích hospodaření proti dosavadnímu jednoúčelovému způsobu v přístupech k lesům. Moisejev sám neshlí, „superoptimismus“ tohoto druhu. Uznává, že se zatím nikdo nestaral o reprodukci lesních zdrojů, pokud nešlo o produkci.

Toto konstatování je ovšem nutné vztáhnout na řídicí orgány lesního hospodářství, na státní lesnickou politiku totalitního režimu. Stačí připomenout dílo prof. M. M. O r l o v a z počátku třicátých let, které jako nesouladné s lesnickou politikou nesmělo být vydáno a teprve po 50 letech Gosleschoz SSSR a hlavní instituty lesního hospodářství uznaly za účelné jeho knihu vydat (recenze v *Lesnické práci*, 63, 1984, č. 10: 466-467). Prof. N. A. V o r o n o v zabývající se přímo v puškinském VNILM základy pro reprodukci mimoprodukčních účinků lesů ještě v osmdesátých letech raději odešel na vysokou školu, prof. A. V. P o b ě d i n s k i j publikoval konkrétní fakta o destruktivním vlivu jednoúčelového hospodaření. Je jisté charakteristické, že N. A. M o j s e j e v ani v ekonomické problematice lesnické infrastruktury nezaumí jasně stanovisko. Nastihuje některé běžné otázky např. k úhradě nákladů, ale hlavně očekává informace, aby - jak říká - jich bylo možné využít k práci s poslanci v zájmu zlepšení zákonodárství pro nastupující tržní systém. Zřejmě starosti, kterým i my dobře rozumíme.

Referáty zahraničních účastníků konference jsou vesměs velmi konkrétní ať v rovině teorie, nebo analýzy praxe; otevřeně podávají stav, pokroky i nedostatky. Naprostou většinou referátů se táhne jako příšlečná červená nit problematika mimoprodukčních funkcí lesů jako velmi aktuální v rozvinutých demokratických zemích. Celkem od nedávna představují další strukturální faktor pro lesní hospodářství, spoluvytvářející specifiku lesů jako majetku a kapitálu. R. N. C l a r k (USA) odborníkům připomněl, že určovat podíl veřejných a soukromých (tržních a mimotržních) statků nemůže být v demokracii dilem expertů. K tomu je zapotřebí občanského politického konsensu. Věci odbornou je připravit občanstvo na řádné, odpovědné rozhodování. Na základě konsensu pak může docházet ke změnám v praxi lesnictví, odpovídajícím změnám politických a hospodářských systémů, popř. rozvoji neutilitárních filozofických idej.

F. G l ü c k (Rakousko) pojednal z pohledu soukromých vlastníků lesů o tamních problémových okruzích lesnické politiky, pojímaných jako charakteristické konflikty zájmů. Jde o konflikt ekonomických a ekologických zájmů (vlastník lesa může působit externí dysfunkce pro jiné sektory a sám být obětí externalit jemu škodících) a také o konflikt ekonomické a sociální zájmy (na vlastníka lesa se žádá, aby také zajišťoval veřejné potřeby v ochraně vody i půdy jakož i rekreaci s příslušnými vícenáklady, popř. i újmou na produkci).

Sfíci požadavky na produkovanou infrastrukturu v lesním hospodářství však mohou vytvářet možnosti úhrady takových veřejně prospěšných činností, neboť veřejný zájem na ochraně prostředí, rekreaci a dalších lesnických službách jde paralelně s ekonomickým rozvojem společnosti. Autor kriticky hodnotí lesnické myšlení

jako velmi setrvačné: u starší lesnické manažerské generace působí adaptační problémy. Podle něj jde o typické projevy skupinového myšlení, spočívajícího v upnutí na produkci dřeva jako tradičně prioritní cíl. Podle autora mají v Rakousku byrokracie a agrokomy vlastní zájmy a nové směry vývoje v lesnictví nepodporují. Proto jsou dosud časté spory s ochranáři, s územním plánováním, s environmentalisty. Obdobně referoval také N. E. K o c h z Dánska. Podle něj lesníci byli historicky připraveni rozumět a odpovědět na nově žádané hodnoty: profesní zájmy na trvalém výnosu i politika (lesní zákony) byly směřovány k zajištění hodnot i pro příští generace. Výchovu či zkušenosti nebyli však dobře připraveni, aby pochopili změny sociálních hodnot a odpověděli na ně. Také proto se často pod termínem víceúčelovosti myslí pouze to, že les v téže místě a čase poskytuje různé efekty. Smyslem víceúčelovosti je však cílevědomé a dobře uvážené využití lesů s cílem produkovat současně hmotné statky a služby.

H. M. G r e g e r s e n (USA) analyzuje důvody, kdy je v liberálním systému účelné zasahování státu do lesního hospodářství. Jako on i další autoři dokládají, že tržní systém má také své slabiny. Jsou jak v oblasti negativních dopadů hospodářské činnosti na prostředí, tak v oboru zajišťování pozitivních environmentálních efektů lesů. Proto je nutné, aby stát pomohl zabezpečovat pro veřejnou potřebu mimotržní užítiky plynoucí z lesů. V amerických poměrech se k nim počítá ochrana biodiverzity, lesnické služby pro prostředí (se zdůrazněním vodo-hospodářské a půdoochranné funkce lesů) a pro rekreaci.

Podle W. D. K l e m p e r e r a (USA) volný trh nebudou produkovat tyto funkce, jde o veřejné statky. Připouští, že u některých mimoprodukčních efektů je možné ocenit jednotku produkce (tj. efekt řízení mimoprodukční funkce lesů), avšak je velmi obtížné uplatnit cenu na trhu. Jako příklad uvádí funkci vodoochrannou a výslednou jakost vody. Doporučuje proto i takové efekty pokládat za veřejný statek a subvencovat náklady na užitečné efekty z veřejných zdrojů.

Jednou z kardinálních otázek pro politiku vlastnictví lesů je podle G r e g e r s e n a ten podíl plochy lesů, který by měl být pod veřejnou správou jako lesy s důležitými mimotržními funkcemi. Pro lesnickou hospodářskou politiku jsou podstatné otázky rozsahu účelné regulace hospodaření v soukromých lesích a formy veřejných subvencí k efektivní podpoře environmentálně odpovídajícího hospodaření. Nástroje státní lesnické politiky mají podle autora obsahovat:

- opatření k ovlivňování vlastníků soukromých lesů (směrnice, subvence, úpravy daní, technická pomoc a osvěta),
- přímou účast státu v hospodaření se státními lesy se specifickým obhospodařováním zaměřeným na mimoprodukční funkce lesů.

Soukromé lesy, dřevařské podniky a trh se tedy kromě obecně závazných ustanovení zákonů ovlivňují k realizaci environmentálně zdravého hospodaření iniciačními a subvenčními programy. Veřejné lesy a lesnické instituce pečují o lesy víceúčelového charakteru, o lesy ochranné a rezervace.

Americký expert G r e g e r s e n uzavírá svou studii ve sborníku konstatováním, že hlavním a stále závažnějším důvodem veřejného vlastnictví a hospodaření v lesích je ve většině zemí tržní ekonomiky zajišťování mimoprodukčních

funkcí lesů v zájmu trvale udržitelné jakosti prostředí, což obecně není příhodné pro soukromý sektor.

F. Kaiser a A. Schacht (USA) sdělují pro nás dnes velmi zajímavé zkušenosti z vývoje postupného zužování původně neomezených práv vlastník lesa volně nakládat se svým lesním majetkem a kapitálem. Rostoucí pochopení veřejnosti pro environmentální hodnoty naráželo u politických reprezentantů v USA na neznalost specifických lesů, jejich vlastností a významu. Politikové byli zaměřeni na řešení krátkodobých problémů a takto chápali také informace o stavu a vývoji lesního hospodářství. Velmi podstatné bylo, že vůbec neznali smysl dlouhodobých cílů pro toto odvětví. Nebyly proto ani mechanismy, které by umožnily pojmout takové cíle do procesu utváření státního rozpočtu. Tento stav, který neplatí jen pro Ameriku, byl posléze překonán a Kongresem USA prošel *Forest and Rangeland Renewable Planning Act (RPA)*. Podle tohoto zákona americká státní Forest Service každých pět let připraví rozbor podmínek růstu a využívání lesů v USA a předloží návrh dlouhodobého podpůrného programu včetně rozpočtu nákladů. Program má obsahovat zejména tyto údaje:

- co zasluhuje pozornost vlády v hospodaření s přírodními zdroji, jichž se zákon týká,
- jaké jsou výsledky hospodaření v lesích z hlediska veřejného zájmu a jak by měla vláda aktuálně a výhledově reagovat,
- návrh strategie státních akcí v hospodaření s lesy v současnosti a ve výhledu přes rok 2040.

Prakticky všechny příspěvky odborníků ze zemí tržního systému vycházejí z principů koncepce trvale udržitelného rozvoje. I když v lesnictví jsme na ně již po generaci zvyklí a obecně je přijímáme, nejde jenom o lesnictví. H. J. Maydell (Rakousko) hovoří o globální odpovědnosti za život na Zemi jako společné pro vlády i občany. Koncepce trvale udržitelného rozvoje se méně zabývají ochranou lesů před obyvatelstvem, jak to bylo charakteristické pro lesní zákony minulosti. Více jde o to, jak pro občany a za jejich součinnosti les udržet a účelně obhospodařovat. Tento trend je patrný jak ze sociální vazby vlastnictví v moderních ústavách („vlastnictví zavazuje“), tak z právně zakotvené stimulace vlastník lesa.

Jednotné řešení v rozložení odpovědnosti za různé statky a služby mezi státní a soukromé lesní majetky či v různých úrovních státní správy není možné, protože v jednotlivých zemích a oblastech je podmíněno staletým kulturním, právním, ekonomickým i institucionálním vývojem. Rozvádějí to ve svých příspěvcích G. L. Peterson, L. Langner, T. C. Brown (USA) a S. Nagata (Japonsko). Zkušenosti zemí tržního systému ukazují, že při spoléhání na motivy zisku tento systém nemůže zaručovat dlouhodobost v produkci zdrojů. Tržní řešení v lesnictví může vést ke zneužívání zdrojů (např. těžbou). Zdroje bez trhu (např. environmentální efekty) nemají pro něj hodnotu a to může vést k jejich zániku. Konkrétními příklady to z Japonska dokládá Y. Konojira. Ke tlumení nežádoucích důsledků vydalo Japonsko v roce 1990 ze státních

prostředků pro lesnictví 3,74 miliardy USD. Z toho šlo 43,3 % na funkce v ochraně vody a půdy, 20,9 % na lesní cesty a 12,1 % jako dotace na obnovu a výchovu porostů.

O pozoruhodných zkušenostech podali zprávu E. M. Bilek a G. P. Horgan z Nového Zélandu. Tam v posledních letech došlo bez hlubší analýzy z čistě politického rozhodnutí k rozprodeji státních lesů. Původně plantážní porosty zakládán na zlomu 19. a 20. století byly časem převedeny na systém víceúčelového využívání. V osmdesátých letech došlo ke kritice státní Forest Service a jejího hospodaření. Státní finanční správa proto převedla hospodaření na jednoúčelové, což vyvolalo odpor environmentálních hnutí. Vláda proto v r. 1985 někdejší lesy plantážní s malou částí lesů původních převedla jako lesy hospodářské na státní společnost Forestry Corporation, Ltd., ostatní původní lesy a rezervace připadly Dept. of Conservation. Za tři roky bylo rozhodnuto státní společnost zrušit a hospodaření řešit rozprodejem práva hospodaření a těžby (v dražbách od 51 ha).

Autoři analyzují řadu hledisek, která mohla vést vládu k danému kroku, i když vláda žádná nezveřejnila. Z devíti rozebraných hledisek byl jen v jediném zjištěn úspěch vládního řešení (omezení úlohy státu v komerční produkci dřeva). Ve třech případech je výsledek nejasný, v pěti jde o výsledky negativní. Otázka víceúčelového obhospodařování tak v plné míře zůstává aktuální.

Novozélandští autoři píší, že z historie je jasné patrné, jak měl stát dobré důvody angažovat se v lesnictví. Světónázorová hlediska mohou vést k otázce, zda jsou k tomu důvody i dnes. Bez řádné analýzy zejména také ekonomické nelze problemě racionálně řešit.

Recenzovaný sborník je cenným dokumentem o stavu lesopolitického myšlení v demokratických zemích, o vztahu ekologického a ekonomického systému v tržních podmínkách. Předepsal bych ho jako povinnou četbu všem, kteří se dnes u nás zabývají transformací lesního hospodářství, lesnickou politikou a ekonomikou. Zrcadlí se v něm vývoj, který probíhal v minulých desetiletích vně železnice opony a uvnitř nebyl přijímán, ba mnohdy ani postřehnout. U nás často zlehčované pojmy funkční integrace či víceúčelového hospodaření, principy trvale udržitelného lesního hospodářství v polyfunkčním pojetí zdůrazňují a zasazují do národohospodářských souvislostí představitel lesnické politiky a ekonomiky, které není možné obvinít z podléhání přežitkům centrálně plánovačského myšlení.

Výsledek vývoje lesnictví v důsledku vývoje civilizačních procesů ve vyspělých zemích demokratického systému lze shrnout do věty, která je lesníkům skutečně ke cti: lesní hospodářství je jedním z mála oborů, kde kombinace tržního systému se zabezpečováním veřejných zájmů funguje (S. Niesle). Autoři studii ve sborníku předkládají své zkušenosti k využití při transformaci lesního hospodářství bývalých socialistických zemí.

Ing. Vladimír Krečmer, CSc.

Pokyny pro autory

Obecné pokyny

Časopis Lesnictví-Forestry uveřejňuje původní vědecké práce ze všech oborů lesnictví, které mají vztah k lesním ekosystémům rostoucím ve střední Evropě. Autor práce je odpovědný za původnost příspěvku; práce nesmí být publikována nebo zaslána k publikování do jiného časopisu. Rozsah zaslání příspěvku nemá přesáhnout 20 stran (A4 formátu, psaných oběma stranami) včetně tabulek, obrázků, literatury, abstraktu a souhrnu. K publikování jsou přijímány práce psané v češtině, slovenštině nebo angličtině. Zaslání rukopisů musí obsahovat anglický souhrn o rozsahu 2 - 3 strany. Autor odpovídá za správnost anglického textu. Rukopisy mají být napsány na papíře formátu A4 (60 úhůů na řádku, 30 řádků na stránce). Uspořádání článku musí odpovídat formě, ve které jsou články v časopisu Lesnictví-Forestry publikovány. Je třeba zaslat dvě kopie rukopisu na adresu vedoucí redakce: Mgr. Radka Chlebečková, Ústav zemědělských a potravinářských informací, 120 56 Praha 2, Slezská 7. O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému přínosu a celkové kvalitě práce a s přihlédnutím k významu článku pro lesní hospodářství.

Úprava textu

Rukopis má obsahovat titulní stranu, na které je uveden název článku, jméno autora (autorů), název a adresa instituce, kde práce byla vypracována, a číslo telefonu a faxu autora.

Každý článek by měl obsahovat abstrakt, který nemá mít více než 120 slov, a klíčová slova. Úvod by měl být stručný, s uvedením zaměření a cíle práce ve vztahu k dosud provedeným pracím. Neměl by v něm být uváděn rozsáhlý přehled literatury. V kapitole Materiál a metody by měl být uveden popis použitých experimentálních metod tak, aby byl postačující pro zopakování pokusů. Měly by být uvedeny obecné i vědecké názvy rostlin. Je-li zapotřebí používat zkratky, je nutné při prvním použití zkratky uvést i její plný název. Je nezbytné nutně používat jednotky odpovídající soustavě měřových jednotek SI. V části Výsledky by měla být přesně a srozumitelně prezentována získaná data a údaje. V kapitole Diskuse se obvykle získané výsledky konfrontují s výsledky dříve publikovanými. Je přípustné spojit část Výsledky a Diskuse v jednu kapitolu. Citování literatury v textu se provádí uvedením jména autora a roku vydání publikace. Při větším počtu autorů se uvádí v textu pouze první z nich a za jeho jméno se doplní zkratka „et al.“.

V části Literatura se uvádějí pouze publikace citované v textu. Citace se řadí abecedně podle jména prvního autora: příjmení, zkratka jména, plný název práce, úřední zkratka časopisu, ročník, rok vydání, první a poslední strana. U knihy je uvedeno i místo vydání, vydavatel a rok.

Tabulky

Tabulky jsou číslovány průběžně a u každé je uveden i nadpis. Každá tabulka je napsána na jednom listu.

Obrázky

Jsou přiloženy jen obrázky nezbytné pro dokumentaci výsledků a umožňující pochopení textu. Současné uvádění stejných výsledků v tabulkách a na grafech není přijatelné. Všechny obrázky musí být vysoce kvalitní, vhodné pro reprodukci. Nekvalitní obrázky nebudou překreslovány, budou autorovi vráceny. Fotografie musí být dostatečně kontrastní. Všechny obrázky je třeba číslovat průběžně arabskými číslicemi. Jak grafy, tak i fotografie jsou označovány jako obrázky. Jestliže má být několik fotografií publikováno jako jeden obrázek, je třeba je vhodně uspořádat a nalepit na bílou podložku. U každého obrázku je nutné uvést jeho stručný výstižný popis.

S e p a r á t y . Z každého článku obdrží autor 40 separátů zdarma.

Instructions to Authors

General

The journal publishes original results of fundamental and applied research from all fields of forestry related to forest ecosystems of Central Europe. An article submitted to Lesnictví - Forestry must contain original work and must not be under consideration for publishing elsewhere. Manuscripts should not exceed 20 double - spaced typed pages (A4 size) including tables, figures, references, abstract and summary. Papers should be clear, concise and written in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain two or three pages of English summary. Correct English is the responsibility of the author. Manuscripts should be typed on standard paper (A4 size, 60 characters per line, 30 lines per page). They must fully conform to the organization and style of the journal. Two copies of the manuscript should be sent to the editor-in-chief: Mgr. Radka Chlebečková, Institute of Agricultural and Food Information, 120 56 Praha 2, Slezská 7, Czech Republic.

Text

Manuscript should be preceded by a title page comprising the title, the complete name(s) of the author(s), the name and address of the institution where the work was done, and the telephone and fax numbers of the corresponding author. Each paper must begin with an Abstract of no more than 120 words, and key words. The Introduction should be concise and define the scope of the work in relation to other work done in the same field. As a rule, it should not give an exhaustive review of literature. In the chapter Materials and Methods, the description of experimental procedures should be sufficient to allow replication of trials. Plants must be identified by taxonomic and common name. Abbreviations should be used if necessary. Full description of abbreviation should follow the first use of an abbreviation. The International System of Units (SI) and their abbreviations should be used. Results should be presented with clarity and precision. Discussion should interpret the results. It is possible to combine Results and Discussion in one section. Literature citation in the text should be by author(s), and year. If there are more than two authors, only the first one should be named in the text, followed by the phrase „et al.“. References should include only publications quoted in the text. They should be listed in alphabetical order under the first author's name, citing all authors.

Tables

Tables should be numbered consecutively and have an explanatory title. Each table, with title, should be on a separate sheet of paper.

Figures

Figures should be referred solely to the material essential for documentation and for the understanding of the text. Duplicated documentation of data in figures and tables is not acceptable. All illustrative material must be of publishing quality. Figures cannot be redrawn by the publisher. Photographs should exhibit high contrast. All figures should be numbered consecutively with arabic figures. Both line drawings and photographs are referred to as figures. If several separate line drawings or photographs are to be incorporated in a single figure, they should be stuck on a white card with a minimum of space left between them. Each figure should contain a concise, descriptive legend.

Offprints. Forty (40) offprints of each paper are supplied free of charge to the author.

UPOZORNĚNÍ PRO ODBĚRATELE

Od letošního roku vyřizuje veškeré služby spojené s distribucí časopisu Lesnictví-Forestry vydavatel - Ústav zemědělských a potravinářských informací Praha.

Objednávky na předplatné posílejte na adresu:

Ústav zemědělských a potravinářských informací
referát odbytu
Slezská 7
120 56 Praha 2

LESNICTVÍ - FORESTRY 1994, No. 4, uveřejní příspěvky:

Kriegel H.: Růst kultur v imisních oblastech v prvních letech po výsadbě – Growth of forest cultures in air-pollution areas in the first years after planting

Kohán Š.: Niektoré výsledky a možnosti intenzívneho pestovania topoľov na produkciu vlákniny v zmenených ekologických podmienkach Podunajskej nížiny – Some results and possibilities of intensive growing of poplars for pulpwood production in the changed ecological conditions of the Podunajská nížina lowland

Martinek V.: Pilatka horská [*Pikonema Montana* (Zadd.), *Hymenoptera*, *Tenthredinidae*], významný škůdce smrku v pahorkatině severovýchodních Čech – The sawfly *Pikonema montana* (Zadd.) (*Hym.*, *Tenthredinidae*), an important pest on spruce in the hills of North-East Bohemia

Hýsek J., Henzlík V., Lettl A.: Vliv přípravy půdy buldozerem na mikrobiologické pochody v lesních půdách Krušných hor – Soil preparation using bulldozers in the Krušné hory Mts. and its significance for soil microbiology

Kaněčka P.: Poznatky z laboratorních chovů diapauzujících housenic ploskohřbetky smrkové [*Cephalica abietis* (L.)] a jejich parazitoidů – Knowledge of laboratory raising of spruce web-spinning sawfly [*Cephalcia abietis* (L.)] larvae in diapause and their parasitoids

Kula E., Bouček Z., Čapek M., Šedivý J., Vaca D.: Komplex parazitoidů pouzdronička *Coleophora serratella* L. při jeho lokálním přemnožení v severních Čechách – A complex of parasitoids of the case-bearer *Coleophora serratella* L. at its local mass outbreak in Northern Bohemia

Krečmer V.: Trvale udržitelný rozvoj a lesní hospodářství v České republice (III) – Sustainable development and forestry in the Czech Republic (III)

Vědecký časopis LESNICTVÍ - FORESTRY ● Vydává Česká akademie zemědělských věd a Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied - Ústav zemědělských a potravinářských informací ● Vychází měsíčně ● Redaktorka: Mgr. Radka Chlebečková ● Redakce: Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02 / 257 541 ● Sazba: Studio DOMINO - ing. Jakub Černý, Popovice 144, 267 01 Králův Dvůr, tel.: 0311 / 22 959 ● Tisk: ÚZPI Praha ● © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1994

Rozšiřuje Ústav zemědělských a potravinářských informací, referát odbytu, Slezská 7, 120 56 Praha 2